

”Kyllähän niitä auttajia oli aika paljonkin,
mutta suurin osa ajasta, olit yksinäs”

Asunnottomuutta kokeneiden naisten sosiaaliset
verkostot, sosiaalinen tuki ja pääoma

Helena A.S. Aaltonen
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikan oppiaine
Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Elokuu 2019

 HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä □– Författare – Author Helena A.S. Aaltonen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Kyllähän niitä auttajia oli aika paljonkin, mutta suurin osa ajasta, olit yksinäs." Asunnottomuutta kokeneiden naisten sosiaaliset verkostot, sosiaalinen tuki ja pääoma		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika – Datum – Month and year 8/2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 81+4
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Asunnottomista on naisia reilu viidesosa. Naiset ovat asunnottomina melko näkymättömiä, puhutaankin naisten piiloasunnottomuudesta. Naiset välttelevät ensisuoja ja asunnottomille tarkoitettuja palveluja, kuten päiväkeskuksia. Naiset käyttävät sosiaalisia verkostojaan hyväkseen ja tukeutuvat niiden antamaan tukeen.</p> <p>Tämä on laadullisia menetelmiä hyödyntävä pro gradu, jossa tarkastellaan kahdeksan aikaisemmin asunnottomuutta kokeneen naisen elämää asunnottomuuden aikana. Haastattelumenetelmä oli puolistrukturoitu haastattelu. Tutkimuskysymyksenä oli miten asunnottomuutta kokeneet naiset hyödyntävät sosiaalista pääomaa etsiessään ratkaisua asunnottomuuteensa, ja sosiaalisen tuen sekä toimijuuden muotoutuminen. Tähän vastatakseni, olen tarkastellut keitä naisten verkostoihin kuului, minkälaista tukea naiset saivat ja hakivat, ja miten sosiaalinen pääoma ilmeni.</p> <p>Tarkastelunäkökulma on kriittinen realismi. Viitekehyksen ohjaamana olen kiinnostunut haastateltavien kuvaamista ilmiöistä konkreettisin esimerkein ennemminkin kuin miten he puheessa rakentavat kuvaa tapahtumista. Luin aineiston realistisella otteella. Aineisto on analysoitu teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä hyödyntäen.</p> <p>Naiset saivat sosiaalisista verkostoistaan monenlaista sosiaalista tukea päivittäiseen selviytymiseensä asunnottomana. Ystäviltä ja sukulaisilta saatiin varsinkin emotionaalista tukea. Instrumentaalista tukea, kuten yösjaa tai erilaisia hyödykkeitä, naiset saivat laajasti sukulaisilta, ystäviltä ja tuttavilta. Naiset käyttivät taitavasti hyväkseen sosiaalista pääomaansa. He joutuivat tasapainoilemaan oman tarvitsevuuden ja verkostonsa rasittamisen välillä.</p> <p>Naisilla oli paljon kokemuksia eri sosiaali- ja päihdehoidon palveluista. Naiset olivat pääosin pettyneitä sosiaalipalveluihin, vaikka yksittäiseen sosiaalityöntekijään olivat tyytyväisiä. Sosiaalisen pääomansa avulla he kykenivät tyydyttämään tarpeitaan, silloin kun sosiaalitoimesta ei ollut apua saatavilla. Monet naisista luottivat ensisijaisesti omiin verkostoihinsa, ja vasta toissijaisesti sosiaalitoimeen. Riittämätöntä sosiaalitoimen apua paikattiin sosiaalisen verkoston tuella.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords asunnottomuus, toimijuus, sosiaalinen tuki, sosiaalinen pääoma, sisällönanalyysi		

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Aikaisempi tutkimus	4
2.1	Asunnottomuuden määrittely	4
2.2	Asunto ensin – periaate	8
2.3	Asunnottomuuden riskitekijät	12
2.4	Naisten asunnottomuus	18
3	Tutkimuksen näkökulma	20
3.1	Syrjäytyminen.....	21
3.2	Sosiaalinen pääoma.....	22
3.3	Sosiaalinen tuki	25
3.4	Toimijuus	26
4	Menetelmä.....	28
4.1	Tutkimuskysymys.....	28
4.2	Tutkimuseettiset asiat.....	28
4.3	Aineistona haastattelut	30
4.4	Aineiston analyysi	34
5	Tasapainottelua tarvitsevuuden ja itsenäisyyden välillä	39
5.1	Kodittomuuden kokemus	39
5.1.1	Asunnon menetys	40
5.1.2	Yösjän epävarmuus.....	43
5.1.3	Koditon arki.....	46
5.1.4	Yhteenveto	51
5.2	Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki ja pääoma	53
5.2.1	Emotionaalinen tuki.....	53
5.2.2	Instrumentaalinen tuki	56
5.2.3	Tiedollinen tuki	60

5.2.4	Yhteenveto	63
5.3	Julkisen ja kolmannen sektorin tarjoama tuki	65
5.3.1	Kokemuksia palvelujärjestelmästä	65
5.3.2	Yhteenveto	74
6	Johtopäätökset	75
6.1	Pohdinta	79
	Lähdeluettelo	82
	Liitteet	101

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. ETHOS-luokittelu	5
------------------------------------	---

Kuvaluettelo

Kuva 1. Analyysin eteneminen.....	39
-----------------------------------	----

1 Johdanto

Suomessa on muista Euroopan unionin maista poiketen onnistuttu vähentämään asunnottomuutta. Hyvästä kehityksestä huolimatta naisten osuus asunnottomista on lähtenyt kasvuun. Viimeisen vertailukelpoisen tilaston mukaan naisten osuus yksinäisistä asunnottomista vuonna 2017 oli 23 prosenttia, kun se vielä vuonna 2008 oli 18 prosenttia (ARA, 2009, 2018). Naisten suhteellinen osuus asunnottomista on siis kasvanut, myös lukumääräisesti asunnottomia naisia on enemmän kuin ennen.

Tämä pro gradu käsittelee asunnottomuutta kokeneiden naisten kokemuksia asunnottomuudesta, heidän sosiaalisia verkostojaan ja heidän asunnottomuuden aikana saamansa sosiaalisen tuen muotoja. Tarkastelen, miten naiset hyödyntävät sosiaalista pääomaa eläessään asunnottomana. Naisten sosiaalisiin verkostoihin kuuluu sukulaisia, seurustelukumppaneita, ystäviä ja päihteitä käyttäviä tuttavuuksia. Naisille on tarjolla monenlaista sosiaalista tukea, johon he tukeutuvat. Tärkeä tuen lähde on myös julkisen ja kolmannen sektorin sosiaalityötä tekevät tahot. Naiset ovat joutuneet vaikeaan elämäntilanteeseen, josta on vaikea ponnistaa yksin pois.

Joanne Bretherton (2017) peräänkuuluttaa lisää tietoa naisten tekemistä valinnoista asunnottomuuden uhatessa ja aikana. Hän muistuttaa, että vaikka naisten asunnottomuuteen vaikuttavat monet rakenteelliset, kulttuuriset ja henkilökohtaiset tekijät, naisilla on kuitenkin erilaisia tapoja navigoida asunnottomuudessa. Näiden tapojen ymmärtäminen auttaa näkemään eron miesten ja naisten asunnottomuuden luonteessa ja laajuudessa.

Naisten asunnottomuuteen liittyy usein piiloasunnottomuus. Naiset käyttävät taitavasti hyväkseen sosiaalisia verkostojaan, eli yöpyvät sukulaistensa ja ystäviensä luona. Naiset nukkuvat miehiä harvemmin kadulla tai käyttävät asunnottomien palveluita, kuten ensisuoja (Edgar & Doherty, 2001, s. 231). Naiset myös saattavat yöpyä satunnaisten tuttujen luona (Kostiainen & Laakso, 2015, s. 67). Näissä tilanteissa naiset altistuvat monenlaiselle hyväksikäytölle, myös seksuaaliselle hyväksikäytölle (Watson, 2011). Naisten asunnottomuus jää piiloon myös, koska moni välttelee sosiaalipalvelujen käyttämistä.

Naisten asunnottomuuden taustalla on usein perhe- tai lähisuhdeväkivalta. Monet ovat joutuneet asunnottomaksi lähdettyään pois väkivaltaisesta parisuhteesta. Neljää Euroopan maata vertailevassa tutkimuksessa asunnottomat naiset nimesivät parisuhdeväkivallan kaikkein useimmiten asunnottomuutensa syyksi (Moss, 2018).

Naisen asunnottomuuspolku on hyvin erilainen riippuen siitä, onko hänellä asunnottomaksi joutuessaan alaikäisiä lapsia vai ei (Mina-Coull & Tartinville, 2001, s. 141). Lapsettoman naisen on helpompi jäädä pyörimään byrokratian rattaisiin ja ilman tarvittavaa apua. Suomessa asuntoa tarvitsevia lapsiperheitä priorisoidaan asuntojonossa, ja asunnottomille perheille pyritään kiireellisesti löytämään edes väliaikainen asunto. Suomessa on tästäkin huolimatta asunnottomia perheitä, joista yli puolet on maahanmuuttajataustaisia (ARA, 2018).

Asunnottomuudesta on tehty paljon tutkimusta, myös suomalaista. Kristiina Alppivuori teki vuonna 2018 koontin suomalaisista asunnottomuutta käsittelevistä tutkimuksista, artikkeleista ja toimenpideohjelmista. Koontiin on listattu ja esitelty 60 tärkeintä teosta tai artikkelia. Asunnottomuutta on tutkittu monista eri näkökulmista, mutta erityisesti naisten asunnottomuudesta oli listattu tässä koonnissa vain kolme teosta.

Osasta on tullut jo klassikoita kuten Riitta Granfeltin väitöskirjasta, Kertomuksia naisten kodittomuudesta (1998). Väitöskirjassaan Granfelt sukeltaa syvälle asunnottomien naisten maailmaan ja kuvaa rikkaasti naisten kokemuksia ja ajatuksia.

Asunnottomuudesta on tehty useita pro graduja. Asunnottomien naisten asiakkuudesta palvelujärjestelmässä tai asunnottomille naisille tarkoitetuissa palveluissa on tutkittu (Valokivi, 2008; Vanhala, 2005). Suomalaisessa asunto- ja sosiaalipolitiikassa on kiinnitetty huomiota asunnottomuuden ongelmaan jo vuosikymmeniä. Hallintoa varten on tehty paljon raportteja sekä asunnottomuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä että eri toimenpiteiden vaikutuksesta.

Ulkomailla on tehty paljonkin tutkimusta, mutta niiden relevanssi suomalaiseen tilanteeseen on epävarmaa erilaisten hyvinvointivaltiojärjestelmien vuoksi. Asunnottomuus on syrjäytymisen muotona yksi rajuimmista. Ilman kotia on äärimmäisen vaikeaa elää ja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Siksi myös suomalainen tutkimus on tärkeää. Asunnottomuus on monimuotoinen ja dynaaminen

ongelma, joten tutkimus monista eri näkökulmista on tarpeen. Oma pro graduni liittyy osaltaan keskusteluun naisten asunnottomuuden erityispiirteistä, sillä kuvaan sitä, miten naiset väistelevät asunnottomuuteen liittyvää stigmaa välttelemällä asunnottomille tarkoitettuja palveluja ja tukeutuvat mieluummin sosiaalisiin verkostoihinsa.

Tutkimuksen tutkimuskysymyksenä on, miten asunnottomuutta kokeneet naiset hyödyntävät sosiaalista pääomaa etsiessään ratkaisua asunnottomuuteensa. Tarkastelen millaisia sosiaalisia verkostoja naiset hyödyntävät asunnottomuuden aikana, ja minkälaista sosiaalista tukea he ovat verkostoistaan saaneet. Samaan aikaan havainnoin miten naisten toimijuus muotoutuu eri tilanteissa ja elämänvaiheissa.

Tavoitteena on ymmärtää mitkä tekijät auttavat naisia ja mitkä tekijät estävät naisia pääsemään asunnottomuudesta. Tarkastelen, millaisia mahdollisuuksia naisilla on vaikuttaa omaan tilanteeseensa, ja miten he pyrkivät toimimaan. Tämän toivon auttavan esimerkiksi suunnitella toimenpiteitä, joilla asunnottomuutta kokevia naisia voitaisiin tavoittaa tukea varten.

Pro graduni tuo uutta tietoa asunnottomien naisten sosiaalisesta pääomasta ja sosiaalisesta tuesta. Kuvaan naisten omaaman sosiaalisen pääoman ja julkisen sektorin tarjoaman tuen risteyskohtaa. Sosiaalisen pääomansa avulla naiset paikkaavat julkisen sektorin tarjoaman tuen puutteita. Tavoitteeni on toisaalta kuvata asunnottomuuden kokemusta, ja täten lisätä ymmärrystä ilmiötä kohtaan. Toisaalta toivon tuovani lisää teoreettista ymmärrystä sosiaalisen pääoman ja sosiaalisen tuen funktioista haastattelemilleni naisille.

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE:n myötä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn on panostettu aikaisempaa enemmän. Asumisen kysymykset otetaan esille sosiaalitoimessa jo ennen kuin niistä muodostuu ongelma (mts. 117). Tämä osaltaan ehkäisee asunnottomuuden uhkaan liittyvää häpeää. Tuon tutkimuksessani esille naisten neuvokkuuden vaikean ongelman edessä. Tutkimukseni esittää asunnottomista naisista kuvan aktiivisina toimijoina ja ongelmanratkaisijoina, ei pelkästään olosuhteiden uhrina. Tämän myös toivon lieventävän naisten asunnottomuuteen liittyvää stigmaa.

2 Aikaisempi tutkimus

Tässä kappaleessa kertaan suomalaista asunnottomuuspolitiikkaa. Esittelen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat. Keskustelen, miten asunnottomuus määritellään ja miten sitä mitataan. Esittelen aikaisempaa tutkimusta.

2.1 Asunnottomuuden määrittely

Valtion asuntopolitiikan toimeenpanosta vastaava Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) on kerännyt YK:n kansainvälisestä asunnottomien vuodesta 1987 lähtien kerännyt tilastotietoa asunnottomien määrästä kunnittain. Vuodesta 2008 lähtien on myös kerätty tietoa pitkäaikaisasunnottomuudesta.

Viimeisimmän tilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2018 asunnottomana 5 482 henkilöä. Asunnottomia perheitä oli 159 ja pariskuntia 105, joissa oli yhteensä 600 henkilöä. Pitkäaikaisasunnottomia oli 1 162 henkilöä. Naisia asunnottomista oli 22,7 prosenttia. Luvut eivät ole vertailukelpoisia aikaisempien vuosien kanssa, sillä Helsinki muutti omaa tilastointitapaansa. Lähes 40 prosenttia asunnottomista elää Helsingissä, joten tällä oli suuri merkitys tilastoon. Helsingin uusi tilastointitapa kuvaa nykytilannetta kuitenkin paremmin. (ARA, 2019.)

Ara (ARA, 2018, s. 10) määrittelee tilastoinnissaan asunnottomiksi ”henkilöt, joilla ei ole omaa vuokra- tai omistusasuntoa, ja jotka elävät

1. ulkona, porrashuoneissa tai niin sanotuissa ensisuojuissa
2. asuntoloissa tai majoitusliikkeissä
3. huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä, kuntouttavissa yksiköissä, sairaaloissa tai muissa laitoksissa asunnon puutteen vuoksi
4. tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asunnon puutteen vuoksi.

Huoltokotityyppisissä asumispalveluyksiköissä asunnottomaksi ei lueta henkilöitä, jotka ovat siellä pysyvästi hoidon vuoksi, eivätkä hae muita asumisratkaisuja tai, jotka ovat tehneet vuokrasopimuksen yksikön kanssa. Toisaalta, jos henkilöllä on vuokra-asuntohakemus vireillä, hänet lasketaan asunnottomaksi. Jos yksikössä on erillisiä asuntoja, jotka ovat asumispalvelun piirissä, niissä tilapäisestikin asuvaa ei lasketa asunnottomaksi”.

FEANTSA (Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö, European Federation of National Organisations Working with the Homeless) käyttää asunnottomuuden eri muotojen määrittelyssä itse luomaansa ETHOS-luokittelua (European Typology of Homelessness and Housing Exclusion). Luokittelu on 13-luokkainen. ETHOS-luokittelussa on neljä asunnottomuuden perusmuotoa ja niiden alla tarkemmat erittelyt:

katuasunnottomuus	kadulla nukkuvat
	ensisuojissa yöpyvät
asunnottomuus	asumispalveluita käyttävät, esimerkiksi asuntolassa, tilapäismajoituksessa olevat
	naisten turvakodeissa asuvat
	maahanmuuttajien majoituksessa olevat, esimerkiksi vastaanottokeskus, siirtotyöläisten asuminen
	laitoksista vapautuvat, esimerkiksi vapautuvat vangit, hoitolaitoksissa asunnon puutteen vuoksi asuvat, täysi-ikäistyvät lastenkodin asukkaat
	pitkäaikaista tukea saavat asunnottomat, esimerkiksi pitkäaikainen tukiasuminen entisille asunnottomille
asunnottomuusuhan alaisuus	epävarmoissa asuinolosuhteissa elävät, esimerkiksi tilapäisesti sukulaisten ja tuttavien luova asuvat, epäviralliset alivuokralaiset
	hätöuhan alla olevat esimerkiksi häätömääräyksen saaneet tai omistusasunto otettu haltuun
	väkivallan uhan alla elävät esimerkiksi perheväkivallan uhrin
puutteelliset asumisolosuhteet	tilapäisissä tai epätyypillisissä rakennuksissa asuvat esimerkiksi asuntovaunussa tai majassa
	asumiskelvottomissa rakennuksissa majoittuvat
	äärimmäinen tilanahtaus

Taulukko 1. ETHOS-luokittelu

ETHOS-luokittelussa otetaan huomioon myös kodin käsite. Asuminen ei ole vain sitä, että on katto pään päällä. Kodin käsitteeseen kuuluu kolme osa-aluetta, joista ensimmäinen on tilallinen osa-alue. Se kuvaa ”kansallisten laatusuositusten mukaista asuntoa, johon henkilöllä ja hänen perheellään on yksinoikeus. Toinen on sosiaalinen osa-alue, joka kuvaa mahdollisuutta yksityisyyteen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Kolmas on laillinen osa-alue, joka koskee asumisoikeuden laillisia perusteita”. (FEANTSA, 2006.)

ARA:n (ARA, 2018) pitkäaikaisasunnottomuuden määritelmässä korostetaan avun ja hoidon tarvetta ajallisen keston sijaan.

”Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan asunnottomia, jolla on asumista olennaisesti vaikeuttava sosiaalinen tai terveydellinen ongelma, kuten velka-, päihde- tai mielenterveysongelma, ja jonka asunnottomuus on pitkittynyt tai uhkaa pitkittyä tavanomaisten asumisratkaisujen toimimattomuuden ja sopivien tukipalvelujen puuttumisen vuoksi. Asunnottomuus on pitkäaikaista, kun se on kestänyt vähintään yhden vuoden tai henkilö on ollut toistuvasti asunnottomana viimeisen kolmen vuoden aikana”.

Asunnottomaksi määrittely ei ole suoraviivaisen selkeätä. Tilastointia varten tietoa joudutaan aina tiivistämään. Suomessa ei esimerkiksi naisten turvakodeissa asuvia tilastoida omana kategoriana lainkaan. Suomessa turvakodit on tarkoitettu väli- ja lyhytaikaiseen kriisitilanteessa asumiseen. Turvakotiin tulija lähtee pakoon väkivaltatilannetta tai sen uhkaa. Vuonna 2017 turvakotijaksojen keskipituus oli 15 päivää, ja 85 prosenttia jaksoista kesti alle 31 päivää (THL, 2018, s. 5). Turvakotiin tullessa 64 prosenttia 18 vuotta täyttäneistä asiakkaista asui yhdessä väkivallan tekijän kanssa. Turvakotijakson jälkeen enää 23 prosenttia asui yhdessä väkivallantekijän kanssa, 58 prosenttia asui eri asunnossa. Tuttavien ja sukulaisten luona asui turvakotijakson jälkeen 9 prosenttia. (THL, 2018, ss. 7–8.) Nämä pääosin naiset, joukossa on myös muutama mies, ovat ARA:n määritelmän mukaan asunnottomia, kun taas ETHOS-luokittelun mukaan ennemminkin asunnottomuusuhan alaisia.

Ara julkaisi vuonna 2010 selvityksen pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelystä ja tilastoinnista (Pitkänen, 2010). Kunnat keräävät tiedot asunnottomista. Tietoja

kerätään yhdistelemällä monia eri tietolähteitä. Kunnat kyselevät myös alueellaan olevista kolmannen sektorin toimijoilta niiden palveluissa mukana olevista asunnottomista. Tiedonkeruukäytännöt kunnissa kuitenkin vaihtelevat, eivätkä ole yhdenmukaisia.

Juho Saari (2015) arvioi kirjassaan *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*, piiloasunnottomien määrää. Piiloasunnottomia ovat henkilöt, jotka jäävät tilastoinneista pois, koska ovat palvelujärjestelmän ulkopuolella, josta tietoa kerätään. He eivät ole hakeutuneet sosiaalitoimen tai kolmannen sektorin järjestöjen asiakkaiksi, tai eivät hae kaupungin tai kunnan vuokra-asuntoa. Piiloasunnottomaksi luetaan myös henkilö, joka majoittuu sukulaisten ja ystävien luona. Tällainen henkilö saattaa olla mukana tilastoinneissa. Eri lähteistä vuoden 2011 tiedoista Saari päätelee, että tuolloin asunnottomana olisi voinut olla kaiken kaikkiaan 35 000 – 40 000 henkilöä (mts. 117).

Väestörekisterikään ei ole luotettava lähde asunnottomien laskennassa. Väestörekisterissä vailla vakinaista asunto -merkinnän (VVA) tekee henkilö itse väestörekisterikeskukseen muuttaessaan pois asunnosta jäätyään asunnottomaksi. Suurin osa VVA-merkinnän omaavista henkilöistä asuu sukulaisten tai ystävien luona. Osa on muuttanut ulkomaille, mutta eivät ole muistaneet tehdä siitä ilmoitusta. Osalla myös saattaa jäädä VVA-merkintä poistamatta, vaikka asunto olisi järjestynyt. He saattavat tehdä ilmoituksen vain postille, mutta eivät väestörekisteriin. Osalla laitoksiin siirtyvistä saattaa merkintä asumisesta laitoksessa viivästyä. Osalla saattaa olla asunto, mutta esimerkiksi sosiaalietuuksien menettämisen pelossa, he eivät ole kirjoilla osoitteessa. Virheellisten merkintöjen syynä saattaa olla huolimattomuus, tietämättömyys, viranomaisten harhauttaminen tai epäluuloinen suhtautuminen viranomaisiin. Jos henkilö ei ole tehnyt muuttoilmoitusta, ja asunnon seuraava asukas ilmoittaa edellisen asukkaan pois muuttaneeksi, merkitään henkilö tietymättömissä olevaksi, jos henkilöä ei tavoiteta asian tarkistamista varten. Täten osa asunnottomista jää vaille VVA-merkintää. (Kostiainen & Laakso, 2015, ss. 18–19.) VVA-merkintöjen epävarmuuden vuoksi niitä ei käytetä hyväksi asunnottomuuden laskennassa.

2.2 Asunto ensin – periaate

Suomessa on systemaattisesti viimeistään 1980-luvulta lähtien panostettu asunnottomuuden vähentämiseen. Kun valtion Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus aloitti asunnottomuuden tilastoimisen vuonna 1987, oli asunnottomia yli 18 000 (ARA, 2002, s. 12). Alkupuolella 2000-lukua havahduttiin siihen että, vaikka asunnottomuutta oli saatu reilusti vähenemään, vaikeasti asutettavien määrä ei vähentynyt samaan tahtiin. Pitkäaikaisasunnottomuuden tilastointi aloitettiin 2008, sitä ennen käytettiin käsitettä vaikeasti asutettava tai moniongelmainen (ks. esim. ARA, 2004, 2002). Käsitteet eivät tarkoita samaa asiaa, mutta on oletettavaa, että asunnottomuus saattaa pitkittyä ihmisillä, joilla on useita ongelmia. Käsitteitä on pidetty leimaavina ja niiden käytöstä on luovuttu.

Ympäristöministeriö asetti vuonna toukokuussa 2007 työryhmän valmistelemaan pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisen toimenpideohjelman laatimista varten. Työryhmään kuului neljä ”viisasta” eli Helsingin kaupungin sosiaalijohtaja Paavo Voutilainen, piispa Eero Huovinen, Y-säätiön toimitusjohtaja Hannu Puttonen ja lääketieteen tohtori, kaupunginvaltuutettu Ilkka Taipale. Työryhmän sihteerinä toimi Y-säätiön nykyinen toimitusjohtaja Juha Kaakinen. (Ympäristöministeriö, 2007, s. 3.) Työryhmä laati ehdotuksistaan ”Nimi ovessa. Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä” raportin. Raportin nimi pohjautuu seuraavaan ajatukseen:

”Oma nimi on ihmisen identiteetin perusilmaus. Itsetunnon perusedellytys on asunto, jonka ovessa on oma nimi”
(Ympäristöministeriö, 2007, s. 9.)

Raportissa esitettiin kolme perustelua pitkäaikaisasunnottomuuden poistamisen puolesta. Keskeisenä mainittiin eettiset perustelut, jokaiselle kuuluva ihmisarvo. Jokaista on kohdeltava arvokkaasti, ja siihen kuuluu, että jokaisella on paikka, jossa olla ja elää. Lakisääteisiä perusteluja löytyy Perustuslain (731/1999) pykälistä 19.1§, 19.3§ ja 19.4§, joissa mainitaan oikeudesta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, julkisen vallan velvollisuudesta taata riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut, ja julkisen vallan tehtävästä edistää oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Lisäksi perusteluna toimi myös

yhteiskuntataloudellinen investointi. Asunnottomuuden hoitaminen säästää yhteiskunnan rahaa vähentyneillä sairaala- ja laitostukannuksilla. (Ympäristöministeriö, 2007, ss. 9–10.)

Asunnottomuuden hoitamisen kustannushyödyistä on tehty arviointitutkimuksia. Arviointi on haastavaa, jo kustannusten ja toimenpiteiden vaikutusten määrittämisen osalta. Lisäksi osa kustannuksista ja hyödyistä saattaa ilmetä vasta vuosien kuluttua. On myös vaikea osoittaa selkeitä syy- ja seuraussuhteet, että jokin tietty toimenpide on muutoksen taustalla. (Ympäristöministeriö, 2011, s. 8.) Ympäristöministeriön raportissa kuitenkin arvioidaan tapaus Härmälän osalta, että kokonaiskustannuksissa kustannussäästöjä syntyi vuositasolla noin 140 000 euroa 15 henkilön osalta (mts. 93).

Nimi ovesa- raportin hahmottelemien ehdotusten perusteella Ympäristöministeriö perusti lokakuussa 2007 pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelman ohjelmatyöryhmän (Ympäristöministeriö, 2008, ss. 2–3). Ohjelmatyöryhmä tuotti raportin nimeltä Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Nämä kaksi raporttia muodostavat pohjan uudelle suomalaiselle asunnottomuuspolitiikalle, vaikkakin Nimi ovesa -raportti mainitaan näistä tärkeämmäksi (Y-säätiö, 2017, s. 19). Siinä luotiin asunnottomuuspolitiikan filosofia, jota ohjelmatyöryhmä taas toi lähemmäs konkretiaa. Valtioneuvoston periaatepäätöksellä 14.2.2008, aloitettiin Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelma vuosille 2008-2011 (Paavo I) (Kaakinen, 2012, s. 3).

Ohjelman tavoitteena oli tehostaa asunnottomuuden ennaltaehkäisyä ja puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2011 mennessä. Tämä tapahtuisi toteuttamalla asunto ensin- periaatetta, jonka mukaan asunnottomalle on ensin saatava asunto, ja sen jälkeen asukkaalle järjestetään sosiaalista tukea asumiseen, asukkaan tarpeen mukaan. (Kaakinen, 2012, s. 3.)

Tämä oli radikaali suunnanmuutos suomalaisessa asunnottomuuspolitiikassa. Aiemmin asunnon eteni niin sanotussa lineaarisessa mallissa portaittain kohti itsenäisempää asumista erilaisissa kuntouttavissa asumisyksiköiden jatkumossa, sairaalasta asuntolaan, asuntolasta asumisyhteisöön, josta tukiasunnon kautta omaan kotiin. Usein asunnon saamisen edellytyksenä oli täysraittius, joka ei kuitenkaan kaikilta onnistunut. Tällöin asunnon putosi portaikolla taas alaspäin. Tutkimuksissa

on havaittu asunnottoman kuntoutujan vaikeus siirtyä portaittain eteenpäin. Myös sopivien asumisyksiköiden puuttuminen on vaikeuttanut etenemistä. (Raitakari & Juhila, 2014; Atherton & McNaughton-Nicholls, 2008; Johnsen & Teixeira, 2012)

Asunto ensin -periaatteessa asunto nähdään perusoikeutena, ei niinkään palkintona. Tavoitteena on järjestää asunnottomalle vakituinen asunto ilman portaittaista tukiasumista tai määräaikaista vuokrasopimuksia. Alkuperäisessä Sam Tsemberiksen kehittämässä Pathways to Housing-järjestön Housing First-mallissa on kahdeksan ohjaavaa periaatetta:

1. Asuminen on ihmisen perusoikeus
2. Asiakkaita kohdataan arvostavasti ja myötätuntoisesti
3. Asiakkaan kanssa työskennellään niin kauan kuin hän tukea tarvitsee
4. Hajautettu asuminen on ensisijainen vaihtoehto
5. Tuki ja asuminen on erotettu toisistaan
6. Asiakkaalla on valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus
7. Toiminta on toipumista edistävää
8. Toiminta on haittoja vähentävää. (Raitakari & Juhila, 2014.)

Suomalainen malli on hyvin lähellä alkuperäistä mallia. Erot liittyvät asunnon hallintaan ja tukeen liittyviin asioihin. Suomessa asukkaalla on huoneenvuokralain mukainen vuokrasopimus ja vuokralainen maksaa koko vuokransa itsenäisesti omista varoistaan ja tarvittaessa asumistuella. Aukkaan tarvitsema tuki räätälöidään asiakkaan tarpeiden ja toiveiden mukaisesti hyväksikäyttäen myös olemassa olevia yhteiskunnan julkisesti tarjoamia palveluja. (Karppinen, 2017; Y-säätiö, 2017, s. 14.) Hajautettu asuminen tarkoittaa, että asunto on tavallinen vuokra-asunto tavallisessa asuinympäristössä, erillisten asumisyksiköiden sijaan. Se on tavoite, mutta mallissa myönnetään, että jotkut saattavat tarvita tuetumpaa asumista. Tuen ja asumisen erottaminen tarkoittaa, että asiakasta ei voi velvoittaa ottamaan vastaan tukea, jotta voi asua. Valinnanvapaus ja itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että asiakasta ei voi myöskään velvoittaa raittiuteen. Housing First-mallissa korostetaan, että asunnottomuuden syy ei ole vaikeasti asutettavat yksilöt, vaan huonosti toimivat asumisen mallit, jotka eivät vastaa asiakkaiden tarpeisiin. (Raitakari & Juhila, 2014.)

Paavo I -ohjelmassa tavoitteena oli myös luopua asuntoloista asunnottomien asuttamisessa. Tälle viisaiden ryhmä löysi lailliset perustelut. Korkein hallinto-oikeus (KHO, 2002:75) otti päätöksessään kantaa yksityisyyden suojan toteutumiseen hoitolaitoksissa ja asumispalveluissa. Siinä KHO linjasi, että asiakkaan oikeus yksityisyyteen on asumismuodosta riippumatta perusoikeus, joten kahden toisilleen tuntemattoman henkilön sijoittamista samaan huoneeseen ei voi pitää hyväksyttävänä. Tätä kriteeriä ei asuntolatoiminta täyttänyt, joten asuntoloista luopuminen oli lainmukaista. (Ympäristöministeriö, 2007, ss. 10–11.) Asuntoloista onkin onnistuttu luopumaan, ja niitä on muutettu asunto ensin – mallin mukaisiksi asumisyksiköiksi, joissa asukkailla on oma vuokrahuoneisto (Y-säätiö, 2017, s. 30).

Valtioneuvoston PAAVO-ohjelmilla (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmat 2008-2011 ja 2012-2015) on onnistuttu vähentämään asunnottomien määrää. Suomessa toteutettava Asunto ensin- periaate kiinnostaa ulkomaita myöten. PAAVO-ohjelmilla saatiin aikaan yli 5 000 asunnottomille tarkoitettua asuntoa ja palkattua lähes 500 asumisen tukihenkilöä (Kaakinen, 2012, s. 22-23; Karppinen & Fredriksson, 2016, s. 7, 9). Asunnottomien määrä ole kuitenkin vähentynyt toivotulla tavalla. Kun asunnottomia saadaan asutettua, joutuu uusia ihmisiä asunnottomiksi. Asunnottomuuden ennaltaehkäisy onkin noussut entistä tärkeämmäksi. Käynnissä on kansainvälisen arviointiryhmän suosituksesta asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE vuosille 2016-2019 (Pleace, Culhane, Granfelt, & Knutagård, 2015, ss. 89–91). Y-säätiö koordinoi AUNE-ohjelman puitteissa Naiserityisyys asunnottomuustyössä-hanketta (NEA), joita on ympäri Suomea yhteensä kahdeksan eri osahanketta. NEA-hankkeen

”tavoite on naisten asunnottomuuden poistaminen asumispolkuja turvaamalla. Tavoitteeseen päästään kehittämällä nais erityistä työtettä ja asumisen turvaamisen työkäytäntöjä, vahvistamalla kokemusasiantuntijuutta sekä luomalla uusia hajasijoitettuja asumisratkaisuja. Lisäksi hankkeessa on tärkeää naisten asunnottomuuden esille nostaminen ilmiönä”. (Y-säätiö, 2018.)

Y-säätiö koordinoi Naiserityisyys asunnottomuustyössä- hanketta (NEA-hanke). Hanke alkoi vuonna 2018 ja jatkuu vuoteen 2020. Hanke on osa Asunnottomuuden

ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma AUNE:a (2016–2019). NEA-hankkeeseen kuuluu kahdeksan osahanketta pääkaupunkiseudulla, Turussa ja Tampereella.

PAAVO-ohjelmat, jotka muotoilivat suomalaisen asunnottomuuspolitiikan uuden suunnan, olivat radikaali suunnanmuutos suomalaisessa asunnottomuuspolitiikassa. Ohjelmissa muotoiltiin uusi yleispätevä linja, eikä monia, erillisiä erityisryhmiin kohdistuvia ohjelmia. Asunto ensin-periaate onkin ollut menestyksekkäs, varsinkin pitkäaikaisasunnottomuuden ratkaisussa (Karppinen & Fredriksson, 2016, s. 3). Samanaikaisesti kuitenkin juuri erityisryhmien kuten naisten ja nuorten asunnottomuus on lisääntynyt (ARA, 2009, 2018). Huomattavaa on myös maahanmuuttajataustaisten suuri osuus asunnottomista, heitä on noin 24 prosenttia asunnottomista (ARA, 2019).

2.3 Asunnottomuuden riskitekijät

Edgar (2009) ryhmitteli asunnottomuudelle neljä eri tyyppiä riskitekijöistä. Asunnottomuudelle altistavat riskitekijät voivat olla tyypiltään rakenteellisia, institutionaalisia, ihmissuhteisiin liittyviä tai henkilökohtaisia tekijöitä. Rakenteellisiin tekijöihin liittyvät läheisesti köyhyteen. Yksilön työmarkkina-asema määrää pitkälti onko esimerkiksi henkilöllä varaa maksaa vuokraa. Asuntomarkkinoihin liittyvät rakenteelliset tekijät määrittävät onko kohtuuhintaisia asuntoja tarjolla siellä, missä niille on tarvetta. Sosiaalipalvelujen ja rahallisen tuen saatavuus voivat toimia tukena onnistuneelle asumiselle, eli asunnon saamiselle ja asunnon pitämiselle. Sosiaalipalvelujen saatavuus on monessa maassa kiinni työmarkkina-asehasta ja kansalaisuudesta, joten naiset, maahanmuuttajat ja paperittomat ihmiset saattavat jäädä palvelujen ulkopuolelle. (mts. 6–7.) Suomessa naiset tekevät miehiä useammin osa-aikatyötä, ja ovat miehiä useammin määräaikaaisessa työsuhteessa (Tilastokeskus, 2019).

Sipilän hallituksen asettama eriarvoisuuden torjuntaa pohtinut työryhmä totesi kohtuuhintaisen asumisen lisäämisen tarpeen, ja ehdotti valtion tuen lisäämistä vuokra-asuntojen tuotantoon. Kohtuuhintaisen asumisen lisäämiselle on tarvetta erityisesti pääkaupunkiseudulla ja muilla suurilla kasvukeskuksilla, kuten esimerkiksi Tampere, Turku ja Oulu ja näiden lähialueet (Mäkelä & Laanti, 2019), lisäksi

kohtuuhintaista asumista lisätään Jyväskylän, Kuopion ja Lahden kaupunkiseuduilla (Valtioneuvoston kanslia, 2018, s. 37).

Asuminen katsotaan kustannusrasitteiseksi, jos kotitalouden käytettävissä olevista rahatulosta, pois lukien asumistuet, yli 40 prosenttia menee asumiskustannuksiin. Vuonna 2016 kaikista kotitalouksista 6,6 prosenttia kuului asumiskustannusrasitteisten ryhmään. Vuokralla asuvista 14,3 prosenttia kuului tähän ryhmään. (Tilastokeskus, 2018.)

Institutionaalisiin riskitekijät vaikuttavat yksilön riskiin asunnottomuudelle. Tukea tarvitseville henkilölle ei aina ole tukea tarjolla hänen asuinkunnassaan, tai erityisryhmille kohdennettua apua ei ole tarjolla. Myös diagnosoimattomat sairaudet tai häiriöt voivat altistaa, jos henkilö ei saa tukea esimerkiksi lievään oppimishäiriöönsä. Joiltakin voi puuttua sosiaalinen verkosto, johon tukeutua tarvittaessa apua tai tukea. Tämä voi koskea erityisesti yksin asuvia ja vasta maahan muuttaneita. Palvelujen rajaaminen tietyille ihmisryhmille voi paradoksaalisesti jättää osan tuen tarvitsijoista tuen ulkopuolelle. Laitoksissa asuneet saattavat jäädä asunnottomaksi lähtiessään laitoksesta pois, esimerkiksi vapautuvat vangit ja lastensuojelun jälkihuollon asiakkaat. (Edgar, 2009, s. 7.)

Suomessa vankien ja lastensuojelun jälkihuollon asiakkaiden asemaan asuntomarkkinoilla on viime vuosina kiinnitetty erityistä huomiota. Rikosseuraamuslaitos on ollut mukana AUNE- Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma - ohjelmassa, mutta vapautuvien vankien tilanne ei ole juuri muuttunut vuodesta 2016, jolloin ohjelma alkoi (ARA, 2009, ss. 11–12). Lastensuojelun jälkihuollon uudistamista on suunniteltu Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä. Uudistamista valmistellut työryhmä ehdottaa muun muassa kansallista Aikuistumisen tuen ohjelmaa sisällytettäväksi hallitusohjelmaan strategisena hankkeena. Työryhmän loppuraportissa (STM, 2019) tätä verrataan strategisena hankkeena vuonna 2007 toimeenpantuihin Asunto ensin periaatteen juurruttaneisiin ”Viisaat” ja ”Ahkerat” työryhmien - hankkeisiin. Jälkihuollon asiakkailla olisi subjektiivinen oikeus tukeen 25-vuotiaaksi saakka, mutta erityistä tukea ehdotetaan tarjottavaksi myös muille syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, mikä olisi nuorten aikuisten sosiaalisten oikeuksien toteutumisen kannalta ainutlaatuinen

muutos. Aikuistumisen tuen ohjelmassa kiinnitettäisiin paljon huomiota asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn ja asumisen tukemiseen.

Ihmissuhteisiin liittyvät tekijät tarkoittavat usein avioeroa tai avoliiton purkautumista. Erityisesti naiset ja lapset ovat alttiita perheväkivallan seurauksena joutua kokemaan asunnottomuutta ja asumista tilapäisisissä asunnoissa (Edgar & Doherty, 2001).

Henkilökohtaisiin riskitekijöihin liittyy usein erilaisia riippuvuuksia, jotka voivat olla päihteisiin liittyviä tai peliriippuvuus, joka johtaa ylivelkaantumiseen. Ongelmat saattavat pysyä pitkään piilossa, ja niihin saatetaan tarttua vasta, kun asunto on jo menetetty. Häpeä ja syyllisyys estävät henkilöä myöntämästä ongelman laajuutta. (Edgar, 2009, s. 7.)

Petri Ruuskanen (2015) tutki pro gradu – työssään millaisia lapsuuden ja nuoruuden ajan yksilöllisiä ja kasvuolosuhteisiin liittyviä riskitekijöitä aikuisiän asunnottomuuteen liitettiin. Aineistoina Ruuskanen käytti kirjallisuutta ja asunnottomuuden parissa työskenteleviltä ammattilaisilta kerättyä verkkokyselyaineistoa. Varhaisista riskitekijöistä on vain vähän suomalaista tutkimusta. Kirjallisuuskatsauksen ja ammattilaisten kokemuksen perusteella antamista vastauksista Ruuskanen havaitsi, että perheen haavoittavat kasvuolosuhteet, kodin ulkopuolelle sijoittaminen ja yksilön aggressiivisuus olivat riskitekijöitä aikuisiän asunnottomuudelle.

Prospektiivisessä tutkimuksessa nuorten aikuisten asunnottomuutta ennustivat peruskoulun viimeisellä luokalla erityisesti pojilla tiheä humalajuominen ja tytöillä mielenterveyden häiriöt. Muita nuoren aikuisiän asunnottomuutta ennustavia tekijöitä olivat käytöshäiriöt, runsas psykosomaattinen oireilu, nuorten raportoimat vanhempien taloudelliset ja parisuhdeongelmat. (Fröjd, Marttunen, & Kaltiala-Heino, 2012.)

Eeva Kostiainen ja Seppo Laakso (Kostiainen & Laakso, 2015) tutkivat helsinkiläisten asunnottomuuspolkua. Tutkimuksessa selvitettiin, miten asunnottomaksi päädyttiin, missä asunnottoman majoitus järjestyi asunnottomuuden aikana, ja lopulta miten sopiva asunto löytyi.

Kysely kohdennettiin helsinkiläisille, joiden kohdalla väestötietojärjestelmässä oli aikaisemmin ollut vailla vakinaista asuntoa-merkintä, jotka olivat myöhemmin saaneet asunnon. Tutkimuksen perusjoukkoon ei kuulunut asuntoloissa asuvat, koska he ovat kirjoilla asuntolassa, eikä perusjoukkoon kuulunut myöskään asunnon puutteen vuoksi sairaaloissa tai laitoksissa asuvat (Kostiainen & Laakso, 2015, s. 20). Perusjoukosta puuttuu täten osa pitkäaikaisasunnottomien niin sanotusta kovasta ytimeä, mutta perusjoukkoon kuului myös tähän joukkoon kuuluvia.

Tutkimuksessa tunnistettiin klusterianalyysin avulla kahdeksan erilaista asunnottomuuspolkua. Suhteellisen vakaaseen asumiseen päätyviä polkuja oli kaksi, omistusasujien ja vakaan vuokra-asumisen klusterit, näihin klustereihin kuului 40 % vastaajista. Omistusasujien asunnottomuuspolkuun kuuluvat oli pääosin keskituloisia työelämässä mukana olevia. He olivat myyneet asunnon, ennen kuin uusi asunto oli ostettu, tai taustalla oli avioero. Heidän polkunsu kulki usein omasta asunnosta ystävien ja sukulaisten luokse, ja uuteen omaan asuntoon. Suurin klusteri oli vakaan vuokra-asumisen klusteri. He olivat päätyneet asunnottomiksi vuokra-asunnosta, asuivat jonkin aikaa ystävillä ja sukulaisilla, kunnes löysivät uuden vuokra-asunnon. He olivat pääosin 30-vuotiaita, useimmiten naisia. Iso osa oli muuttanut Helsinkiin muualta. (mts. 80.)

Epävarmempiin asunnottomuuspolkuihin kuului kolme seuraavaa klusteria ja 41 % vastaajista. Heillä oli vaihtelevassa määrin epävarmuutta asumisurallaan, mutta he eivät kuitenkaan päätyneet asumaan asunnottomien palveluihin. (mts. 80.)

Nousevan vuokra-asumisen klusteriin kuuluvat olivat pääosin alle 30-vuotiaita, enemmistö oli miehiä. He asuivat ennen VVA-jaksoa nais- tai miesystävän luona, vanhemmillaan tai ystävien ja sukulaisten luona. Asunnottomina ollessaan he asuivat ystävien ja sukulaisten luona. He löysivät pääosin asunnon vapailta markkinoilta, osa kuitenkin muutti läheisten luokse. Laskevan vuokra-asumisen klusteriin kuuluvat henkilöt asuivat ennen asunnottomuutta vuokralla. He päätyivät usein alivuokralaisiksi tai läheisten luokse. Klusteriin kuului iso osa nuoria, mutta myös keski-ikäisiä. Yli puolet oli miehiä, pienituloisia ja matalasti koulutettuja. Osalla oli myös erilaisia ongelmia elämässään. (mts. 80.)

Kovia kokeneiden vuokra-asujien klusteriin kuuluvat henkilöt olivat päätyneet asunnottomiksi joko omasta vuokra-asunnosta, tai ilman vuokrasopimusta nais- tai miesystävän, tai vanhempien luota asumisesta. Asunnottomuusaikana he yöpyivät satunnaisten tuttujen luona tai julkisissa tiloissa, rapuissa tai roskiksissa. Asunnottomuus kesti puolella henkilöistä yli vuoden. He olivat pääosin 30-49-vuotiaita, pieni enemmistö oli miehiä. Asunnottomuus päättyi vuokra-asunnon löytymiseen. (mts. 80.)

Kolme viimeistä polkua johti asunnottomien palveluihin. Näihin klustereihin kuului 19 % vastaajista. Vuokra-asumisesta kadun kautta asunnottomien palveluihin -klusteriin kuuluneet olivat pääasiassa 30-39-vuotiaita, lähes kaikki olivat miehiä, ja suomen- tai ruotsinkielisiä. Lähes puolet oli käynyt vain peruskoulun. Yli puolet oli ollut asunnottomana yli vuoden ja kuului alle 500 euron tuloluokkaan. Taustalla oli monenlaisia vaikeuksia mielenterveyden ja päihteiden kanssa, työttömyyttä, parisuhteiden päättymisiä, riitoja vanhempien kanssa. Asunnon saamisen esteeksi nousi takuuvuokra, luottotietohäiriöt, asuntojen hintataso. Osa ei ollut kyennyt hakemaan asuntoa päihteiden käytön vuoksi. (mts. 80)

Epävakaalta asumisuralta asunnottomien palveluihin -klusterin henkilöt olivat muutoin melko samanlaisia, mutta hiukan vanhempia kuin edellisen klusterin henkilöt, eli 30-49 vuotiaita. Osa oli edelleen asunnoton. Asunnon saantia vaikeutti erityisesti luottohäiriömerkintä ja vuokratokuiden puuttuminen. Asunnon saaneista yli puolet oli saanut asunnon sosiaalitoimen asumisen tuen yksikön tuella. (mts. 80–81.)

Pitkäaikaisasunnottomien klusterin henkilöt olivat joutuneet ulos vankilasta tai asunnottomien palveluista ja he päätyivät myöhemmin takaisin asunnottomien palveluihin. Noin puolet oli 50-59-vuotiaita, suurin osa oli miehiä ja työttömiä. Ryhmällä oli monia ongelmia, eikä osa etsinyt lainkaan asuntoa. Asunnottomuus oli päättynyt sosiaalitoimen, asumisyksikön ja läheisten tuella. Osa oli raitistunut. (mts. 81.)

Kostiaisen ja Laakson tutkimuksesta puuttui osa asunnottomien kovasta ytimestä. Sanna Sunikka (2016) tavoitti tätä ydinjoukkoa tutkiessaan Helsingin kaupungin Hietaniemenkadun, ”Hietsun”, asunnottomien palvelukeskuksessa yöpyneiden asunnottomuuspolkuja. Aineistona Sunikka käytti palvelukeskuksessa 15.11.2009

yöpyneiden asiakastietojärjestelmässä olevia sosiaalitoimen asiakirjoja niiden alkamisesta aina vuoteen 2012 saakka. Osalla asiakkaista asiakirjoja oli jo 1990-luvulta saakka. Asiakirjoista konstruoitiin neljä erilaista asunnottomuuspolkua.

Asuntoväestön polku onnistui pääsemään pysyvään asumiseen. Iso osa asui eri asteisesti tuetussa asumisessa, ja henkilöitä myös muutti eri tuetun asumisen muodoista toiseen oman tarpeensa mukaan. (mts. 93–94.)

Edestakaisen liikkeen asumispolulla asunnon saaneilla asunnottomuus uusiutui. Usein syynä oli häiritsevä elämä, jonka taustalla oli päihteiden käyttöä. Osa luopui asunnosta, koska halusi muuttaa joko päihteettömään tai päihteet sallivaan asumismuotoon, lähtöasunnosta riippuen. Osalla sosiaaliset suhteet muualla asuviin henkilöihin olivat asunnosta luopumisen syy. Myös maksamattomat vuokrat johtivat asunnosta luopumiseen. (mts. 95–96.)

Asunnottomuuden polun asiakkaista 12 prosenttia ei siirtynyt asuntoväestöön tarkastelujaksolla lainkaan. Osalle heistä ei ollut tehty asumisen arviota, koska heitä ei ollut tavoitettu sitä varten. Tämä johtui runsaasta päihteiden käytöstä ja yhteystietojen puuttumisesta. Osalle arvio oli tehty, mutta he jonottivat edelleen asuntoa. (mts. 96–97.)

Asiakkaista vajaa viidennes menehtyi ennen asunnon saamista tai jo asunnon saatuaan. Kuoleman poluksi nimettyyn ryhmään kuuluu päällekkäin myös muissa poluissa olevia henkilöitä. (mts. 97.)

Kymmenvuotisessa seurantatutkimuksessa havaittiin, että ensisuojuissa yöpyvillä miehillä on yli viisinkertainen kuolemanriski vertailtaessa heitä saman ikäisiin helsinkiläisiin miehiin. Puolet asunnottomista miehistä kuoli seurantajakson aikana, kun vertailuväestöstä kuoli 16 prosenttia. Asunnottomat miehet kuolevat tauteihin kolme kertaa useammin ja alle 50-vuotiailla asunnottomilla miehillä riski kuolla myrkytyksiin, tapaturmiin, itsemurhiin ja väkivaltaan on yli 20-kertainen vertailuväestöön verrattuna. Naisista ei vastaavaa tutkimusta Suomessa ole tehty. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018; Stenius-Ayoade ym., 2017.) Kanadalaisessa tutkimuksessa, jossa vertailtiin seitsemässä kaupungissa Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa asunnottomien naisten kuolleisuutta, havaittiin, että myös naisten

kuolleisuusriski oli merkittävästi kohonnut, etenkin alle 45-vuotialla naisilla (Cheung & Hwang, 2004).

2.4 Naisten asunnottomuus

Suomalaisen asunnottomuuden klassikkoteos on Riitta Granfeltin (1998) väitöskirja nimeltä *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Nimensä mukaisesti väitöskirja käsittelee naisten kodittomuutta, jolla Granfelt viittaa asunnon puutteen lisäksi, erityisesti turvaan ja omaan paikkaan, jota koti tarjoaa (mts. 47, 103–104). Granfelt haastatteli asuntolassa asuvia pitkäaikaista asunnottomuutta kokeneita naisia hyvin laajasti, fokuksena kuitenkin kodittomuus ja marginalisaatio. Naisten kertomukset painottuivat sosiaalisiin suhteisiin ja psyykkiseen kokemukseen. Kirjassa käsitellään elämää asunnottomana, äitiyttä, päihdeongelmia, ihmissuhteita, naisten kokemaa väkivaltaa ja asiakkuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Granfelt nostaa tärkeimmäksi teemoiksi kirjassaan särkyneen äitiyden, juovan elämän ja väkivallan maailmat. Äitiys oli naisille tärkeä identiteetin määrittäjä, vaikka lapset eivät enää asuneet äitinsä luona. Naiset kuitenkin pyrkivät kukin mahdollisuuksiensa mukaan olemaan mukana lastensa elämässä. Naiset ikävöivät lapsiaan, mutta olivat hyväksyneet, että lasten oli parempi olla muualla kuin juovan äidin kanssa. (mts. 117–128)

Naisten elämässä kodittomuus on katkenneita, väkivaltaisia ihmissuhteita, hylätyksi tulemisen kokemuksia ja päihhteistä riippuvuutta. Näihin tapahtumiin liittyvät elämän tarkoituksen katoamisen tunne, ahdistus ja sietämättömän vaikeat tunteet Granfelt nimeää sisäiseksi kodittomuudeksi (mts. 143).

Tärkeä teema on myös hyvät asiakassuhteet hoitaviin tahoihin, joka muodostui monelle erittäin tärkeäksi. Tunne siitä, että työntekijä on valmis eläytymään asiakkaan elämään ja kuuntelee arvostavasti, oli tärkeää (mts. 175).

Granfeltin tutkimus on edelleen monilta osin ajankohtainen. Jotkin palvelurakenteet ovat ajan myötä muuttuneet, varsinaisia asuntoloita ei enää ole, vaan ne ovat korvautuneet tuetun asumisen asumisyhteisöillä, ja tavallisissa vuokra-asunnoissa asuville eriasteisesti kotiin tuotavalla tuella. Granfeltin kuvaukset naisten elämästä ja

ihmissuhteista löytävät vastineensa vielä nykymaailmasta. Viime vuosina on aikaisempaa useammin asunnoton ollut kuitenkin nainen ja nuori (ARA, 2002, 2018; Kärkkäinen, 2001) ja päihteet ovat jonkin verran muuttuneet, myös nuoret naiset käyttävät aikaisempaa enemmän kovia huumeita (K. Karjalainen, Savonen, & Hakkarainen, 2016).

Asunnottomista naisista viimesijaisen palvelujärjestelmän asiakkaina on tutkittu muun muassa Riikka Haahtelan (2015) väitöskirjassa. Haahtela hahmottaa asunnottomille naisille tarkoitettussa naistyössä mukana oleville naisille erilaisia asiakkuusidentiteettejä. Naiset osallistuvat ja sitoutuvat asiakkuuteen ja naistyön toimipisteiden toimintaan eriasteisesti. Ääripäänä asiakkuudelle on vahvat, toiminnan tavoitteiden mukaiset asiakkuudet, jossa työntekijät ja asiakkaat kokevat kohtaamisen olevan kokonaisvaltaista, luottamuksellista, ja naisten tarpeisiin vastaavaa. Toinen ääripää on heikot, toiminnassa hyväksytyt asiakkuudet, jossa naiset sitovat asiakkuuteen heikosti. Naisilla oli tunne poissaolosta, vaikka olivatkin fyysisesti läsnä toiminnassa. Haahtela kuvaa myös naistyön kiinnipitävän ympäristön eri puolia, kuten vuorovaikutusta, hoivaa ja läsnäoloa. Samalla myös kiinnittyy huomio poissulkeviin käytäntöihin, jotka rajaavat joidenkin naisten asiakkuutta.

Asiakkuutta kuvataan myös Heli Valokiven (2008) väitöskirjassa. Erillisartikkeleista koostuvassa väitöskirjassaan Valokivi kuvaa asiakkaiden osallisuuden toteutumista erityisesti sosiaalityön kontekstissa. Haastateltavina on ollut ikääntyneitä ihmisiä, lainrikkokijia, sekä yhdessä Anna Kulmalan ja Anni Vanhalan (Kulmala, Valokivi, & Vanhala, 2003) kanssa kirjoitetussa artikkelissa sekä naisten että miesten asuntoloissa asuvia.

Anni Vanhala (2005) tutki etnografisessa väitöskirjassaan asuntolassa asuvia asunnottomia naisia. Asuntolaa ja sen käytäntöjä leimasi viimesijaisuus ja vaihtoehdottomuus. Asuntola oli naisille viimeinen paikka, minne he voivat mennä. Siellä tarjottu tuki oli myös viimeinen mahdollisuus. Asiakkuus tuotti asuntolan toimintakäytännöissä yleisen asiakkuuden kategorian. Tähän liittyi työntekijöiden käsitykset naisten ongelmista ja asuntolan sopivuudesta tietyille naisille. Naisiin liitettiin kategorioita, jotka olivat osin leimaavia.

Erityisesti naisten asunnottomuudesta on kirjoitettu muutamia graduja. Anne Kantoluoto (2011) käsittelee gradussaan sekä miesten että naisten asunnottomuutta, mutta erittelee myös naisten kokemuksia asunnottomuudesta. Elisa Virtanen (2014) keskittyy nuoriin naisiin diskurssianalyttisessä gradussaan, jossa hän tutki sosiaalityön asiakasdokumentteja. Virtanen tutki millainen kuva naisten elämästä muotoutui näiden dokumenttien kuvaamana. Kati Eskelinen (2009) selvitti naisten kodittomuuteen johtavaa prosessia ja siitä selviytymisen polkua. Asunnottomuudesta selviytymisen kannalta ratkaisevaksi osoittautui pääseminen vain naisille suunnattujen palvelujen piiriin. Kodittomien naisten suhdetta työhön tutki Essi Sarnola (2013). Martta Viisanen sosiaalityön gradu (2019) gradu kuvaa nuorten pitkäaikaisasunnottomuutta kokeneiden naisten kokemuksia kodittomuudesta ja palvelujärjestelmästä, sekä miten kodittomuus heijastuu naisten minäkuvaan. Viisanen toteaa, että kodittomuus uhkaa vakavasti naisten fyysistä ja henkistä hyvinvointia, ja on siksi kiireellinen tilanne, johon on tarjottava nopeasti riittävää tukea.

Ulkomaista tutkimusta naisten asunnottomuuteen liittyvistä ongelmista on paljon. Tutkimukset keskittyvät usein jonkin tietyn rajatun aiheen kuten naisten kohtaaman väkivallan tai päihderiippuvuuden ympärille. Laajasti naisten asunnottomuutta käsitteleviä teoksia eurooppalaisesta tutkimuksesta ovat kokoomateokset *Women and Homelessness in Europe* (Edgar & Doherty, 2001) ja *Women's Homelessness in Europe* (Mayock & Bretherton, 2017).

Asunnottomien nuorten saamasta sosiaalisesta tuesta on ulkomaista tutkimusta, (Barman-Adhikari, Bowen, Bender, & Rice, 2016; Jackson & Shannon, 2014; Watson, 2016), samoin nuorten asunnottomien sosiaalisesta pääomasta (Barker, 2012; Oliver & Cheff, 2014; Stablein, 2011). Asunnottomien naisten parissa työskentelevien palveluntarjoajien antamaa sosiaalista tukea on myös tutkittu (Biederman, Nichols, & Lindsey, 2013). Tutkimuksesta puuttuu kuitenkin suomalainen näkökulma, joka tarkastelee sosiaalisen tuen ja sosiaalisen pääoman vuorovaikutusta, sekä näiden vaikutusta sosiaalipalvelujen käyttöön. Pro graduni täyttää tätä tyhjiötä.

3 Tutkimuksen näkökulma

Tässä kappaleessa esittelen pro graduni tärkeimmät käsitteet.

3.1 Syrjäytyminen

Asunnottomuutta on montaa eri lajia, eivätkä asunnottomat ole homogeeninen ryhmä. Joku voi kärsiä niin sanotusta kitka-asunnottomuudesta, jossa lyhytaikainen asunnottomuus johtuu muutosta työn perässä toiselle paikkakunnalle, ja henkilöllä on vaikeuksia löytää heti sopivaa asuntoa. (Kostiainen & Laakso, 2015, s. 78.) Kaikki asunnottomat eivät ole syrjäytyneitä.

Toisaalta pitkäaikaisasunnottomat ovat usein monella eri tapaa huono-osaisia, yhteiskunnasta syrjäytyneitä. Huono-osaisuus on pitkäaikaisasunnottomilla kasautunut. Syrjäytyminen on köyhyyden ja huono-osaisuuden kasautumista. Syrjäytymisen käsitteellä viitataan prosessiin, joka johtaa pitkäkestoiseen köyhyyteen ja huono-osaisuuteen (Saari, 2015, s. 78). Syrjäytymisellä on monta ulottuvuutta. Syrjäytymisen voi määritellä ”yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoudeksi” (Raunio, 2006, s. 9). Tällaisia siteitä on monia, mutta syrjäytymiseen liitetään usein ainakin koulutuksen vähyys, työmarkkina-asema, taloudellinen toimeentulo, terveys ja elämäntavat, sosiaaliset suhteet ja elinympäristö. Asunnottomuuteen ja syrjäytymiseen johtaneet syyt ovat miehillä ja naisilla osittain samoja, naisilla tosin korostuu lähisuhdeväkivallan kokemukset (Hansen Löffstrand & Quilgars, 2017, s. 58; ref. Järvinen, 1992, 1993).

Yksilöitä yhteiskuntaan yhdistäviä siteitä on monia, joista tärkeimpiä on työelämään osallistuminen. Työ takaa useimmiten riittävän taloudellisen toimeentulon. Riittävän toimeentulon avulla yksilö voi osallistua täysipainoisesti harrastuksiin ja sosiaaliseen toimintaan, sekä hankkia sellaisen elintason, joka katsotaan yleisesti normaaliksi, odotettavaksi elintasoksi (Moisio, 2004; Townsend, 1979, s. 31).

Syrjäytymisen vastakohta onkin sosiaalinen osallisuus. Syrjäytymisen määritelmän kattavassa kirjallisuuskatsauksessa, suurin osa määritelmistä korosti osallistumisen puutetta syrjäytymisen ominaisuutena. Syrjäytymiseen liitettiin myös ilmiön moniulotteisuus, syrjäytymistä voi kuvata monella eri mittarilla. Syrjäytymistä kuvattiin dynaamisena prosessina, eli syrjäytymisen aste voi vaihdella ajan mittaan. Syrjäytymistä aiheuttivat monet eri syyt vaihdellen yksilöllisistä rakenteellisiin syihin. (Morgan, Burns, Fitzpatrick, Pinfold, & Priebe, 2007.)

Syrjäytymisen käsitettä on myös kritisoitu. Syrjäytymiseen liittyy mielikuva normaalista sivuun joutumisesta, täten syrjäytyminen on normittava käsite. Syrjäytyminen määritellään joskus poikkeavuudeksi normaaliksi katsotusta elämästä. Syrjäytymistä kuvataan vieraantumiseksi ja etäisyydeksi valtavirran arvoista, oikeuksista ja velvollisuuksista. (Ala-Kauhaluoma & Notkola, 2013, s. 56.)

3.2 Sosiaalinen pääoma

Kanadalaisessa tutkimuksessa havaittiin, että nuorten asunnottomien naisten terveydentila, toimijuus, myönteinen suhtautuminen sosiaali- ja terveystalouteihin parani naisten runsaan sosiaalisen pääoman ja sosiaalisten verkostojen avulla (Oliver & Cheff, 2014).

Sosiaalisen pääoman käsitettä on käytetty kuvaamaan yhteisöjen toimintaa, joka samalla tuottaa taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia yhteisön jäsenille. Tutkimuksessa on korostunut sosiaalisen pääoman yhteiskunnalle taloudellista hyvinvointia tuottava puoli. Tässä gradussa olen kuitenkin kiinnostunut yksilöille sosiaalisten verkostojen tuottamasta hyvinvoinnista, erityisesti miten sosiaalisen pääoman ja verkostojen avulla naiset pyrkivät löytämään ratkaisuja asunnottomuuteensa.

Bourdieu määrittelee sosiaalisen pääoman verkostojen kautta. Sosiaalinen pääoma on potentiaalisten tai todellisten ”resurssien kokonaisuus, joka liittyy enemmän tai vähemmän institutionalisoituneiden suhteiden, tuttavuuksien ja tuntemisten omaamiseen” (Ilmonen, 2000, s. 17; ref. Bourdieu, 1986, s. 248). Palveluksia, tavaroita tai sanoja vaihtamalla verkosto uusiintuu ja pysyy koossa, ja samalla rajaa verkostoon kuulumista (Bourdieu, 1986, s. 287). Tämä verkosto hallitsee pääomaa yhteisesti. Pääomaa saa tarvittaessa käyttöönsä, mutta käyttämättömänä se katoaa ajan kuluessa vastavuoroisuuden hävitessä. (Ilmonen, 2000, s. 17.)

Sosiaalinen pääoma mielletään arkipuheessa usein ihmissuhteiksi tai verkostoiksi. Ne ovat osa sosiaalista pääomaa, mutta eivät sellaisinaan muutu pääomaksi. Coleman katsoo, että sosiaalista pääomaa muodostuu vasta kun luotettavien suhteiden ja

verkostojen avulla yksilö pystyy edistämään toimintaansa, päämääränsä tavoittelua. (1994, s. 304.)

Robert Putnam (1995, s. 67) määrittelee sosiaalisen pääoman sosiaalisiksi verkostoiksi, normeiksi ja luottamukseksi, jotka edistävät verkoston jäsenten yhteistoimintaa, resurssien hyväksikäyttöä ja toimintojen yhteensovittamista. Sosiaalisen vuorovaikutuksen lisääntymisen myötä sosiaalinen pääoma tehostaa yksilöiden tavoitteiden toteutumista ja yhteisön hyvinvointia (Ruuskanen, 2002, s. 5).

Dunnin mukaan sosiaalinen pääoma sosiaalisten verkostojen muodossa auttaa yksilöä luottamaan siihen, että toiset auttavat häntä hädän hetkellä (2000, s. 12). Luottamus on tärkeä sosiaalisen pääoman syntyyn vaikuttava tekijä. Luottamus jaetaan usein eri muotoihin. Niklas Luhmann puhuu luottamuksesta, joka kohdistuu ihmisiin, ja luottavaisuudesta, joka kohdistuu muun muassa organisaatioihin ja instituutioihin luottamiseen (Luhmann, 1979; ref. Ilmonen, 2002, s. 137). Luhmann (2000) erottelee luottavaisuuden ja luottamuksen toisistaan, vaikka toteaa, että ne ovat riippuvaisia toisistaan, ja osittain vaihdettavissa keskenään. Ilmonen kritisoi jaottelun olevan mielivaltaisen, ja luottavaisuuden olevan yhdenlaista luottamusta (2005, s. 51).

Rom Harré taas puhuu annetusta (*ascribed*) luottamuksesta, joka syntyy luottamuksen kohteen kuulumisesta johonkin tiettyyn ihmisryhmään, esimerkiksi sukuun tai ammattiin. Luottamuksen kohteen odotetaan käyttäytyvän roolissaan asianmukaisesti, asemaansa kuuluvalla tavalla. Ansaittu luottamus taas syntyy vasta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, kun luottamuksen kohteen oppii tuntemaan. (Harré, 1999; ref. Ilmonen, 2002, s. 139.)

Luottamus liittyy myös sosiaalisen pääomaan liittyvään vastavuoroisuuden velvoitteeseen. Toiselle tarjottuun apuun tai palvelukseen odotetaan jossain vaiheessa vastapalvelusta. Vastapalvelusta ei välttämättä tarvitse tarjota heti, vaan luottamuksen vallitessa, palveluksen voi korvata myöhemmin. (Coleman, 1994, s. 306)

Sosiaalista pääomaa mitataan usein kahdella mittarilla, ihmisten luottamuksella toisiinsa ja osallistumisella yhteisön toimintoihin (Kajanoja, 2009, s. 74). Sosiaalinen pääoma jaetaan sitovaksi (*bonding*) ja silloittavaksi (*bridging*) pääomaksi. Sitova sosiaalinen pääoma liittyy vahvoihin siteisiin, joka tarkoittaa kiinteää yhteyttä lähipiiriin, eli ystäviin, sukulaisiin ja työtovereihin. Heikot siteet taas ovat siteitä

vieraampiin elämänpiireihin, kuten ei-sukulaisiin, eri ammattikunnan edustajiin tai eri yhteiskuntaluokkaan kuuluviin. (Granovetter, 1973, ss. 1370–1371.) Joskus käytetään myös käsitettä yhteenliittävä (*linking*) sosiaalinen pääoma kuvaamaan sosiaalisia suhteita, jotka syntyvät kansalaisten ja valta-asemassa heihin nähden olevissa julkisten ja yksityisten organisaatioiden palvelujen tarjoajien välille (Lehtonen & Kääriäinen, 2005, s. 296).

Sosiaalinen pääoma tuottaa yksilölle hyötyä sosiaalisten verkostojen avulla. Linin mukaan sosiaalisen pääoma realisoituu sosiaalisissa suhteissa, joilla yksilö saa hyödynnettyä verkoston taloudellisia resursseja tai hyödyllisiä kontakteja. Sosiaalisen pääoman resurssiensa avulla yksilö voi saada aikaan tuottoa. Tuotto voi liittyä instrumentaaliseen toimintaan, esimerkiksi varallisuuden, vallan ja maineen tavoitteluun. Tuotto voi myös liittyä ekspressiiviseen toimintaan, jolloin sosiaalinen pääoma tuottaa parantunutta terveyttä tai elämänlaatua. (Lin, 1999.) Asunnottoman tapauksessa instrumentaalinen toiminta voi olla esimerkiksi sopivan asunnon tai majapaikan etsimistä. Ekspressiivinen toiminta taas esimerkiksi tiedonvaihtoa saatavilla olevista palveluista.

Luottamuksen ja kuulumisen tunne lisää osallistumista yhteisön toimintaan. Ferguson ym. puhuvat kuinka nuorille asunnottomille luottamuksen uudelleen rakentaminen ja sosiaalista tukea antavien ihmissuhteiden muodostaminen on tärkeä askel polulla pois asunnottomuudesta (Ferguson, Kim, & McCoy, 2011).

Kovalainen ja Österberg (2000, s. 72) varoittavat, että sosiaalisen pääoman käsitteen käytössä sosiaalisen pääoman lähteet saatetaan sekoittaa siitä koituviin hyötyihin. Yksilöllä tai ryhmällä katsotaan olevan sosiaalista pääomaa, vaikka heillä on jokin toinen hankittu ominaisuus, kuten varallisuutta. Esimerkiksi opiskelijalla, jonka vanhemmat pystyvät maksamaan kalliin yliopiston lukukausimaksun, oletetaan olevan myös paljon sosiaalista pääomaa. Opiskelijalla, jonka vanhemmat eivät pysty maksamaan yhtä paljon, taas oletetaan olevan vähemmän sosiaalista pääomaa. Vähemmän varakkaalla opiskelijalla voi kuitenkin olla laaja sosiaalinen verkosto, joka ei kuitenkaan ole varakas. Varojen puute, ei sosiaalisen pääoman puute, jättää opiskelijan yliopiston ulkopuolelle (Mts.72; ref. Portes & Landoldt, 1996, s. 2).

Sosiaaliselle pääomalle on monta erilaista määritelmää, eikä konsensusta käsitteen sisällöstä ole. Sosiaalinen pääoma on abstrakti käsite. Sille ei ole olemassa selkeää mittaria tai symbolisia merkkejä. Taloudellista pääomaa voi esitellä kalliiden tavaroiden muodossa, ja kulttuurista pääomaa todistusten ja diplomien avulla, mutta sosiaaliselle pääomalle ei tällaisia merkittäviä ole (Ivana, 2017, s. 53). Sosiaalinen tuki taas on helpommin mitattavissa. Omassa pro gradussani sosiaalista pääomaa ilmentää erityisesti sosiaalinen tuki. Tutkimalla millaista sosiaalista tukea haastattelemani naiset ovat saaneet, selviää miten naiset kykenevät hyödyntämään sosiaalista pääomaa.

3.3 Sosiaalinen tuki

Sosiaalinen tuki toimii työssäni sosiaalisen pääoman ilmentäjänä. Sosiaalinen tuki tarkoittaa sosiaalisen verkoston sisällä tapahtuvia tukitoimia, jolla tuettavaa autetaan selviytymään (Mikkonen, 2009, s. 35). Sosiaalinen tuki toteutuu vuorovaikutuksessa. Kinnusen mukaan sosiaalinen tuki tarkoittaa ”käytäntöjä, joilla ihminen itse, hänen lähiyhteisönsä, yksityiset ja julkiset toimijat pyrkivät turvaamaan yksilön hyvinvoinnin” (Kinnunen, 1999, s. 103).

Yksiselitteistä määritelmää sosiaaliselle tuelle ei ole. Sosiaalisesta tuesta tehdyssä kirjallisuuskatsauksessa löytyi yli 30 erilaista määritelmää (Williams, Barclay, & Schmied, 2004). Williams ym. kritisoivat muun muassa, että käsitettä on käytetty hyvin yleisellä tasolla, sitomatta sitä riittävästi kunkin tutkimuksen asiayhteyteen.

Barrera (1986) eritteli kolme sosiaaliseen tukeen liittyvää käsitettä. Sosiaalinen kiinnittyneisyys (*embeddedness*) viittaa henkilön sosiaaliseen verkostoon tiiviyyteen, mihin suhde perustuu (aviopuoliso, sukulaisuus, yhteisön jäsenyys), kuinka paljon henkilöllä on kontakteja ja kuinka usein hän tapaa verkoston jäseniä. Koettu tuki viittaa yksilön tunteeseen tai luottamukseen siihen, että tukea on saatavilla, kun sitä tarvitsee. Saatu tuki viittaa tosiasialisesti saatuun tukeen, toimenpiteisiin, joita tukijat ovat tehneet.

Tardyn (1985) mukaan sosiaalista tukea on neljä eri tyyppiä, joista itse käytän hyväkseni tässä työssä kolmea ensiksi mainittua. Emotionaalinen tuki sisältää empatiaa, toisesta välittämistä ja luottamusta. Instrumentaalinen tuki sisältää konkreettisia resursseja, kuten rahaa, tavaraa ja aikaa. Informatiivinen tuki sisältää

neuvonnan ja opastuksen, ja arviointi sisältää henkilökohtaisen palautteen annon. Tardy painottaa, että sosiaalista tukea tutkittaessa on eroteltava sen saaminen ja antaminen, sekä tuen vaikutukset toisistaan. On hyvä huomioida myös yksilön tietoisuus tai luottamus tuen saamisesta sitä tarvittaessa, sillä jo luottamuksella on positiivisia vaikutuksia yksilön hyvinvointiin (Carton, Young, & Kelly, 2010).

3.4 Toimijuus

Elder ja Kirkpatrick Johnson määrittelevät toimijuuden yksilön tekemiksi valinnoiksi sekä teoiksi, joita he tekevät mahdollisuuksiensa ja historian ja sosiaalisten elämäntilanteiden määrittelemissä rajoissa (2003, s. 60). Anthony Giddens kiinnittää erityisesti huomiota rakenteiden ja toimijuuden yhteistoiminnalle. Rakenteet voivat sekä edistää että estää toimintaa ja toimijuutta (Giddens, 1984, s. 25). Kyky tehdä valintoja riippuu pitkälti resursseista, joita yksilöllä on käytettävissään. Tähän kuuluu tietysti materiaaliset resurssit, mutta myös inhimilliset ja sosiaaliset resurssit.

Kabeer määrittelee toimijuuden myös enemmän kuin pelkäksi havaittavissa olevaksi toiminnaksi. Kabeerin mukaan toimijuus nähdään sosiaalitieteellisessä kirjallisuudessa usein päätöksen tekona, mutta toimijuus voi näkyä myös muilla tavoin. Toimijuus ilmentyy myös yksilöiden itse toiminnalleen antamassa merkityksessä, motivaatiossa, ja päämäärässä. Toimijuus voi olla myös sisäinen tunne, sisäinen voima. (Kabeer, 1999, s. 438.)

Bandura määrittelee toimijuuden neljä tärkeintä ominaisuutta. Tavoitteellisuus (*intentionality*) viittaa toiminnan suunnitelmallisuuteen. Yksilö asettaa toiminnalleen tavoitteen, ja strategian tavoitteen saavuttamiseksi. Toinen ominaisuus on ennakkoharkinta (*forethought*), jolla viitataan toimijuuden ajalliseen ulottuvuuteen, toiminnan mahdollisiin tuloksiin tulevaisuudessa. Ihmiset asettavat itselleen tavoitteita ja odottavat toimiltaan tietynlaisia lopputuloksia. Psykologisesta näkökulmasta nämä tulevaisuuden lopputulokset on kyettävä kuvittelemaan, jotta ne motivoivat toimintaa nykyhetkessä. Kolmas toimijuuden ominaisuus on itsesäätely (*self-reactiveness*), joka viittaa toiminnan pitkäjänteisyyteen. Tavoitteiden eteen on usein tehtävä töitä. Itsesäätelyn avulla yksilö motivoi itseään toimintaan ja säätelee toimintaansa. Neljäs ominaisuus on itsereflektio (*self-reflectiveness*). Toimintaansa reflektoimalla yksilö arvioi toimintansa tehokkuutta, ajatustensa oikeellisuutta, pyrkimystensä merkityksiä,

ja reflektion kautta yksilö voi korjata toimintaansa tavoitteisiin sopivaksi. (Bandura, 2006, ss. 164–165.) Vaikka nämä neljä toimijuuden ominaisuutta ovat yksilökeskeisiä ja yksilönsisäisiä prosesseja, korostaa Bandura myös sosiaalisten rakenteiden ja tilanteiden sitovuutta ihmisten toiminnan rajoittajana.

Jyrkämä (2008) käsittelee artikkelissaan toimijuutta tutkimusnäkökulmana. Käytettäessä toimijuutta tutkimuksen viitekehyksenä, kehottaa Jyrkämä kiinnittämään huomiota muutamiin seikkoihin. Toimijuus on kontekstuaalista, eli tilanteeseen, aikaan ja paikkaan sidottua. Toimijuus on dynaaminen prosessi, jossa esimerkiksi kyvyt, arvot ja tavoitteet voivat muuttua elämän tilanteiden myötä, esimerkiksi ihmisen sairastuessa. Nämä voivat korvautua uusilla kyvyillä, arvoilla ja tavoitteilla. Toimijuus on vuorovaikutuksellista, se tapahtuu suhteessa toisiin ihmisiin. Ihmiset arvioivat omaa ja toistensa osaamista ja kykenemistä huomaamattaankin arjen tilanteissa. Viimeisenä seikkana on huomioitava toimijuuden merkityksellisyys, kokemuksellisuus ja tulkinnallisuus. Toimijuus ei esimerkiksi tarkoita pelkkää aktiivisuutta tai tuotteliaisuutta. Myös vetäytyminen, hiljainen vastaan paneminen tai sopeutuminen voi olla toimijuutta. (mts. 196.)

Jyrkämä (2008, s. 197) mainitsee artikkelissa Paul Hoggettin toimijuuden rationaalisuutta korostavaa näkökulmaa kohtaan esittämää kritiikkiä. Hoggett (2001) kritisoi näkemystä yksilön tekemistä rationaalisista valinnoista, ja toteaa, että yksilö joutuu usein tekemään impulsiivisia valintoja kiireessä, omien ja toisten ihmisten tarpeiden, tunteiden ja odotusten ristipaineessa, maailmassa, jota leimaa ambivalenssi, sotkuisuus, epämääräisyys ja tragedia. Tämä saattaa johtaa myös toimintaan, joka on luonteeltaan tuhoavaa. Toimijuuden katoaminen ja riippuvaisuus toisten ihmisten tuesta ei automaattisesti ole huono asia, vaan se voi olla selviytymiskeino. Hoggett peräänkuuluttaa sosiaalipolitiikassa sen seikan hyväksymistä, että jotkut ihmiset tarvitsevat elämässään jatkuvaa tukea.

Omassa pro gradussani tarkastelen naisten toimijuutta konkreettisen toiminnan tasolla. Tarkastelen naisten kertomia tapahtumia, ja mietin, miten toimijuus heidän kuvailemissaan teoissa konkreettisesti näkyy. En niinkään kiinnitä huomiota, siihen miten he puheen tasolla rakentavat kuvaa toimijuudesta, vaikka saatan joskus havainnoida puhettakin, vaan keskityn enemmän heidän kuvaamiinsa tapahtumiin.

4 Menetelmä

4.1 Tutkimuskysymys

Graduni tarkoituksena on löytää vastauksia siihen, miten asunnottomuutta kokeneet naiset hyödyntävät sosiaalista pääomaa etsiessään ratkaisua asunnottomuuteensa. Tarkastelen millaisia sosiaalisia verkostoja naiset hyödyntävät asunnottomuuden aikana, ja minkälaista sosiaalista tukea he ovat verkostoistaan saaneet. Samaan aikaan havainnoin miten naisten toimijuus muotoutuu eri tilanteissa ja elämänvaiheissa.

4.2 Tutkimuseettiset asiat

Haastattelutilanteessa haastattelija ja haastateltava eivät ole tasa-arvoisessa suhteessa. Haastateltavalla on tietoa, jonka haastattelija haluaa tietää. Toisaalta haastateltava puhuu joskus aroistakin asioista ja saattaa avautua haastattelijalle, mutta haastattelija saa pitää oman yksityisyytensä. Tämä tasapaino on herkkä ja siksi luottamuksellisen ilmapiirin luominen on tärkeää. Luottamuksellisuus saadaan aikaan muun muassa kertomalla rehellisesti haastattelun tarkoituksesta. Haastatteluista saadut tiedot on käsiteltävä ja säilytettävä luottamuksellisesti ja huolellisesti. Haastateltavien henkilöllisyyden paljastumisen estämiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. (Aaltonen, Ruusuvoori, & Tiittula, 2005, s. 17.)

Ennen haastatteluja informoin haastateltavia tutkimuksen luonteesta. Kerroin mihin tarkoitukseen haastatteluja käytetään ja missä tulokset julkaistaan. Haastateltavien henkilöiden henkilötiedot on anonymisoitu. He eivät esiinny omilla nimillään, eikä heidän mainitsemat ihmiset. Heidän kertomista tapahtumista olen poistanut yksityiskohtia, jotka saattaisivat paljastaa, missä tai milloin tapahtuma on tapahtunut. Olen myös harkinnut aineistonäytteiden valinnassa, ettei valittu näyte sisällä helposti yksilöivää tietoa. En anna aineistonäytteissä haastateltaville mitään tunnisteita, edes numeroita, koska monet haastateltavista tuntevat toisensa ja toistensa tarinoita. Osa naisista asuu asumisyhteisössä, jonka työntekijät saattavat tunnistaa haastateltavat. Numeroita yhdistelemällä henkilön kaikki lausahdukset saattaisivat olla yhdistettävissä henkilöön.

Kerroin haastateltaville, että osallistuminen haastatteluihin on vapaaehtoista, ja että he voivat halutessaan milloin vaan keskeyttää haastattelun tai tutkimukseen

osallistumisen ilman selitystä. Tutkimukseen osallistumisella tai keskeyttämisellä ei ole mitään vaikutusta heidän suhteeseensa tai asiakkuuteensa heitä tukeviin järjestöihin. Kaikki haastattelussa kerrottu tieto on luottamuksellista.

Pyysin jokaiselta haastateltavalta kirjallisen suostumuksen pro gradu-tutkielmaani osallistumisesta. Kirjoitin valmiin pohjan, johon pyysin allekirjoituksen. (ks. Liite 2). Suostumus oli yksilöity, eli haastateltavat antoivat luvan käyttää haastatteluja ainoastaan tätä tutkielmaa varten (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2009, s. 5).

Anoin toiselta säätiöltä tutkimusluvan heidän eettiseltä toimikunnaltaan heidän vaatimustensa mukaan, koska osa haastatteleistani naisista oli heidän asiakkaitaan. Toinen säätiö ei edellyttänyt tutkimusluvan hankkimista.

Naisten asunnottomuutta tutkinut Riitta Granfelt korostaa eettisyyden näkökulmasta sitä millaisen kuvan tutkimus antaa tutkittavista ihmisistä ja heidän elämästään. Granfeltin mielestä sosiaalityön ja sosiaalipoliittisen tutkimuksen tärkeimpiä tehtäviä on antaa vaikeissa tilanteissa oleville ihmisille ääni ja tuoda heidän todellisuuttaan näkyviin. Tutkimuksen käsitevalinnat muokkaavat ilmiöstä muodostuvaa kuvaa, joten niiden valintaan pitää kiinnittää huomiota eettisestäkin näkökulmasta. (Granfelt, 1998, ss. 18–19.)

Tutkittavista kirjoitettaessa tulee pyrkiä kunnioittavaan kirjoitustapaan, ja tutkimuskohdetta koskevat kriittiset tulokset tulee selittää analyttisesti välttäen leimaavaa asenteellisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2009, s. 11). Asunnottomuutta tutkinut Sunikka toteaa tämän välillä voivan olla haastavaa, sillä tutkimuksessa on kuitenkin voitava käsitellä asunnottomuuteen liittyviä ongelmia totuudenmukaisesti. Joskus kuitenkin saatetaan tahattomasti luoda uusia leimaavia käsitteitä. (Sunikka, 2016, s. 37.) Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmassa haluttiin välttää aikaisempaa termiä asumiskyvytön, koska se leimaa vaikeasti mielenterveys- ja päihdeongelmaisen asunnottoman mahdolliseksi asuttaa minnekään, joten uudeksi termiksi valittiin vaikeasti asutettava, jolla viitataan asunnottomuuteen liittyvien ongelmien monimutkaisuuteen. Karjalainen kuitenkin katsoo, että se on yhtä leimaava kuin aikaisempi termi asumiskyvytön. (J. Karjalainen, 2010, ss. 151–152.)

Tutustuin myös toimittajille tarkoitettuun oppaaseen asunnottomuudesta viestittämisestä (K. Immonen ym., 2019). Lehtijuttu ja opinnäytetyö ovat kovin erilaisia tekstejä keskenään, mutta oppaassa kiinnitetään huomiota muun muassa haastateltavan eettiseen kohteluun. Haastateltavalle on muun muassa kerrottava mihin haastattelu tulee, ja että haastateltavalla on oikeus olla vastaamatta. Myös ihmistä kunnioittavaan kieleen ja oikeisiin termeihin on kiinnitettävä huomiota.

4.3 Aineistona haastattelut

Haastatteluja käytetään paljon aineistonkeruumenetelmänä. Puhutaanhan jopa haastattelu-yhteiskunnasta (Atkinson & Silverman, 1997). Haastattelussa ilmiöstä voidaan kysyä suoraan ihmisiltä, joita ilmiö koskettaa.

Aineistoni on 8 kappaletta itse tekemiäni haastatteluja. Tein haastattelut kahden yleishyödyllisen säätiön sekä sosiaali- ja terveystalvueluita tuottavan yrityksen palveluiden piirissä olevista asukkaista ja asiakkaista. Yhden haastateltavan tavoitin lumipallomenetelmällä eli yksi haastateltava ehdotti ystäväänsä haastateltavaksi. Hän ei ollut edellä mainittujen säätiöiden asiakas, mutta oli kokenut useamman kerran asunnottomuutta, ja asui tällä hetkellä sosiaalitoimiston järjestämässä tilapäisessä asunnossa.

Otin sähköpostitse yhteyttä säätiöihin ja kerroin tutkielmastani. Liitin mukaan haastateltaville annettavan saatekirjeen, jossa kerroin graduni tarkoituksesta ja suostumukseen liittyvistä asioista (Liite no 1). Säätiöiden työntekijät kyselivät asiakkailtaan, olisivatko he halukkaita haastatteluun.

Haastateltavaksi valikoitui naisia, jotka ovat kokeneet pitkäaikaisasunnottomuutta, tai joilla asunnottomuus on toistunut. Kukaan ei ollut enää haastatteluhetkellä asunnoton. Tämä oli haastattelujen sujuvuudenkin kannalta hyvä asia, sillä uskon, että olisi ollut vaikea jaksaa tulla haastateltavaksi keskellä asunnottomuus kriisiä. Lisäksi asiaan on jo saanut ehkä hieman etäisyyttä, ja kykenee tarkastelemaan asiaa analyttisemmin, kun huoli jokapäiväisestä selviytymisestä oli ohi.

Kaksi haastattelemistani naisista oli haastatteluhetkellä alle 50-vuotiaita, nuorin oli 32-vuotias. Loput olivat yli 50-vuotiaita, joista vanhin oli 66-vuotias. Asunnottomuuden loppumisesta oli kulunut kahdesta kuukaudesta kahteentoista vuoteen. Muutamalla

naisista oli useampia kokemuksia asunnottomuudesta, joista osa oli tapahtunut jo 1990-luvulla. Osalla asunnottomuuden kokemus oli siis varsin tuore, osalla siitä oli jonkin aikaa. Otin tämän seikan huomioon varsinkin käsitellessäni naisten kokemuksia sosiaalipalveluista. Palvelut ovat muuttuneet ja organisoituneet uudelleen vuosien varrella. Osa vanhoista kokemuksista ei välttämättä enää ole relevantti. Toisaalta naisten kokemukset jäävät heidän muistoihinsa, ja vaikuttavat heidän suhtautumiseensa tänäkin päivänä. Jouduin välillä pohtimaan kuinka relevanttia nykypäivän tilanteen kannalta naisten kuvaukset ovat.

Aineisto on näyte eriasteisesti syrjäytyneistä tai syrjäytymisvaarassa olleista asunnottomuutta kokeneista naisista. Naisilla oli asunnottomuuden lisäksi myös muita ongelmia, kuten alkoholiongelma, työkyvyttömyyttä ja työttömyyttä. Haastateltavista puolet oli asunnottomuuden alkaessa työttömänä. Kaksi oli työkyvyttömyyseläkkeellä ja kaksi kävi työssä. Haastattelujen aikaan haastateltavista puolet oli joko työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä. Yksi kävi töissä, ja yksi opiskeli ammattiin. Kaksi oli työttömänä, joista toinen oli aloittamassa työkokeilun kahden viikon sisään haastatteluhetkestä.

Haastattelut tein puolistrukturoidulla haastattelumenetelmällä. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltava vastaa teeman mukaisiin kysymyksiin, haluamallaan tavalla ja pystyy kertomaan aiheesta enemmän. Puolistrukturoitua haastattelua kutsutaankin usein teemahaastatteluksi (focused interview) (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 9). Haastattelijä voi esittää tarkentavia kysymyksiä, tai pyytää haastateltavaa kertomaan jostakin aiheesta enemmän. Haastattelu on enemmän keskustelevaa.

Ensimmäisenä teemana oli haastateltavan tausta ja asunnottomuuteen johtaneet tilanteet. Kysyin muun muassa haastateltavien nykyisestä toiminnasta ja mitä he tekivät työkseen ollessaan asunnottomana. Pyysin heitä kertomaan, miten he joutuivat asunnottomaksi.

Toinen teema oli asunnottomuuden aikana läheisiltä saatu apu ja tuki ja sekä julkiselta ja kolmannelta sektorilta saatu tuki. Aloitin kysymällä, keitä ihmisiä heidän lähipiiriinsä kuului asunnottomuuden aikana. Kyselin, millaista tukea he olivat saaneet, ja minkälaisen tuen he olivat kokeneet tärkeäksi. Kyselin heidän ihmissuhteistaan asunnottomuuden aikana, olivatko he menettäneet tai saaneet uusia

ihmissuhteita. Olin myös kiinnostunut mistä he saivat tietoa erilaisista auttavista julkisen tai kolmannen sektorin tahoista, ja minkälaisia kokemuksia heillä oli näissä palveluissa asioimisesta.

Viimeinen teema oli asunnon saaminen ja asunnottomuuden jälkeinen aika ja toipuminen. Kyselin miten ja mitä kautta he saivat asunnon. Halusin kuulla, miten heidän elämänsä oli alkanut sujumaan asunnon saamisen jälkeen. Kysyin myös heidän mielipiteitään, miten asunnottomuutta kokenutta naista voisi parhaiten auttaa, ja millaista tukea he olisivat kaivanneet enemmän. Lopuksi kyselin heidän odotuksistaan ja toiveistaan tulevaisuuden suhteen.

Haastattelurunko löytyy liitteistä (Liite no 3). Koska haastattelut tehtiin puolistrukturoidulla menetelmällä, en kysynyt kaikkia kysymyksiä kovin sanatarkasti haastateltavilta. Runko toimi enneminkin muistin tukena, että kaikki aiheet tulee käsiteltyä, puheen tyyli ja kysymykset olivat vapaammat kuin rungossa. Pyrin kuitenkin noudattamaan runkoa, vaikka usein haastattelussa tuli jonkin verran toistoakin. Haastateltava oli jo saattanut kertoa asiasta, jota en ollut vielä varsinaisesti kysynyt. Erikseen asiasta kysyminen kuitenkin tuotti lisää tietoa asiasta, ja selvensi haastateltavan näkemyksiä. Tein myös tarkentavia kysymyksiä.

Naiset kertoivatkin rohkeasti kokemuksistaan. Koin, että naiset olivat rehellisiä. Naisilla oli myös paljon huumorin tajua, ja mustaakin huumoria. En kokenut, että joitain asioita olisi peitelty, toki naiset olivat joistain asioista niukkasanaisia. Koin, että tämä liittyi enemmän siihen, että joitain asioita naiset eivät olleet ajatelleet, eikä heillä ollut siksi vankkaa mielipidettä asiasta. Vain yhden kerran haastateltava kieltäytyi vastaamasta kysymykseen, kun kysyin, että haluatko kertoa lisää asiasta. Nainen vastasi suoraan, että ei, ja minä hyväksyin vastauksen. Tähän liittyi selkeästi joitain ikäviä tunteita ja surua, jotka olivat sillä hetkellä hänelle liian ahdistavia.

Haastattelut litteroin sanatarkasti. Merkitsin naurahdukset ja puheen tauot. Haastattelijan hyvin lyhyet yym-äänähdykset jätin merkitsemättä, ne menivät usein haastateltavan puheen päälle, ja toimivat puheen kannustimena. Litteroin haastattelijan joo-tyyppiset lausahdukset, mutta poistin ne aineistonäytteistä, jos ne toimivat vain kannustimena. Jätin aineistonäytteisiin näkyviin joo-tyyppiset lausahdukset, jos niillä oli merkitystä puheen kulun kannalta. Litteroitua tekstiä kertyi 185 sivua fonttikoolla

12 ja rivivälillä 1 kirjoitettuna. Suurin osa haastatteluista kesti yhden tunnin, mutta yksi haastattelu kesti puoli tuntia, ja yksi puolitoista tuntia.

Aaltonen et al. (2005, s. 201) nimittävät haastattelua vuorovaikutukselliseksi yhteisprojektiksi. Haastateltava ei ole pelkkä tiedon tai mielipiteiden varasto, vaan yhteistyössä haastattelijan kanssa aktiivisesti muokkaa tuota tietoa. Tieto ei ole olemassa absoluuttisena totuutena erillään sen tuottamiseen, tässä tapauksessa haastatteluun, liittyvistä tekijöistä. Haastateltavalla on oma näkemyksensä, mutta se myös muotoutuu haastattelun vuorovaikutuksessa.

Itse ymmärsin varsinkin haastatteluja litteroidessani, että tilanne rajoittaa sitä mitä tuodaan esille. Haastattelu on ennen kaikkea vuorovaikutustilanne. Siihen pätee melko lailla samat säännöt kuin muihinkin vuorovaikutustilanteisiin. Vaikka toinen kysyykin kysymyksiä, ei kaikkea pysty siinä tilanteessa kertomaan tyhjentävästi. Asioita jää mainitsematta, koska niitä pidetään itsestäänselvyyksinä tai merkityksettöminä. Haastattelija menee itekin samaan lankaan. Tässä mielessä haastattelututkimus on konstruktio, aikaan ja tilanteeseen sidottu tapahtuma.

Lee huomauttaa, että erityisesti aroista aiheista haastateltaessa myös haastattelijan epävarmuus arkojen aiheiden äärellä voi vaikuttaa haastattelun kulkuun (Lee, 1993, ss. 99–101). Itseäni jännitti ennen haastatteluja, mitä tulisin kuulemaan, ja miten reagoisin. Haastateltavan kertoessa ikävistä elämäntapahtumista, mietin mitä uskallan kysyä, jotta en nolaa haastateltavaa, ja missä menee yksityisyyden raja. Päätin, että seuraan haastateltavan reaktioita enkä painosta häntä, jos huomaan, että jokin aihe on haastateltavalle liian tukala käsiteltäväksi.

Mietin, onko minulla oikeus kysellä traumaattisistakin tapahtumista kuitenkin vain opinnäytetyötä varten. Naiset itse monesti sanoivat, että osallistuvat mielellään haastatteluun, koska haluavat, että heidän kokemansa todellisuus tulisi tietoon, ja mahdollisesti pystyisi auttamaan muita samassa tilanteessa olevia.

Käytän haastattelukatkelmissa seuraavia litterointimerkkejä:

Va= vastaaja, Ha= haastattelij

(.) lyhyt tauko puheessa

(..) pidempi tauko puheessa

[lisätty sana] hakasulkujen sisällä katkelmaan lisätty sana, joka katkelmasta puuttuu, lisätty ymmärtämisen helpottamiseksi

[..] poistettu tekstiä, ei liity suoranaisesti katkelmaan

((nauraa)) kaksoissulkujen sisälle merkitty nauraminen tai erilaiset äännähdykset

- sana katkeaa

4.4 Aineiston analyysi

Tein aineiston analyysin sisällönanalyysin keinoin. Sisällöllinen analyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä. Sisällönanalyysi on väljä tulkintakehikko, joukko menetelmiä, joiden avulla analysoidaan aineiston sisältöä eri tavoin (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 93). Sisällönanalyysissa tekstin muotoon saatettua aineistoa tarkastellaan luokitellen, eroja ja yhtäläisyyksiä etsien ja tiivistäen (mts. s. 105). Analyysissa etsitään tekstin sisällöllisiä ja laadullisia merkityksiä. Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda systemaattinen ja kattava kuvaus aineistosta (Seitamaa-Hakkarainen, 2018). Tällöin esiin saattaakin nousta jotain uutta, jota tutkija ei ole ajatellut.

Ulla-Maija Salo (2015) kuitenkin kritisoi, että sisällönanalyysi menetelmänä tuottaa vain luokitteluja, eikä siitä ole sellaisenaan analyysin perustaksi tai teoreettiseksi kehykseksi. Salo kritisoikin varsinkin opinnäytetöissä opiskelijoiden tapaa käyttää sisällönanalyysia: ” [...] sisällönanalyysi on useimmiten muuttunut tekniikaksi, helpoksi valinnaksi, jossa kategorisointi korvaa teoreettiset kehittelyt ja tutkijan omat oivallukset”. Salo varoittaa, että uudelleen koodaamalla järjestetty aineisto ei ole vielä tutkimuksen tulos. Salo kehottaakin aloittelevia tutkijoita mieluummin perehtymään aineistoon teorian kanssa.

Aineiston analyysi voi olla aineistolähtöistä, teorialähtöistä tai näitä yhdistelevää teoriaohjautuvaa analyysia. Näitä analyysin lähtökohtia kutsutaan myös nimillä induktiivinen, deduktiivinen tai abduktiivinen (Tuomi & Sarajärvi, 2002, ss. 95–97). Induktiivinen, aineistolähtöinen analyysi kulkee yksittäisestä havainnosta yleiseen,

aineistosta pyritään luomaan teoria tai yleistys. Deduktiivisen, teorialähtöisen päättelyn logiikka etenee yleisestä yksittäiseen, aineistoa tarkastellaan teorian valossa. Abduktiivisessa, teoriasidonnaisessa päättelyssä taas näitä lähtökohtia yhdistellään. Analyysia tehdään jokin teoria taustalla, mutta se ei suoraan kytkeydy teoriaan. (Eskola, 2018, ss. 183–184.)

Käytän pro gradussani teoriasidonnaista päättelyä. Olin valinnut käyttämäni teoreettisen viitekehyksen jo osittain ennen haastattelujen alkua. Halusin kuitenkin katsoa keräämäni aineistoa avoimin silmin, joten siksi käytin avointa koodausta ja koodasin koko aineiston. Haastattelussa esittämäni kysymykset tietenkin ohjasivat keskustelua valitsemieni käsitteiden suuntaan. Toimijuuden käsitteen otin kuitenkin mukaan vasta tehtyäni jo muutaman haastattelun. Koin tarvitsevani jonkin käsitteen naisten kuvaaman aktiivisuuden ja passiivisuuden analysoimisen tueksi. Analyysissa pyrin löytämään teoriasta ja käsitteistä tukea tulkinnoilleni.

Sisällönanalyysi sisältää vahvan tulkinnallisen elementin. Jotta tutkimuksen tulokset olisivat perusteltavissa, on tärkeää, että tutkija selostaa lukijoilleen, kuinka aineisto on kerätty, koodattu ja analysoitu (Drisko & Maschi, 2015, s. 8). Validiteetin arvioinnin kannalta on myös tärkeää, että tutkimuksen näkemys sosiaalisesta todellisuudesta ja kielen luonteesta tuodaan ilmi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Varsinkin laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan yhä enemmän tutkimuksen uskottavuudesta. Tähän liittyvät edellä mainitut kysymykset tutkimuksen perusteltavuudesta, mutta myös objektiivisuudesta. Objektiivisuus nähdään tietoisena yrityksenä karistaa henkilökohtaiset intressit pois, ja ymmärryksenä että yksittäisellä tutkimuksella saadaan ilmiöstä esille aina tietyn näkökulman määrittämänä vain pieni osa (Lindblom-Ylänne, Paavilainen, Pehkonen, & Ronkainen, 2011, s. 12).

Lähtökohtani pro gradussa lähestyy kriittistä realismia. Todellisuus on olemassa, vaikka sitä ei voi kuvata luotettavan täydellisesti, mutta sitä voidaan lähestyä. Kriittinen realismi luottaa tiedon falsifioitavuuteen, tieteen kehittyessä entiset totuudet joutavat romukoppaan ja korvataan tarkemmalla tiedolla. (Mäntysaari, 2006, s. 12.)

Fitzpatrick (2005) pohti kriittisen realismin antia asunnottomuustutkimukselle. Vaikka kriittisen realismin näkökulma hyväksyy konstruktionistisen näkemyksen, että asunnottomuuden merkitykset eivät ole puhtaan objektiivisia, vaan merkityksiä

rakennetaan sosiaalisesti, kriittisen realismin näkökulma kuitenkin väittää, että nuo merkitykset perustuvat todellisiin sosiaalisiin olosuhteisiin, riippumatta siitä annetaanko niille asunnottomuuteen liittyviä merkityksiä. Asunnottomuuteen liitettävillä käsitteillä on oltava sisäisesti yhtenäinen todellisuuteen pohjautuva merkitys.

Clive Seale kuvaa kriittisen realismin ontologiaa keskitieksi. Keskitiellä kulkeva tutkija on jatkuvasti tietoinen tutkimuksen rakentuneisuudesta, mutta välttelee tutkimuksessaan konstruktivismiin täyttää soveltamista. Tutkija ymmärtää, että näemme maailman aina tietyllä tapaa rakentuneesta näkökulmasta, mutta maailma asettaa rajat mahdollisille näkökulmille. (1999, s. 26.)

Kun muokkaan aineistoa ja kirjoitan siitä, se on yksi tulkinta aineistosta. Tämä on oma konstruktio, rakennan tulkinnallani kuvaa naisten asunnottomuudesta. Vaikka työni konstruktio, en kuitenkaan tulkitse aineistoani konstruktivistisesti. En ole kiinnostunut siitä, miten naiset puhuvat, tai millaista kuvaa he asioista luovat, vaikka siihen kiinnitän myös ajoittain huomioni. Olen kiinnostuneempi siitä mitä he sanovat, ja mikä heidän kokemuksensa on. En kiinnitä huomiota diskurssianalyttisesti millaista kuvaa naiset rakentavat tapahtumista, vaan pyrin tulkitsemaan tapahtumia konkreettisina tosiasioina. Otan naisten kertomukset tapahtumista sellaisenaan.

Luen aineistoa realistisella otteella. Haastateltavat kertovat ikävistäkin tapahtumista ja jättävät ehkä joistakin kertomatta. Haastattelutilanteen outous ja vieraille ihmiselle kertominen saattaa houkuttaa haastateltavaa kaunistelemaan tai vaihtoehtoisesti ”kauhistelemaan” tapahtumia, mutta tätä en tietenkään voi mitenkään tietää. Luen aineistoa siis fakta-näkökulman lävitse (Alasuutari, 2001, ss. 90–91, 96). En pyri tulkitsemaan millaista kuvaa tapahtumista haastateltava haluaa antaa, vaan keskityn puheen sisältöön.

Joskus tutkijat tapaavat kirjoitusvaiheessa uudelleen haastattelemaansa henkilöitä, ja keskustelevat heidän kanssaan tutkijan tekemistä havainnoista ja niiden tulkinnoista. Haastateltavat voivat kertoa oman näkemyksensä, ja tutkija voi suunnata tulkintojaan uudelleen, tarkempaan suuntaan. Harkitsin itsekin tätä palautteen saamisen tapaa, mutta aikataulusyistä sille ei ollut mahdollisuutta.

Käytin aineiston analyysissa apunani Atlas.ti-ohjelmaa. Aloitin koodauksen aineistolähtöisesti. Koodasin seitsemän haastattelua ensimmäisellä kierroksella avoimella koodauksella, eli keksin koodeja sitä mukaa kun uusia ilmiöitä tekstissä ilmeni. Koodasin koko aineiston sen kummemmin valikoimatta mitä koodaan (Corbin & Strauss, 2012, s. 164). Haastattelupuheessa on paljon puhetta, joka ei suoraan liity kysytyyn kysymykseen, vaan haastateltava saattaa puhua aiheen vierestä. Haastattelutilanteessa annoin naisten puhua aika vapaasti, enkä heti ohjannut heitä takaisin aiheen pariin. Koodasin myös nämä kohdat, vaikka puhe ei aina suoraan liittynyt tutkimuskysymyksiin tai tuntunut relevantilta. Mietin jokaisen rivin, tai lausekokonaisuuden kohdalla, mitä haastateltava kuvaa, ja keksin sopivan koodin. En siis käyttänyt ennalta mietittyjä koodeja, vaan aineistolähtöisesti käytin avointa koodausta.

Ensimmäisen kierroksen jälkeen aineistossa oli 206 koodia. Tämän jälkeen tarkastelin koodeja uudelleen. Olin käyttänyt muutamia in vivo-koodeja, jotka ovat suoria lainauksia aineistosta, usein esimerkiksi yksi sana. Näitä olin merkinnyt hankalilta tuntuviin kohtiin, ajatuksena, että katson ne tarkemmin myöhemmin uudelleen. Tämä olikin myöhemmin helpompaa, kun olin paremmin tutustunut aineistoon, ja ymmärsin paremmin asiayhteyksiä. Yhdistelin koodeissa myös selkeitä päällekkäisyyksiä, esimerkiksi välien korjaaminen ja ihmissuhteiden korjaaminen oli selkeästi koodatessa tapahtunut huolimattomuusvirhe, koska ne tarkoittivat aivan samaa asiaa. Jos jostakin koodista oli vain yksi tai kaksi mainintaa, yhdistin niitä isompiin kokonaisuuksiin. Tämmöisiä tapauksia oli esimerkiksi lääkäri, joka sai vain kaksi mainintaa, yhdistin ne terveysasema-koodiin, josta oli useampia mainintoja. Tämän jälkeen koodeja jäi vielä 151.

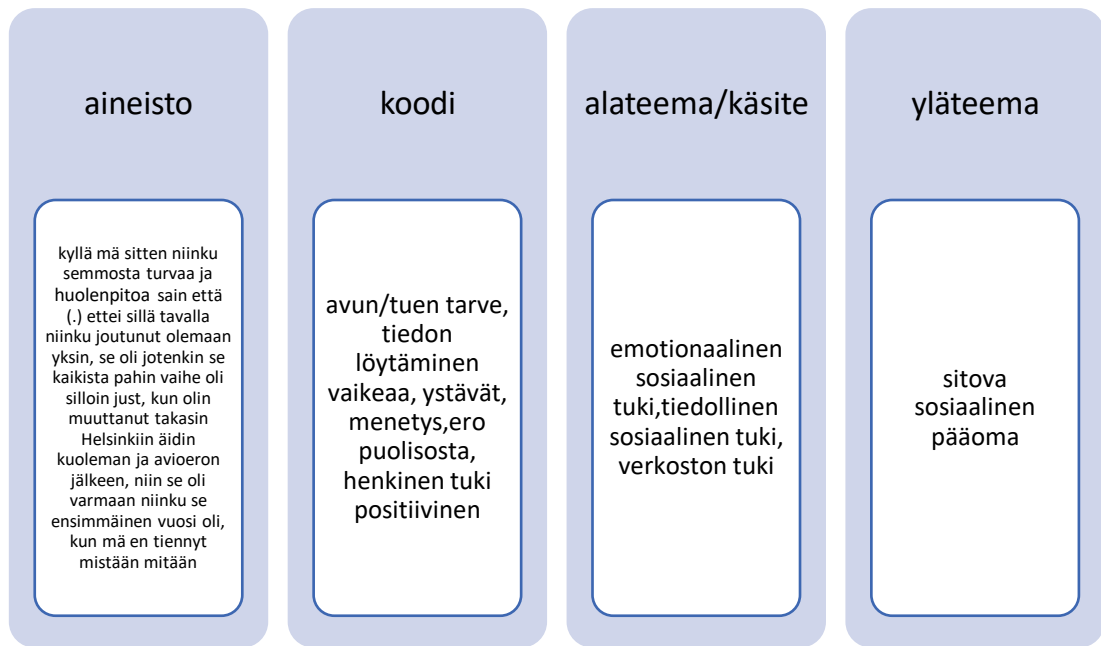
Sain vielä yhden haastattelun, kun olin jo koodannut kaikki aikaisemmat haastattelut, ja aloittanut analyysityön. Tämän haastattelun koodasin valikoivasti, eli luin haastattelun tarkkaan, mutta koodasin vain kohdat, jotka olivat relevantteja jo aloittamaani analyysiin nähden. Haastattelusta ei löytynyt kohtia, jotka olisivat tarvinneet uutta koodia, vaan kaikille kohdille löytyi sopiva koodi jo olemassa olevista koodeista. Tällä tapaa aineisto oli kylläntynyt, vaikka haastattelu lisäsi ymmärrystä aiheesta.

Seuraavaksi muodostin koodiryhmiä. Tein toisiinsa liittyvistä koodeista oman ryhmänsä. Kukin ryhmä liittyy eri teemaan. Ryhmän alle keräsin teemaan liittyviä koodeja. Tämä oli alkuun vaikea vaihe. Otin avukseni post-it-laput. Kirjoitin kaikki koodit lapuille ja rupesin liimailemaan niitä seinälle. Lajittelin yhteen kuuluvat asiat samaan ryhmään. Tarkistin välillä Atlas.ti:stä mitä asioita koodin takana oli, jos en muistanut. Samalla tein jatkuvaa vertailua ja lainaukset saivat uusia koodeja, jos jokin koodi tuntui sopivammalta tai ne liittyivät yhteen. Pikkuhiljaa asioiden yhteydet toisiinsa alkoivat hahmottua.

Koodiryhmiä luodessani huomasin, että jotkut koodit eivät olleet kovin kuvailevia. Tai pikemminkin niiden takana olleet aineiston kohdat pitäisi koodata vielä uudestaan. Yksi tällainen ryhmä oli *Auttavat tahot viralliset*. Olin koodannut joitain kohtia pelkästään toimijan koodilla (esimerkiksi sosiaalitoimi), mutta koodi, joka kuvailee mitä kohdassa tapahtui (esimerkiksi asunnon etsiminen), puuttui kokonaan. Kävin sitten läpi kaikki koodiryhmän lainaukset, ja lisäsin toimintaa kuvaavat koodit.

Analyysin eri vaiheissa yritin pitää mielessäni muutamia analyyttisiä kysymyksiä. Yritin alkuun löytää mitkä asiat ja kokemukset olivat aineistossa samanlaisia. Tunnistin myös kokemuksia, jotka poikkesivat muista. Yritin tunnistaa mitkä seikat vaikuttivat tapahtumiin, kuten miten haastateltavat olivat reagoineet tapahtumiin. Katsoin, olivatko jotkin tapahtuman kontekstiin liittyvät seikat vaikuttamassa tapahtumien kulkuun, esimerkiksi mitkä seikat estivät tai edistivät naisten tekemiä valintoja. (Gibbs, 2010.)

Alla on esimerkkinä kuva analyysin etenemisestä yhden aineistokatkelman kohdalla. Haastateltava kuvaa saaneensa turvaa ja huolenpitoa, eikä hän joutunut olemaan yksin. Hän oli muuttanut avioeron ja äitinsä kuoleman jälkeen takaisin Helsinkiin, joutui pian asunnottomaksi, eikä tuntenut kaupungin palvelujärjestelmää. Kuvasta näkee koodit, joita olen käyttänyt. Ne kuvaavat, mitä katkelmassa tapahtuu konkreettisella tasolla. Näistä etenin käsitteiden tasolle, joita ovat emotionaalinen ja tiedollinen sosiaalinen tuki ja sosiaalinen verkosto (verkoston tuki). Yläteemana on tulkinta, että haastateltavalla oli sitovaa sosiaalista pääomaa käytettävissä, kun ystävät tarjosivat hänelle turvaa ja huolenpitoa.

Kuva 1. Analyysin eteneminen

5 Tasapainottelua tarvitsevuuden ja itsenäisyyden välillä

Tämän luvun otsikko kuvaa naisten kertomuksissa toistuvaa teemaa, tasapainottelua tarvitsevuuden ja itsenäisyyden välillä. Esittelen tutkimustulokset kolmessa alaluvussa. Ensin kerron naisten kokemuksia asunnottomuudesta, seuraavaksi syvennyn naisten saamaan sosiaalisen tuen eri muotoihin ja siihen, miten naiset kykenevät hyödyntämään sosiaalisissa verkostoissaan olevaa sosiaalista pääomaa. Kolmannessa alaluvussa käsitelen naisten kokemuksia palvelujärjestelmästä.

5.1 Kodittomuuden kokemus

Tämä osio toimii johdantona haastattelemieni naisten taustoihin ja heidän kohtaamiinsa vaikeuksiin. Käyn läpi naisten kokemuksia, jotka auttavat ymmärtämään miten naiset toimivat ollessaan asunnottomia, ja millaiseen todellisuuteen heidän tuli sopeutua. Yritän kiinnittää huomiota naisten toimijuuteen.

Suomalaisessa tutkimuksessa ja politiikassa puhutaan asunnottomuudesta, kun taas englanninkielessä termi on homelessness ja ruotsiksi usein hemlöshet, mutta myös bostadslöshet. Kodittomuus kuvaa kokonaisvaltaisemmin asunnottomuuden

kokemuksellista puolta, kun taas asunnottomuus viittaa selkeään puutteeseen, asunnon puuttumiseen. (Granfelt, 1998, s. 47.) Olen otsikoinut tämän osion kodittomuuden kokemukseksi, koska kotiin liitetään monia tunteita, joista yksi tärkeimmistä on turvan tunne. Naisten kertomuksista tuli selkeästi ilmi asunnottomuuteen liittyvä turvattomuuden ja paikattomuuden tunne, naisilla ei ollut paikkaa missä olla oma itsensä (Thörn, 2001, ss. 227–228).

Naisilla oli vaihtelevia jaksoja asunnottomuutta. Suurin osa naisista oli kokenut yhden asunnottomuusjakson. Kolme naisista oli ollut useamman kerran asunnoton, näistä kaksi oli ollut kaksi kertaa, yksi naisista useamman kerran eripituisia jaksoja. Asunnottomuuden kesto vaihteli myös paljon. Pisimmillään asunnottomuus oli kestänyt yhteensä muutaman vuoden, lyhyimmillään kolme kuukautta. Suurimmalla osalla naisista asunnottomuuden kesto oli kuitenkin vuoden tai yli, alle vuoden asunnottomana olleita oli naisista vain kaksi. Suurin osa naisista oli pitkäaikaisasunnottomuutta kokeneita.

Ennen asunnottomuuden alkua naisilla oli elämässään syrjäytymisen ja asunnottomuuden riskitekijöitä. Tärkein riskitekijä oli työttömyys. Ainoastaan kolmella naisista oli perusasteen jälkeinen tutkinto. Vähäinen koulutus johtaa suuremmalla todennäköisyydellä työttömyyteen. Haastateltavista puolet oli eri asunnottomuuden jaksojen alkaessa työttömänä. Osalla työttömyys johti taloudellisiin vaikeuksiin hyvin lyhyessä ajassa, muutamassa kuukaudessa, ja vuokria jäi maksamatta. Myös alkoholinkäyttö lisääntyi monella työttömyyden aikana. Kaksi naisista oli työkyvyttömyyseläkkeellä. Muutama kävi vaihtelevasti työssä eri asunnottomuusjaksoilla.

5.1.1 Asunnon menetys

Haastattelut lähtivät liikkeelle asunnottomaksi joutumisesta. Ihmiset joutuvat asunnottomaksi monista eri syistä. Myös omassa aineistossani välittömät syyt olivat moninaiset. Osa naisista oli ollut useamman kerran asunnoton, ja syyt vaihtelivat myös eri kerroilla.

Kahdessa tapauksessa asunnon menetys liittyi joko oman tai puolison työsuhteen päättymiseen ja sitä kautta työsuhdeasunnon menetykseen. Yhdellä pitkään kiristyneet huonot välit naapureihin johtivat lopulta häätöön. Yhden naisen lapset aikuistuivat ja

lähtivät omiin asuntoihinsa lyhyen ajan sisällä, ja nainen jäi yksin asumaan liian isoa ja kallista asuntoa. Nainen kävi työssä, ja olisi tarvinnut taloudellista tukea, kunnes olisi löytänyt edullisemman asunnon. Naiselle ei sitä kuitenkaan myönnetty, ja nainen sai lopulta hädön.

Yhdessä tapauksessa naisen vuokranantaja halusi asunnon omaan käyttöönsä, eikä nainen ehtinyt löytämään asuntoa irtisanomisajan puitteissa. Hän oli asunut vuokra-asunnossa alle vuoden ajan ja irtisanomisaika oli kolme kuukautta. Isoimmaksi esteeksi asunnon saamiselle nousi naisen aikaisemmin saadut maksuhäiriömerkinnät. Nainen kävi säännöllisesti työssä, eikä hänellä ollut päihdeongelmaa. Maksuhäiriömerkinnät eivät liittyneet maksamattomiin vuokriin. Asunnottomien palveluita käyttävistä tehdyssä tutkimuksessa havaittiin, että lähes kahdella kolmasosalla asiakkaista oli maksuhäiriömerkintä (Erkkilä & Stenius-Ayoade, 2009, ss. 45–46).

Yksi naisista lähti lapsensa kanssa pois väkivaltaisesta parisuhteesta. Naisen puoliso pahoinpiteli hänet vakavasti. Nainen joutui ensin sairaalaan, ja sieltä hän pääsi naisten turvakotiin, lapsi sijoitettiin sijaisperheeseen. Turvakotiin ei voi jäädä pysyvästi, joten hän jäi lopulta asunnottomaksi. Naisten asunnottomuuden taustalla on usein perhe- tai lähisuhdeväkivalta (Pleace ym., 2015, s. 69). Turvakodeissa asiakkaana olleista peräti 9 prosenttia oli vuonna 2017 turvakotijakson jälkeen asunnoton (THL, 2018). Haastattelemistani naisista myös kaksi muuta kertoi joutuneensa väkivallan uhriksi aikaisemmassa parisuhteessa, vaikka heidän kohdallaan ei väkivalta johtanut asunnottomuuteen. Parisuhdeväkivallan ja asunnottomuuden välinen linkki onkin usein epäsuora, eikä se vaikuta kaikilla naisilla saman tapaan, vaan muut syyt asunnottomuuteen voivat olla yhtä merkittäviä (Mayock, Bretherton, & Baptista, 2017, ss. 134–135).

Puolissa tapauksista hädön syynä oli maksamattomat vuokrat. Vuokra-asumisen hinta on kallistunut suhteessa kuluttajahintaindeksiin, erityisesti vuodesta 2012 alkaen (ARA, 2018, s. 8). Kaikki haastattelemani naiset asuivat vuokralla joutuessaan asunnottomaksi. Vuokranmaksuvaikeuksien taustalla oli työttömyydestä tai työkyvyttömyydestä aiheutuneen pienituloisuuden lisäksi usein päihteiden käyttöä ja arjen hallinnan ongelmia. Seuraavassa katkelmassa kysyin haastateltavalta vuokranmaksuvaikeuksista. Haastateltava kertoi, että oli päihteiden vaikutuksen

alaisena kova touhuamaan ja siivoamaan. Viittaa tähän touhuamiseen kysymyksessäni ilmauksella ”kaikkia muita asioita”.

Ha: oliko se sitten niinku tää, no tietystikin sä kerroit että sä hoidat sitten kaikkia muita asioita, mutt oliko siinä myös sitten se, että ei riittänyt rahat siihen vuokraan niinku, että käytit sä rahat mieluummin sitten-

Va: joo ja oli ne prioriteetit, oli vähän pielessä, ja sitt tietysti kun se oli se riippuvuus siinä, että se ajoi aina niinku kaiken asioiden edelle, kuvittelin, että joo mä hoidan tän siten jotenkin muuten jossain vaiheessa, sitähen sitten kuvitteli aika moneenkin otteeseen.”

Yritin kysyä haastateltavalta suoraan, että käyttikö hän mieluummin rahat päihteisiin kuin vuokraan. Hän kävi välillä töissä, mutta ajoittain päihteidenkäyttö oli niin hallitsematonta, että työelämässä mukana oleminen ei onnistunut. Usealla naisista päihteisiin kului paljon rahaa, ja asiat jäivät hoitamatta. Ikävät asiat ja velvollisuudet työnnettiin ajatuksissa taka-alalle, ja niiden toivottiin hoituvan myöhemmin tavalla tai toisella.

Seuraavassa katkelmassa toinen haastateltava kuvaa jäämistään asunnottomaksi. Nainen irtisanottiin työstään, nainen ja työnantaja olivat erimielisiä irtisanomiseen johtaneista syistä. Nainen kuvaa erimielisyyksiä, ja sen jälkeen kertoo, miten elämä siitä eteni:

”mulla oli uus työympäristö ja ihan uudet kujeet, ja alkoi tulle baarit ja alkoholit kuvioihin mukaan ja siitä se lähti menemään (.) sitt se on ensimmäinen [kerta], kun mä jäin elämässäni työttömäksi, kun mä sain potkut siitä, kun mä en mennyt töihin, vaikka mä olin ilmoittanut mutta, kuitenkin se nyt ihan sama ((nauraa)) viitti siitä enää, se on niin vanha jo, mutta periaatteessa olis, olisin voinut riitauttaa senkin irtisanomisen, jos olisin halunnut, mutta kun en viittinyt (.) no sitt sen jälkeen se alkoi menee, että ei rahat riittänyt ja töitä ei ollut ja viina maistui ja sitten tuli häätö, kun vuokrat jäi rästiin”

Puhuessaan tapahtumista työnantajan ja itsensä välillä, nainen käyttää verbien aktiivimuotoa, mutta siirryttäessä alkoholin käyttöön ja asunnon menetykseen puhe muuttuu passiiviin. Nainen on kadottanut elämän hallintaansa ja omaa toimijuuttaan. Tapahtumat vyöryvät päälle, eikä nainen pyri niihin vaikuttamaan. Naisella oli kaksi lähes täysi-ikäistä lasta. Äitiydellä ja lasten hoitamisella on naisilla alkoholin käyttöä vähentävä vaikutus. Äidit pyrkivät kontrolloimaan juomistaan lastensa hyvinvoinnin

takia, ja mainitsevat tämän useimmiten syyksi juomisen kontrolloimiselle. (Holmila, 1992, s. 97.) Osittain haastateltavalla alkoholin käytön riistäytyminen kontrollista liittyy tähän. Lapset olivat jo lähes aikuisia, eikä heitä enää näkynyt yhtä paljon kotona. Naisella oli enemmän omaa aikaa itselleen, ja se alkoi kulumaan baareissa.

Seuraava haastateltava oli kokenut pari kertaa asunnottomuutta. Ensimmäinen kerta oli 1990-luvulla. Haastateltavan puoliso menetti työpaikkansa ja samalla työsuhteasunnon. Pari joutui elämään erillään toisistaan, koska mies meni miesten asuntolaan ja haastateltava naisten asuntolaan. Tämä oli vielä 1990-luvulla tavallista, mutta nykyään asunnottomien asumispalveluja on tarjolla myös pariskunnille. Ruotsissa pariskunnille ei aina ole tarjottu yhteistä asuntoa, koska parisuhteen on katsottu olevan naiselle haitallinen, tai suhteen ei ole katsottu olevan tarpeeksi vakiintunut (Löfstrand, 2005, ss. 249–252). Pari sai myöhemmin yhteisen asunnon ja muutti jälleen yhteen. Vuosia myöhemmin haastateltavan aviomies kuoli ja nainen jäi toistamiseen asunnottomaksi.

”no sitten kävi näin, että mies kuoli [poistettu kuvailua miehen sairaudesta] ja sitten en minä voinut asua siinä, sitten meni se asunto, minä en voinut asua siinä kun, siinä oli liikaa muistoja siinä asunnossa, ja kaikki möin pois ja annoin kaikki huonekalut ja kaikki ja, sitten minä olin, niin, asunnoton sitten niin.”

Nainen lähtee toiseen kaupunginosaan, siskonsa luokse. Sisko ei kuitenkaan ota naista luokseen asumaan, koska on itse raitistunut, ja nainen käyttää alkoholia. Hän ajautuu ryyppyporukoihin ja viettää useamman vuoden asunnottomana, yöpyen ryyppykavereiden luona, ja välillä ulkona tai rappukäytävissä. Naisen teot tuntuvat ristiriitaisilta. Kuvauksensa perusteella näyttää siltä, että hän tahallaan jättäytyy asunnottomaksi, mutta hän kertoi kuitenkin alkaneensa heti etsimään uutta asuntoa. Asunnottoman elämäntavan valitsemisesta ei siis ole kyse. Tässä naisen toimijuus on vaikuttaa irrationaaliselta ja naisen voi helposti ajatella toimineen omia etujaan vastaan (Hoggett, 2001, s. 52). Naisen tuska miehensä kuolemasta on niin suuri, että hän haluaa asunnosta pois hinnalla millä hyvänsä.

5.1.2 Yösijan epävarmuus

Naisista puolet oli viettänyt joskus yhden tai useamman yön ulkona, mutta vain kaksi oli viettänyt lukuisia öitä ulkona, yrittäen nukkua rappukäytävissä tai

paperinkeräyslaatikoissa. Kaikki naiset välttelivät asunnottomien ensisuojaia tai asuntoloita (ks. Kärkkäinen, 2001, s. 188). Naisista vain kaksi oli joskus yöpynyt ensisuojaissa tai asuntolassa. Toinen naisista, joka oli ollut kaksi kertaa asunnottomana, oli asunut ensimmäisellä kerralla naisille tarkoitettussa asuntolassa. Toisen asunnottomuuden jaksonsa hän vietti ystävien ja tuttavien luona kierrellen ja välillä taivasalla. Toinen naisista oli yöpynyt pari yötä ensisuojaissa. Naiset eivät halunneet yöpyä ensisuojaissa, koska kokivat niiden olevan turvattomia. Moni oli kuullut muilta asunnottomuutta kokeneilta ikävistä kokemuksista ensisuojaista. Ensisuojaissa on usein levotonta ja tavaroita varastetaan, jos ne eivät ole lukkojen takana. Myös sosiaalityöntekijät ehdottivat ensisuojaissa yöpymistä useammalle naisista.

Yksi naisista sanoi mieluummin olevansa vaikka ulkona yötä kuin ensisuojaissa. Haastateltava oli useamman vuoden asunnoton ja vietti usein öitä myös ulkona, jos ei ollut onnistunut saamaan yösijaa keneltäkään. Seuraavassa katkelmassa haastateltava vastaa asuntolassa tai ensisuojaissa yöpymistä koskevaan kysymykseen:

Ha: kävit sä koskaan missään niinku asuntolassa tai ensisuojaissa?

Va: en, mä en suostunut menee niihin, mä en jotenkin niinku, mä olin ennemmin ulkona (.) no sitten oli viime aikoina, sitten loppuaikoina kun oli niin kylmä talvikin ((nauraa)) niin tota mä aina soittelin poliisille sitten (.) no soitin niille sitten, että tulkaa hakee, että mä oon täällä että mulla ei oo paikkaa minne mä meen ja täällä on kylmä (.) kyllä ne aina sanoi, että ei tää putka mikään yömajoitus oo, ja sitten tota niin, että ei he ota sua, että kyllä sä tarkenet tämänkin yön täällä, mä sanoin, että hitto, mä otan tosta ton pyörätelineen maasta ja heitän tosta ikkunasta läpi, niin sitten mä pääsen (.) no eihän sulla oo muutenkaan mitään rikosrekisteriä, niin et kai sä nyt sen takia sitä sitten hankikaan, että hyppää autoon nyt sit siitä, mutta tämä ei ole mikään Hilton, että rouva [Sukunimi] muistaa sen.”

Haastateltava viimeisenä oljenkortenaan soitti poliiseille. Vaikka poliisit esitetään tässä melko leppoisina, olisivat he kuitenkin voineet pidättää naisen, uhkailihan hän omaisuuden tuhoamisella. Naisen tarinaan tuo lisäsyvyyttä se, että hän kertoi, että oli elänyt lapsuutensa ankaran äidin kanssa. Entinen aviomieskin oli ollut alistava. Nainen oli päättänyt jäätyään asunnottomaksi, että häntä ei kahlitse enää kukaan. Häntä ahdisti lukitut ovet, ja ”loukkoon jääminen”. Kuitenkin hän oli valmis menemään putkaan lukittujen ovien taakse. Hän ei suoraan sano, että menee mieluummin putkaan kuin ensisuojaan, mutta yöksi kylmään ulos jääminen tarkoittaa sitä, että hän voi joutua

turvautumaan poliisin apuun ja putkaan menemiseen. Haastateltava osoittaa ehkä kyseenalaistakin neuvokkuutta ja toimijuutta. Toisaalta vaarana on ulos paleltuminen ja poliisitkin ymmärtävät tämän, ja ottavat naisen yöksi putkaan lämmittelemään.

Tanja Noponen tutki juoppoputkan kanta-asiakkaita 2000-luvun Helsingissä. Asunnottomuus oli taustalla lähes 90 prosentilla niin sanotuista rauhallisista kanta-asiakkaista, ja 70 prosentilla lievän aggressiivisista kanta-asiakkaista. Putkan kanta-asiakkaista 90 % oli miehiä. Osa kanta-asiakkaiden putkaan kuljetuksista oli tehty jonkun toisen henkilön tekemän ilmoituksen perusteella, ja kuljetuksissa oli nähtävissä myös juoppojen kadulta pois ”siivoamisen” merkkejä. (mt. 2006.) Poliisit oppivat tuntemaan asiakaskuntansa, ja tietävät heidän asunnottomuustilanteensa. Asunnotonta ei voi kehottaa menemään kotiin selviämään ja nukkumaan humalaansa pois. Vaihtoehdoksi jää viedä asunnoton putkaan selviämään.

Naisilla oli harvoin tietoa siitä, missä seuraavan yönsä viettävät. Asunnottomuuden kokemusta kokonaisuudessaan leimaa epävarmuus ja arvaamattomuus. Seuraavassa haastateltava kuvaa tuota arvaamattomuutta:

”[...] mun miesystävä tai sellainen, jota mä tapailin, niin hän sitten niinku majoitti mua aina välillä, mutta hänellä oli ton alkoholin kanssa aika kovasti ongelmia, niin hän sitten päätti aina keskellä yötä yhtäkkiä, että nyt sä voit lähteekin, ja se oli semmosta säännöllisen epäsäännöllistä kun, ei koskaan oikein tiennyt, että voiko siellä olla yötä vai eikö voi olla, että.”

Miesystävän luona on vaihtoehtojen puutteen vuoksi yövyttävä, vaikka varmuutta yösijan jatkumisesta aamuun saakka ei ole. Seuraavana aamuna on mentävä ”samoilla silmillä” eli yön valvoneena töihin. Haastateltava ajaa autollaan koko yön avoinna olevalle bensa-asemalle ja valvoo loppuyön siellä. Naisella itsellään ei ole päihdeongelmaa, mutta tässä tilanteessa hän joutuu kärsimään miesystävänsä päihdeongelmasta.

Asunnottomat naiset voivat joutua myös seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Haastattelemissa naisista yksi mainitsi tilanteista, joissa yösijan edellytys oli seksiin suostuminen.

”Va: ja kyllähän se semmoista hirveän alistavaa oli, että joo tota ikäviä kokemuksia on ollut ja näin ett, en mä nyt voi sanoo, että mitään

raiskauksia sinänsä, ei oo sattunut ja näin mutta, että joutui nyt alistumaan niinku semmoseen ikäviin juttuihin ja tota niin

Ha: oliko se niinku sitten, kun sä olit asunnoton, jos sä olit jonkun luona yötä?

Va: joo, joo, että tällaisia ett, sullei puoliväkisin näin, ett okei, ett mä saan nyt olla tämän yön tässä, vaikka niin eihän siinä mistään lepäämisestä ollut kyse”

Haastateltava kuvaa, että on joutunut alistumaan tilanteisiin, joihin ei olisi halunnut osallistua. Granfelt toteaa, että katuelämää viettäneillä saattaa olla eri käsitys väkivallasta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, ja ruumiiseen ja naiseuteen kohdistuvista loukkauksista (Granfelt, 1998, s. 64). Haastateltava kyllä tunnistaa joutuneensa kaltoin kohdelluksi. Piispa toteaa, että naisiin kohdistuvan väkivallan määrittelyyn vaikuttavat muun muassa naisen omat määritelmät omasta väkivallan kokemuksestaan, mutta myös muiden ihmisten ja yhteiskunnan määritelmät väkivallasta. Väkivallan kokemus on henkilökohtainen ja arkaluontoinen asia, johon liittyy vaikeita tunteita, kuten häpeää, syyllisyyttä, pelkoa ja ahdistusta. Nämä henkilökohtaiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttavat siihen mitä, ja miten väkivallasta kerrotaan. (Piispa, 2004, s. 40.)

Omassa aineistossani on vain muutama maininta väkivallan kokemuksista. En erikseen kysynyt asiasta, jos haastateltava ei siitä itse mitään maininnut. Aihe on arkaluontoinen ja hävettäväkin, joten voi olla, että naiset eivät halunneet kertoa tällaisista tilanteista. Toisaalta suurin osa haastatteleistani naisista yöpyi pääosin ennestään tuttujen ihmisten luona, joihin he luottivat. Vain pari haastatteleistani naisista vietti niin sanottua katuelämää, jossa on suuri riski joutua väkivallan kohteeksi.

5.1.3 Koditon arki

Muutama naisista kävi vaihtelevasti työssä ollessaan asunnottomana. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa asunnottomuuden ja työssä käymisen yhdistämisen vaikeutta:

”Ha: niin, niin miten se töissä käyminen niinku onnistui samaan aikaan että ku-

Va: oli vähän haasteellista mutta (.) en ollut paljon poissa. Joskus jouduin sitten sen päivän oleen, mutt sitt mä kävin uimahallissa

pesulla, ja pesin vaatteet mun tyttären luona tai pojan luona ja kuivasin, ja tota aina oli niinku joku kassi autossa. [...] ja silloinkin, kun mä olin asiakaspalvelutyössä, niin ei voi mennä miten vaan tukka pystyssä sinne ja likasena, että oli pakko pitää huoli että, menee siistinä.”

Haastateltava kävi työssä koko ajan, vaikka oli vuoden ajan ilman asuntoa. Nainen kuvaili itseään sitkeäksi ja vahvaksi. Nainen osoittaakin suurta vahvuutta. Osaltaan jaksamista auttoi se, että nainen ei käyttänyt päihteitä. Hänellä oli hyviä ystäviä, joille hän pystyi jakamaan huoliaan. Nainen oli myös hakenut ammattiapua henkiseen jaksamiseen terveystieteiden kautta, vaikka kokikin ystävien tarjoaman henkisen tuen paremmaksi ja hyödyllisemmäksi.

Ilman omaa asuntoa, tukikohtaa, missä säilyttää tavaroitaan, hakemusten ja asioiden hoito on vaikeampaa. Palvelut ja hakemusten teko on siirtynyt pääosin verkkoon. Seuraavassa haastateltava kuvaa asunnon hakemista ilman omaa tietokonetta:

”joo ainoastaan se että, ku ei ollut sitä tietokonetta ku, se oli mulla tuota pakattuna siellä pelikaanissa varastossa (.) että, mä olisin joutunut aina juoksee tänne kirjastoon, ja sitte kato, ku se vaatii sen bussilipun, eikä aina oo sitä bussilippurahaakaan, kävele tänne nyten kipeen polven kanssa, ku ei saa kävellä (.) että, siinä mielessä mä olin aika kookussakin, ihan pussissa sen asunnon hakemisen suhteen”

Kaikilla ei aina ole mahdollisuutta asioida verkossa. Joskus ei ole rahaa ostaa pre-paid-liittymää, jossa on nettiyhteys, tai oma tietokone on muiden tavaroiden kanssa varastossa säilytyksessä, odottamassa päivää, jolloin asunnon saa. Nettiä voi tietysti käyttää ilmaiseksi kirjastoissa, monissa asukastaloissa ja päiväkeskuksissa. Monen asunnottoman arki on kuitenkin päihteiden käytön täyttämää, eikä silloin asioiden hoito tahdo onnistua.

Osalla haastattelemistani naisista oli asunnottomuuden alkaessa alaikäisiä lapsia. Yhden naisen lapsi sijoitettiin perheeseen. Haastateltava tapasi lastaan kerran kuukaudessa ja lomilla tapaamispaikassa.

” Va: [...] ”Saija” kävi Helsingissä, mulla ei ollut asuntoa, mutta sitten oli semmoinen tuolla (kaupunginosan nimi):ssa, oli semmoinen justiinsa näille vanhemmille ja lapsille semmoinen paikka (.) missä sai sitten tavata niinku lastansa viikonloppusin [...] oltiin koko viikonloppu. Siellä oli jääkaapissa ruoat ja kaikki, että siellä sai niinku tehdä ruoat ite ja siihen mä sain aina sen maksusitoumuksen, että ”Saija” kävi kuitenkin mun luona täällä Helsingissä. ”

Haastateltavalle oli tärkeää tavata lastaan ja ylläpitää suhdetta häneen. Vaikka haastateltava ei kyennyt vaikeasta tilanteestaan johtuen olemaan läsnä joka päiväisessä elämässä, osallistui hän silti aktiivisesti lapsensa elämään tapaamalla häntä säännöllisesti. Nainen oli lähtenyt parisuhteesta, jossa oli joutunut vakavan väkivallan kohteeksi, ja joutui pahoinpitelyn seurauksena sairaalahoitoon. Nainen meni sairaalasta päästyään väliaikaisesti asumaan turvakotiin, ja lapsi sijoitettiin sijaisperheeseen. Haastateltavalle oli tärkeää, että lapsi sai turvallisen kodin perheestä, eikä hän olisi suostunut, että hänen lapsensa sijoitetaan lastenkotiin.

Asunnottomaan naiseen suhtaudutaan palvelujärjestelmissä eri lailla riippuen siitä ovatko hänen lapsensa vielä hänen mukanaan, vai ovatko lapset huostaanotettuja. Asunnoton äiti, jonka lapset ovat huostaanotettuja, katsotaan yksinäiseksi asunnottomaksi. (Löfstrand, 2005, s. 220.) Tämä saattaa hidastaa tai vaikeuttaa tarvittavan tuen saamista. Päihderiippuvaisen asunnottoman äidin, jonka lapset on huostaanotettu, on saatava mahdollisuus kuntoutumiseen. Lastensuojelulaissa on mainittu, että myös vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi asiakassuunnitelma. Lisäksi perheen jälleenyhdistyminen lapsen etu huomioiden on tavoitteena. (Lastensuojelulaki 417/2007, § 30:3)

Yhden haastateltavan lapsi oli sijoitettu koulukotiin, kun hän joutui asunnottomaksi. Haastateltavalle tarjottiin paikkaa päihdekuntoutujien yksiköstä, vaikka haastateltavalla ei ollut ongelmia päihteiden kanssa.

”Va: just olin alkoholistimiehestä päässyt eroon, niin sitt pitäis lähtee kattomaan toisia päihderiippuvaisia, juu ei, ja silloin oli vielä semmonenkin tilanne, että mun nuorin poikani oli koulukodissa, mutt hän kuitenkin, tai mun piti sen takiakin saada [asunto], että hän pystyis kotilomailemaan mun luona, mutta eihän hän missään päihdekuntoutujien asuntolassa tai jossain voi lomailla mun luona.”

Koska naisen poika oli sijoitettu koulukotiin, ei naista katsottu perheelliseksi, eikä häntä katsottu kiireelliseksi asuntojonossa, kuten naista, jonka lapset eivät ole sijoitettuna. Kuitenkaan, kuten haastateltava toteaa, ei lapsen oikeus tavata vanhempiaan toteudu, jos naiselle ei järjesty paikkaa, minne lapsi voisi tulla häntä tapaamaan lomalla (Lastensuojelulaki 417/2007, § 54). Myös eroperheiden lapset

voivat joutua eriarvoiseen asemaan. Ruotsissa havaittiin, että jos vanhemmilla on yhteishuoltajuus, voi hädän yhteydessä sosiaalitoimi määrätä lapset asumaan toisen vanhemman luokse. Häädön saanut vanhempi katsotaankin tämän jälkeen yksinäiseksi, eikä hän saa asuntoa kiireellisesti kuten lapsiperhe. (Löfstrand, 2005, ss. 241–243.)

Kodittoman arki on täynnä odottamista. Päivät täyttyvät paikasta toiseen vaeltamisesta ja erilaisten asioiden odottamisesta. Kadulla, ulkona ollessa joutuu odottamaan, että julkiset paikat, joihin pääsee sisälle lämmittelemään, aukeavat. Täytyy odottaa, että kaverit heräävät, jotta heidän luokseen voi mennä viettämään aikaa. Päiväkeskuksen tai soppakirkon aukeamista piti odottaa.

Va: ((nauraa)) kyllä välillä oli pirun kylmää (.) että odotti kyllä, kun metro aukee, että pääs pariks tuntii lämmittelemään, että ajelee metrolla edestakasin

Ha: niin, no tuliks sun sitä tehtyä sitten?

Va: tuli, joo-o (.) nyt metrolla ajeltiin ja sitten oli sitten, että tiesin jo, että mihin taloon ei ole lukkoja vaihdettu, niinku uusia lukkoja, että ne lähtee nykäsellä auki, että sinne pääsi sitten aina lämmittelemään aamuyöstä (.) nojaamaan patteriin ja lämmittelemään ja (.) sitten oppi tietää mihin taloon tulee mihinkin aikaan lehdenjakaja, niin lehdenjakajan kanssa pääsi sitten aina rappuun sisään, ja sitten kuka kaveri herää siihen aikaan (.) että voi mennä kuuden aikaan aamusta niin, että kuka herää siihen aikaan ja (..) kyllä käveltyä tuli paljon silloin, se on kyllä totta (.) kesällähän ei mitään hätää ollut (..) mutta talvet oli ilkeitä.”

Nainen kuvaa kuinka talvella oli ”pirun kylmää”. Kylmää pakoon pääsi ajelemalla metrolla. Rappuihin pääsi lämmittelemään, jos tiesi mitkä ovet aukeavat helposti tai lehdenjakajan siivellä pääsi rapuun lämmittelemään, jos tiesi jakajan reitin. Toimijuuden näkökulmasta tarkasteltuna nainen hyödynsi osaamistaan päästäkseen sisään lämmittelemään. Esteenä olleet lukitut ovet nainen kiersi joko tiedollaan heikoista lukoista tai lehdenjakajan aikataulusta.

Naiset kokivat olevansa yksin ongelmiansa kanssa. Osalla ei ollut läheisiä sukulaisia, tai välit heihin olivat katkenneet. Osalla ei ollut läheisiä ystäviä, vaan ystävät olivat jo ennen asunnottomuutta vaihtuneet muihin päihteitä käyttäviin tuttaviiin. Asunnottoman arkikin on yksinäistä.

”että kyllähän niitä auttajia oli aika paljonkin siinä, mutta suurin osa siitä ajasta oli, ett sä olit yksinäs.”

Naiset korostivat myös itse pärjäämistä.

”Ha: no minkälainen apu oli nyt sun mielestä erityisen tärkeää silloin just asunnottomuuden aikana, niinku koit sä jotain semmoista (.)

Va: no kyllä mä nyt aika yksin olin siinä, että en mä nyt, en mä nyt hakenut mistään niinku mitään tukea, eikä mun, eikä en mä voinut vaatia niinku mun ystäviltä, että ne rupee niinku kuuntelemaan, että mä hain siitä viinapullosta sen apua, se on, se on tosijuttu.”

Nainen koki yksinäisyyttä, ja haki apua viinapullosta. Osalla itse pärjäämisen asenne oli vahva jo ennen asunnottomuutta, mutta viimeistään asunnottomuuden myötä asenne oli opittava. Pääteet vaikuttivat naisten elämään paljon, joko oman päihteiden käytön kautta, tai muiden päihteiden käytön kautta. Kaikki naisista eivät itse käyttäneet päihteitä ongelmallisesti asunnottomuudenkaan aikana, mutta olivat saattaneet joutua kärsimään lähipiirin ongelmallisesta päihteiden käytöstä.

Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa, kuinka ystävät auttavat kukin oman kykyjensä ja resurssiensa mukaan, mutta ystävät eivät kuitenkaan pysty ratkaisemaan asunnottomuutta tai päihderiippuvuutta hänen puolestaan.

”no mulla oli tota tota mun hyviä ystäviä oli siinä ympärillä ketkä auttoi mua ja (.) nyt kyllä sitä joutui niinku aina joka päivä niinku miettimään sitä, että mihin nyt lähtee niinku yöksi ja sitten se mun alkoholin käyttö rupes olemaan niinku siihen luokkaan, että sitä jotenkin turrutti (.) sitä alkoholin kanssa sitten, että kun oli aina se, että piti miettiä- se on naiselle hirveen vaikeeta toi asunnottomuus”

Elämä on ystävältä toisen luo kiertämistä. Seuraavasta majapaikasta ei ole etukäteen tietoa. Alkoholin avulla pystyi turruttamaan tunteita. Asunnottomuuden todellisuus on kova kestää. Ylläolevassa katkelmassa nainen toteaa, että naiselle asunnottomuus on erityisen vaikeata, mutta ei esittämästäni jatkokysymyksestä huolimatta halunnut avata asiaa sen enempää. Myöhemmin haastattelussa sama haastateltava puhuu itsensä kovettamisesta, kun kysyn, miten asunnottomuuden kokeminen on häntä muuttanut:

”Oon oppinut sen, että tässä maailmassa ei pärjää, että sä oot kiltti, että sun pitää niinku olla se, sulla pitää olla sen jonkun näkönen se kova kuori, vaikka sä oot sisältäs herkkä, mutt sun ei välttämättä, sä et näytä sitä.”

Haastateltava viitanee tässä koko maailmaan, ei pelkästään asunnottomuuden maailmaan, vaikka kysymys liittyikin nimenomaan asunnottomuuteen. Joka paikassa on suojattava itseään. Hän on oppinut kovettamaan itselleen kuoren, jonka taakse voi piilottaa herkän sisimpänsä. Nainen ei ehkä olekaan muuttunut, hän on edelleen herkkä, mutta ei suostu sitä näyttämään. Granfelt kuvaa, että asunnottomalla naisella välinpitämätön kovuus on selviytymisstrategia sekä ulkoa päin tulevia fyysisiä uhkia, että omasta mielestä nousevia sisäisiä uhkia vastaan (Granfelt, 1998, s. 65).

Osalla naisista oli vakava päihderiippuvuus asunnottomuuden alkaessa. Osalla naisista päivät täytyivät enemmän tai vähemmän alkoholin tai muiden pähteiden käytöstä. Naiset ajautuivat ryypyporukoihin. Ryypyporukoissa pyöriminen ei edistänyt riippuvuudesta toipumista. Seuraavassa haastateltava vastaa kysymykseen tuen saamisesta tai tuen tarpeesta:

”Ha: [...] joo no miten, siis mä nyt ehkä sain semmosen kuvan niinku tavallaan että (.) silloin kun sä olit asunnoton ja juopottelit niin, että sä ehkä nyt kaivannutkaan niinkun tukea siihen niinku tai (epäselvää)-

Va: en oo niinku saanut [tukea] silleen, minä menin sitten juoppojen kanssa niinku vähän virran mukana, että silleen

Ha: sä menit niinku päivä kerrallaan?

Va: niin meninkin, ei mulla mitään, sanotaan tänään, niin ei mulla huomiselle päivälle ollut mitään suunnitelmaa sille ollut, eih minä vaan sitä mitä päivä toi tullessaan ja se toi aina sitä samaa melkee tullessaan ((nauraa)) ei se siitä paljon miksikään muuttunut”

Aika kuluu ryypätessä. Todennäköisesti seuraava majapaikka löytyy samasta seurasta. Haastateltavan vastauksesta on kuultavissa lievä pettymys, tylsistyminen. Kaikki päivät seuraavat toisiaan samanlaisina. Elämässä ajelehditaan virran mukana sinne, minne virta vie.

5.1.4 Yhteenveto

Haastattemieni asunnottomuutta kokeneiden naisten joukko oli heterogeeninen. Naisilla oli paljon erilaisia kokemuksia ja erilaisia taustoja. Pysin pro gradussani käyttämään naisista ilmausta asunnottomuutta kokeneet naiset ilmauksen asunnoton nainen sijaan. Asunnottomuus ei ole ihmisen ominaisuus, vaan se on tilanne mihin yksilö on joutunut erilaisten tapahtumien seurauksena. Tämä ilmeni selkeästi omasta

aineistostanikin. Naisilla ei ollut mitään yhtä ominaisuutta, jonka kaikki naiset jakaisivat, joka tekisi asunnottoman naisen. Naiseus oli ainoa sellainen henkilöön liitettävä ominaisuus, jonka kaikki naiset jakoivat.

Naisilla oli useampia syitä taustalla vaikuttamassa asunnottomaksi joutumiseen. Asunnottomuutta aiheuttavat ja ylläpitävät tekijät haastattelemillani naisilla olivat rakenteellisia, ihmissuhteisiin liittyviä ja henkilökohtaisia, sekä institutionaalisia syitä.

Rakenteellisista syistä työttömyys oli merkittävin. Moni naisista oli työtön joutuessaan asunnottomaksi. Työttömänä myös vuokra-asunnon saaminen vapailta asuntomarkkinoilta on vaikeaa. Asuminen erityisesti pääkaupunkiseudulla, josta kaikki haastateltavat olivat, on kallista. Työttömänä asumisen kalleus korostuu, kun suurempi osa tuloista menee asumiseen. Suomen valtio on toistuvasti saanut moitteita riittämättömästä sosiaaliturvan tasosta Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta, muun muassa työmarkkinatuen ja asumistuen alhaisesta tasosta. (European Committee of Social Rights, 2017; Suomen Sosiaalioikeudellinen Seura ry, 2015).

Asunnottomuuteen liittyi myös ihmissuhteisiin liittyviä ja henkilökohtaisia syitä. Puolisosta eroaminen tarkoitti osalla naisista taloudellisia vaikeuksia, joillakin naisista saman tien asunnon menettämistä. Osalla naisista ei ollut sellaisia välejä läheisiin, että heidän apuunsa olisi voinut luottaa. Elämänhallinnan puute liiallisen päihteidenkäytön seurauksena johti asioiden hoitamatta jättämiseen.

Institutionaalisia syitä käyn läpi tarkemmin kappaleessa Julkisen ja kolmannen sektorin tarjoama tuki, mutta tässä kohtaa voisi kuitenkin mainita maksuhäiriömerkinnät. Maksuhäiriömerkinnät, myös muut kuin vuokravelkoihin liittyvät merkinnät, vaikeuttivat ja estivät asunnon saamista.

Vaikka asunnottomuuden syyt voi luokitella siististi kategorioihin, on niiden vaikutus kuitenkin vuorovaikutteista ja päällekkäistä. Esimerkiksi työkyvyttömyys on henkilökohtainen syy. Työkyvyttömyyden on kuitenkin usein ainakin osittain sosiaaliturvan varassa, joten sosiaaliturvan taso (rakenteellinen syy) vaikuttaa työkyvyttömän henkilön mahdollisuuksiin pitää asuntonsa. Toisaalta näkökulmasta (mikro/makro) riippuen velkaantumisen voi tulkita henkilökohtaiseksi syyksi, allekirjoittaahan henkilö itse velkakirjansa, mutta taustalla vaikuttaa myös kulutusyhteiskunta, joka voi ajaa ihmisiä kuluttamaan yli varojensa.

5.2 Sosiaaliset verkostot ja sosiaalinen tuki ja pääoma

Asunnottomuuden aikana naiset saivat monenlaista sosiaalista tukea sosiaalisista verkostoistaan. Keskityn tässä luvussa naisten luonnollisiin sosiaalisiin verkostoihin, kuten sukulaisiin, ystäviin ja tuttaviiin. Naiset saivat emotionaalista tukea varsinkin läheisiltä ystäviltään ja sukulaisiltaan. Läheiset kuuntelivat naisten huolia ja tarjosivat empatiaa. Myös kaverit, joiden kanssa käytettiin yhdessä päihteitä, olivat tärkeä emotionaalisen tuen lähde. Naiset saivat monenlaista instrumentaalista tukea. Tällaista oli taloudellinen ja materiaallinen tuki ja yösijan tarjoaminen. Naiset saivat myös jonkin verran tiedollista tukea. Naiset saivat monesta lähteestä tietoa tarjolla olevista palveluista ja mahdollisuuksista asunnon saamiseen.

Sosiaalista tukea tarjonneisiin läheisiin kuuluivat läheisten ystävien lisäksi joillakin naisista omat vanhemmat ja sisarukset. Muutamalla naisella omat jo aikuiset lapset tarjosivat tukea. Tukea antoivat osalla naisista myös muut sukulaiset. Parilla naisista myös seurustelukumppanit antoivat tukea. Suurin osa naisista asui yksin ennen asunnottomuutta. Joku oli äskettäin jäänyt leskeksi, muutamalla oli parisuhde päättynyt juuri ennen asunnottomuuden alkua. Suurimmalla osalla naisista oli useita läheisiä, joiden tukeen pystyi luottamaan, kolmella naisista taas ystävät olivat jo ennen asunnottomuutta pitkälti vaihtuneet päihteitä käyttäviin tuttaviiin. Heillä myös välit sukulaisiin olivat heikot jo ennen asunnottomuutta, tai ne heikentyivät asunnottomuuden aikana.

Lähes kaikille naisista tärkeä sosiaalisen tuen lähde oli myös muut päihteitä käyttävät ystävät ja tutut. Oman aineistoni naisista suurin osa käytti alkoholia, mutta kaksi käytti myös huumausaineita. Kahdella naisista ei ollut päihdeongelmaa.

5.2.1 Emotionaalinen tuki

Läheiset tarjosivat naisille etenkin emotionaalista tukea. Läheisten kanssa keskustelemalla voi purkaa omaa pahaa oloaan. Läheiset pystyivät myötäelämään ja tarjoamaan empatiaa. Läheisten kanssa keskustelemalla omaa tilannetta pystyi arvioimaan, ja asioihin sai uutta perspektiiviä. Emotionaalisella tuella oli tärkeä merkitys naisten jaksamiselle. Kunnon kavereiden kanssa asioista purnaamisen jälkeen, jaksoi taas seuraavaan päivään.

Läheiset eivät myöskään tuominneet, vaan hyväksyivät sellaisena kuin on. On tärkeää tulla nähdyksi kokonaisena ihmisenä, eikä ennakkoluulojen värittämien mielikuvien kantajana. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa miten muutaman ystävän kanssa pystyi olemaan oma itsensä, eikä ystävät pitäneet häntä ”pummina”.

Ha: no entä [saitko] tommosta henkistä tukea?

Va: no sitä oli kyllä joo, muutama löytyi sieltä ihminen sitten (.) ihan niinku semmoinen, ett kenen kaa pystyi juttelee ja olemaan (.) ihan noin että (..) ettei pitänyt mimmoisena pummina.

Naiset selkeästi erottelivat puheessaan toisistaan ”oikeat”, läheiset ystävät, joihin yhdistävä tekijä oli jokin muu kuin päihteet, ja kaverit ja tuttavat, joiden kanssa käytettiin yhdessä päihteitä. Ryyppykaverit olivat vertaisia, jakoivat saman kohtalon, ja heidän kanssaan oli helppo puhua. Ryyppykaverit eivät tuominneet tai moralisoineet. Heiltä sai empatiaa, ymmärrystä ja hyväksyntää. Alla haastateltava kuvaa ryyppykavereitaan:

[...] semmosii tuttavii ketä niinku näki tuolla viinakaupan edessä ja tuolla kenen kanssa niinku oli, että eihän ne niinku ollut niinku ystäviä, ne oli niinku siis ryyppykavereita, mutta siis kuitenkin semmosii niinku (.) kohtalontovereita sillein, että juteltiin niistä asioista ja tuettiin toisiamme.

Ryyppykavereiden antama emotionaalinen tuki oli yhtä todellista ja tärkeää kuin läheisten ystävien antama tuki. Haastateltava sanoo, että vaikka ryyppykaverit eivät olleet ystäviä, heiltä kuitenkin sai tukea (ks. Granfelt, 1998, s. 90; Virokannas, 2003). Tämä liittyyne siihen, että päihteitä käyttävien kavereiden antama tuki oli osittain vastikkeellista. Ryyppykaverit kuuntelivat varsinkin, jos tarjolla oli päihteitä.

Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa ryyppykaverin tarjoaman kuuntelemisen paremmuutta vertaistukiryhmän tarjoamaan tukeen. Haastateltava oli aikaisemmin maininnut, että tiesi paljon paikkoja, joissa oli apua ja tukea tarjolla, mutta hänen ei vain tullut lähdettyä hakemaan apua. Kun halusin tietää tarkemmin miksi hän ei halunnut lähteä hakemaan apua, vastasi hän näin:

Mitenkähän mä sanoisin aika niinku sillee niinku itsekkäästi, että kun sähän oot silloin kun surkeesti menee, niin sä oot ainoo maailmassa kenellä on näin kauheeta, niin sä koet sen niin että sä oot ainoo, että sua pitää nyt kuunnella ja hittolainen jos ei sitä saa siinä hetkellä niin

(.) ((äännähdys tsuh)) niin se kuuntelee sitt siellä puiston penkillä kyllä Gambina-pullon kanssa sua kyllä niinku tiet sä ((nauraa)) ja ottaa osaa, sieltä sä saat sen sitten sen niinku tiet sä ? Jos sä meet tonne johkin missä kymmenen ihmistä kertoo kuinka kauheeta, niin kenelläkään ei niin kauheeta kuin sulla, ett se jotenkin sä koet sen niinku, ett sut on niinku ihan täysin laiminlyöty, että sua ei oo niinku kuunneltu eikä otettu huomioon missään eikä niin (.) ett sitt tulee, ja sitt tulee, toisaalta sitt sulta tulee niinku tavallaan, ku sä itte mietit niitä asioita (.) niin sitten esimerkiksi se ett sä koet ittesi huonoksi ett sä et ookaan yrittänyt tarpeeksi, kyllähän nyt mutsikin veti ton ja mutsin mutsi veti vielä kauheemmat kato (.) ja nyt et muka pärjää tällä kun niin (..).

Haastateltava kuvaa ironisesti, että vaikka kuuntelusta maksetaan hintaa yhdessä jaetun Gambina-pullon avulla, on ryppykaverin tarjoama tuki kuitenkin tyydyttävää, vaikka ilman yhdessä jaettua alkoholia, ei sympatiaa niin paljoa olisi välttämättä saatavilla. Kaveri puiston penkillä antaa hänelle kuitenkin tässä hetkessä jakamattoman huomionsa. Vaikka haastateltava saattaa joskus tuntea itsensä ääliä, ei hänellä riitä empatiaa tai ymmärrystä itseään kohtaan, vaan hän moittii itseään. Omassa päässä asiat paisuvat ahdistusta aiheuttavaksi möykyksi, vaikka vertaistukiryhmässä asioihin saattaisi saada suhteellisuuden tajua. Naisen tilanne on objektiivisestikin arvioiden vaikea, kenties hänestä tulee vertaistukiryhmässä se, kehen muut suhteuttavat omia ongelmiaan. Katkelmassa haastateltava kuvaa kuulluksi tulemisen tärkeyttä. Granfelt totesi tutkimuksessaan, että asunnottomilla naisilla on usein monitasoinen ja vahva riippuvuus ryppykavereihin, ja että monelle ryppykaverit olivat ainoita kavereita. Voimakkaat sidokset juoviin kavereihin pitävät naiset kiinni asunnottomuudessa. (Granfelt, 1998, s. 90.)

Naiset kohtasivat myös ennakkoluuloja ja tuomitsemista, myös läheisiltä. Läheiset eivät aina hyväksyneet naisten elämäntapaa ja päihteidenkäyttöä. Osalla läheisistä ei riittänyt ymmärrystä, miten naiset olivat vaikeaan elämäntilanteeseensa joutuneet. Naisesta tuli perheen musta lammas, ja usealla välit katkesivat omaan perheeseen kokonaan. Oman perheen hylkäämäksi joutuminen tuntui erityisen ikävältä. Perheeltä odotetaan ehdotonta rakkautta, vaikka perhe ei kaikkia yksilön tekemiä valintoja hyväksyisikään. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa kuinka toivoo vielä sovintoa vanhempiensa kanssa, mutta useista epäonnistuneista yrityksistä johtuen, ei enää jaksa yrittää sovintoa:

Koska se kuitenkin hiertää munkin mieltä, että mä nään kuitenkin unia mun vanhemmista ja (.) mutta, kun oon yrittänyt, mutta kun ei mene niin emmä, emmä jaksa yrittää yksin enää.

5.2.2 Instrumentaalinen tuki

Emotionaalisen tuen lisäksi naiset saivat myös konkreettisempaa apua ja tukea. Naiset eivät juurikaan saaneet läheisiltään ainakaan merkittävää taloudellista tukea. Isolla osalla naisista asunnon menetys johtui maksamattomista vuokratästeistä. Vuokratästeihin ei läheisiltä apua saanut, ehkä siksi, että summat ovat helposti isoja, mutta läheisiltä ei vuokratästeihin myöskään pyydetty apua. Häpeä ja syyllisyys estivät avun pyytämistä. Läheisiltä rahan pyytäminen myös ruokaan oli vaikeaa, moni haki mieluummin maksusitoumuksen kauppaan sosiaalitoimistosta tai kirkon diakoniatyöstä. Osa naisista sai vaatteita ystäviltä tai asunnottomien päiväkeskuksista.

Naiset kykenivät hyödyntämään sosiaalista pääomaansa myös päihteiden hankinnassa, jos omat rahat olivat loppu. Naiset saattoivat lainata rahaa päihteisiin toisilta päihteidenkäyttäjiltä. Muutama naisista, jotka liikkuvat ryyppyporukoissa, myös teki viinavelkaa, tai sai vastavuoroisesti velkoja takaisin. Timo Kopomaa toteaa, että huikan tarjoaminen, kimppapullon hankinta ja rahan lainaaminen ovat puistoissa oleilevien ryyppyporukoiden, ”puistoporukoiden”, elementaarisia peruskäytäntöjä, jotka hyväksytään välttämättömyytenä. Porukkaan kuuluminen takaa alkoholin saatavuuden, silloin kun itsellä ei ole rahaa. Reilun pelin henki hallitsee tasapuolista vaihtoa. (Kopomaa, 1997, ss. 157, 168.)

Tärkein konkreettinen naisten saama apu oli yösijan tarjoaminen. Iso osa ajasta ja energiasta kului seuraavan majapaikan etsimiseen. Osa naisista pystyi yöpymään osan aikaa omien vanhempiensa tai miesystävänsä luona. Lopun aikaa naiset joutuivat kiertelemään ystävien ja puolittujen luona. Vain yksi naisista pystyi asumaan koko asunnottomuutensa ajan vaihdellen äitinsä ja miesystävänsä luona ilman, että joutui kiertelemään ystävien luona. Hänkin tosin joutui vaihtamaan majapaikkaa näiden kahden välillä, jos välit syystä tai toisesta kiristyivät jommankumman luona. Alla haastateltava kuvaa tilannettaan näiden kahden yösijan tarjoajan välillä:

No tota kun mä, mulla oli niinku se selvä, että mä pystyn oleen sen miehen luona ja äidin, niin en mä sitten enää sitten halunnut kenenkään toisten nurkkiin, mä koin jo silloin, että mä olen toisen nurkissa.

Kumpikaan majapaikoista ei kuitenkaan tunnu omalta, tai kodilta. Haastateltava kuvaa olemistaan ”toisten nurkissa” olemisena. Osaltaan tunteeseen vaikutti se, että hänellä ei ollut omia avaimia miesystävänsä luokse, ja äiti saattoi joskus suutuksissaan pyytää avaimia takaisin.

Naiset kokivat läheisten ystävien luona majoittumisen huonoksi ratkaisuksi. Läheisiä ystäviä ei haluttu rasittaa liikaa. Ystävän tarjoamalla avulla oli rajansa, jota ei sopinut ylittää, jotta ystävyys säilyisi. Ystävän luokse majoittuminen koettiin tunkeiluksi toisten elinpiiriin, vaikka ystävä olisi itse ehdottanut, että hänen luokseen voi tulla.

Toki niinku ymmärsin sen, että parikin ystävää sanoi, että kyllä sä voit meillekin tulla että (.) mutt en mä tiedä, että kyllähän se häiritsee sitä perheen omaa oloa (.) eihän se ois samanlaista se oleminen, jos siellä on puolivieras ihminen nurkassa (.) tai just, että jos mä tunnen niinku perheestä äidin ja sitten mä en tunne lapsia, enkä mä tunne miestä niin (.) eihän sinne nyt voi mennä.

Haastateltava olisi kokenut olevansa häiriötekijä, häiritsevänä perheen omaa elämää. Usea haastateltava kuvasi läheisten ystävien luona yöpymistä samalla tavalla, toisten nurkkiin menemisenä. Oman paikan ottaminen on mahdotonta toisten nurkissa. Haastateltavat kokivat olevansa tiellä, ja siksi on parempi pysyä nurkassa, poissa jaloista. Asunnottomalla ei ole omaa tilaa missä levätä, olla oma itsensä. Katja Noponen tutki pro gradussaan Helsingin Sanomissa käytyä keskustelua asunnottomuudesta. Noponen havaitsi, että kirjoituksissa ”toisten nurkissa asuminen” katsottiin ”siipeilyksi” tai hyväksikäytöksi. Asunnoton käyttää hyväkseen asunnon haltijaa, josta tulee hyväksikäytön kohde. Koti on yksityinen tila, johon asunnoton ei kuulu ja täten loukkaa tuota yksityisyyttä. (Noponen, 2013, s. 77.)

Muutama naisista ei turvautunut läheisten ystävien tai sukulaisten apuun yösijan etsimisessä ollenkaan, vaan saivat yösijan lähinnä päihteitä käyttävien ystävien ja tuttavien luota. Osalla näistä yösijan tarjoajista oli oma kokemus asunnottomuudesta taustalla, joten heillä oli ymmärrystä naisten tilanteelle. Yösijan saattoi saada muutamaksi yöksi, mutta pidemmäksi ajaksi jääminen olisi ollut häiritsemistä.

Ne oli yleensä semmoisia kenen kanssa mä otin kuppiakin, että kenen kaa mä ryyppäsin, niin niitten luo mä pääsin sitten yöksikin ja niistä oli osa just semmoisia, että oli itte joskus aikoinaan ollut asunnoton, niin tiesi, että mitä se on, niin otti (.) luokseen yöks, pariks, kolmeksikin,

niin mutta ei sinnekään voinut jäädä niinku toista häiritsemään sillee niinku.

Haastateltava saa sosiaalista pääomaansa käyttöönsä hyödyntämällä tuttaviansa empatiaa ja vieraanvaraisuutta. Sosiaalinen pääoma kuuluu käytössä (Ilmonen, 2000, ss. 25–26). Vieraanvaraisuus kestää vain jonkin aikaa, ja jossain vaiheessa vieraanvaraisuus on käytetty loppuun, jolloin on lähdettävä häiritsemästä isäntää tai emäntää. Toinen sosiaalisen pääoman ulottuvuus on normit ja niiden noudattaminen (Coleman, 1994, ss. 310–311). Läheisten ystävien ja tuttavienkaan luokse ei ole sopivaa jäädä pidemmäksi aikaa. Se on vieraanvaraisuuden normi, liian kauan viipyminen muuttuu häiritseväksi.

Yösiijasta joutui usein kuitenkin maksamaan viemällä mukanaan viinaa. Alla olevassa katkelmassa haastateltava kuvaa, että ei koskaan tiennyt missä seuraavan yönä viettää, mutta viinapullon kanssa yösiijan aina löysi.

Va: ja sitten oli semmonen edellytys, tervetuloa, tervetuloa, aina jonkun tutun luo, siis ne oli juoppoja kaikki melkein niin, että jos oli aina jotain viemistä mukana, tarkoitan alkoholia. Tervetuloa, tuu kuule vaan nukkuu, tervetuloa ((nauraen)). Ja aamulla taas lähin liikenteeseen. Koskaan minä en silloin aamulla tietänyt, kun mä lähin entisestä osoitteesta missä mä seuraavana yön viiv- vietän. Ei sitä koskaan tiennyt, mutt kun oli juomista, niin sitten aina oli, yösiija löytyi.

Yösiijan saattoi maksaa myös siivoamalla tai ruokaa laittamalla. Useimmiten ruoka piti tuoda itse mukanaan. Sosiaalisen pääoman yksi ominaisuus on vastavuoroisuuden normi (Kaunismaa, 2000, s. 121). Naiset siivosivat tai laittoivat ruokaa vastapalvelukseksi yösiijan tarjoamisesta.

Ystäviltä ja läheisiltä oli helppo pyytää emotionaalista, henkistä tukea, mutta konkreettisen avun pyytäminen oli vaikeampaa. Yksi haastateltava kuvaa asiaa näin:

[...] mutta se jotenkin semmonen ajatus mulla, että ihminen yleensäkin, vaikka se olis kuinka hyvä kaveri, niin ei se sua viikkotolkulla halua pitää, kun on aikuisesta ihmisestä kyse.

Haastateltava antaa ymmärtää, että aikuisen ihmisen on pärjättävä yksinään, itsenäisesti. Monella haastateltavalla oli avun pyytämisen esteenä ajatus itse pärjäämisestä.

Naiset toimivat ja elivät pitkälti vertaistensa piireissä. Heillä ei juurikaan ollut epävirallisia kontakteja, jotka olisivat voineet auttaa esimerkiksi asunnon löytämisessä. Yksi haastateltava kykeni hyödyntämään oman lähipiirinsä ulkopuolista apua oman sosiaalisen verkostonsa kautta. Haastateltava oli alla olevan katkelman aikaan asunnoton, ja opioidiriippuvainen. Hän oli päihdehoidon parissa ja oli motivoitunut lopettamaan päihteiden käytön. Hän kuitenkin joutui odottamaan katkaisuhoidon ja korvaushoidon alkamista:

No siis semmoinen kun mun äidin paras ystävä asuu (kaupungin nimi) lähellä niillä on siellä kolme hevosta [poistettu yksilöivää tietoa anonymiteetin vuoksi] ja tällaista niin (.) niin ne sitten tää niitten perhe pyysi mut sitten (.) sinne auttamaan hevosten ja lasten kanssa ja sitt mä ajattelin, että joo kyllä mä meen, että ei oo mitään menetettävää ja siellä mä olin siis (.) monta kuukautta tai mä olin siellä, me sovittiin, että mä oon siellä niin pitkän aikaa, kunnes mä pääsen sinne katkolle ja tota mä pakkasin reput ja lähin sinne, että se oli kyllä (.) siis ne auttoi tosi paljon ne eläimet ja koko se perhe ja kaikkee joo, että se oli siis aivan huippua.

Äidin ystäväperheen antama tuki auttoi jaksamaan yli tuskallisen odotusajan. Perhe osoitti luottamusta haastateltavaa kohtaan tilanteessa, jossa moni muu ei uskaltaisi ottaa huumeista riippuvaista omaan kotiinsa. Perheen haastateltavaa kohtaan osoittama luottamus tuki häntä hoidon jatkamisessa. Haastateltava kävi joka viikko antamassa huumeeseulat yli 100 kilometrin päässä sijaitsevassa hoitopaikassaan. Haastateltava pystyi äitinsä sosiaalista verkostoa hyödyntäen, asumaan turvallisessa ympäristössä. Tämä on esimerkki silloittavasta sosiaalisesta pääomasta, jossa pääomaa saa käyttöönsä oman sosiaalisen verkoston ulkopuolelta, kuitenkin oman verkoston avulla.

Silloittavasta sosiaalisesta pääomasta oli esimerkkejä muutama muukin. Joskus naiset saivat sosiaalisten verkostojensa kautta yösijan joltakin, joka ei varsinaisesti kuulunut naisen omaan sosiaaliseen verkostoon. Kaverin kaverilla saattoi olla asunto tyhjillään viikon tai kaksi, ja nainen sai luvan olla tuon ajan asunnossa. Joskus tuollaisen asunnon sai pidemmäksikin aikaa, jopa puoleksi vuodeksi.

5.2.3 Tiedollinen tuki

Osa ei asunnottomaksi jäätyään tiennyt mistä apua saisi, minkä tahon puoleen kääntyä. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kuvaa hätäänsä, jota koki heti jäätyään asunnottomaksi:

Olla yksin tuolla turvaton, ei ketään muita oo, ja sitten kun ei osaa aina heti, että mistä suunnalta sä lähet sitä apua hakemaan, minne sä meet ensiks, Kela vai sossu, jos sä meet Kelaan, niin ne sanoo, mee sossuun.

Kelalle siirtyi perustoimeentulotuen maksatus 1.1.2017, kun täydentävä tai ehkäisevä toimeentulotuki jäi edelleen kuntien sosiaalitoimen hoidettavaksi. Siirron jälkeen vajaa puolet asiakkaista on kokenut tulleen pompotelluksi luukulta toiselle (Ilmarinen, Aalto, & Muuri, 2019, ss. 222–223). Puolet naisista oli ottanut yhteyttä sosiaalitoimistoon jo ennen asunnon menetystä tai sen jälkeen. Tietoa tarjolla olevista palveluista sai tipoittain. Joku työntekijä tiesi jotain, ja toinen työntekijä toisella kerralla jotain muuta. Monen kokemus oli pallotteleminen luukulta toiselle, erityisesti Kelan ja sosiaalitoimen välillä. Viimeisimmän Sosiaalibarometrin mukaan sosiaalityöntekijöistä vain 28 prosenttia katsoi pallottelemisen vähentyneen uudistuksen myötä, kun taas Kelan toimihenkilöistä 44 prosenttia uskoi näin tapahtuneen (Näätänen & Londén, 2018, s. 48).

Puolet naisista ei ottanut yhteyttä sosiaalitoimeen asunnottomuuden alkaessa lainkaan. Useimmiten syynä oli häpeän ja syyllisyyden tunteet. Moni ajatteli, että aikuiselle ihmiselle ei saisi käydä näin, ja miettivät että kenellekään muulle ei käy näin. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo häpeän tunteesta. Haastateltava koki useamman kerran asunnottomuutta.

Mulla oli siinä välissä kyllä kuitenkin asuntoja, mutta sitten se, että mulla oli se viihdekäyttö (.) niin sitten jäi ne vuokrat maksamatta ja näin ja sitten tietysti se häpeä ja syy- syyllistäminen ja kaikki tommonen niinku, sehän saa sitten ihan järkyttävät mittasuhteet, niin ei osannut sitt enää oikein sitä apuakaan hakee.

Haastateltava kuvaa, että häpeä saa niin kohtuuttomat mittasuhteet, että se lamauttaa. Häpeä estää toimimasta. Omaa häpeään ei halua tuoda julki menemällä hakemaan apua. Haastateltava puhuu myös syyllistämisestä. Haastattelun aikana ajattelin hänen puhuvan itsensä syyllistämisestä, itsensä moittimisesta. Voi olla, että hän tarkoittaa sitä. Juuri tuossa kohtaa haastateltava hiukan takeltelee, sana katkeaa. Haastateltava

kertoi myös kokemuksistaan sosiaalitoimistossa, jossa hän koki tullessa syyllistetyksi omista ongelmistaan. Ehkä haastateltava tarkoittaa, että sosiaalitoimistossa joutuisi kuuntelemaan syytelyä, eikä siksi halua mennä hakemaan apua.

Naisilla itsellään tai heidän sosiaalisilla verkostoillaan ei ollut juuri tietoa asunnottomien palveluista tai asunnottomia auttavista järjestöistä. Harva kokee asunnottomuutta tai harvalla on lähipiirissään ainakaan pitkäaikaisasunnottomuutta kokeneita. Naiset kokivat, että relevantin tiedon löytäminen oli vaikeaa. Peruspalvelut koettiin vaikeaselkoisiksi.

Semmosia konkreettisia parhaimman avun saa kyllä niinku ihan ystävien ja ihan niinku muuta kautta ett kun toi on kuitenkin semmonen viidakko että se on hirveen pelottava lähtee menemään koska niin sä aina kun sä meet niinku oot tosiaan niinku semmosessa lähtökohtaisesti jo semmosessa tilanteessa että mä oon nyt ryssinyt ja tyrinyt ihan kaiken (.) ja tuskin tuolta mitään saa muuta kuin sitt moitteita.

Palvelujärjestelmä on viidakko, jonne on pelottavaa mennä, kenties viidakon syövereihin eksyy. Naisen kokemus palvelujärjestelmästä osuu oikeaan. Suomalainen palvelujärjestelmä on pirstaloitunut. Asioita hoidetaan yksitellen, ja päätöksiä tehdään eri toimipaikoissa, joiden työntekijät eivät ole yhteydessä keskenään. Tämä vaatii asiakkaalta aktiivista yhteydenpitoa eri toimipaikkoihin ja itseohjautuvuutta. (Pohjola, 1997, ss. 172–173.)

Suurin osa haastattelemistani naisista osasi melko hyvin täyttää erilaisia hakemuksia. Monella oli jo ennen asunnottomuutta kokemuksia Kelan ja työvoimatoimiston kanssa asioimisesta. Ongelmaksi näytti ennemminkin nousevan se, että asiat jätettiin hoitamatta, jo ennen asunnottomuutta ja asunnottomuuden aikana.

Ett sä sitt tätä hirveetä byrokratiaa, tää on ihan hirveetä tässä tää ihmisen juoksuttaminen, nöyryyttäminen, tämmönen, että se on ihan hirveetä, mielivaltasia päätöksiä tulee.

Erilaisten liitteiden ja lisäselvitysten toimittaminen uuvuttaa haastateltavan. Byrokratia osoittautui osalle haastattelemistani naisista ylivoimaiseksi, ja asioita jäi hoitamatta. Monika Kankaanpään pro gradussa havaittiin, että isolla osalla asunnottomuutta kokeneista oli epävarmuutta, miten asioita hoidetaan, ja miten asioissa edetään (Kankaanpää, 2016, s. 87). Haastattelemillani naisilla oli tietoa, miten asioita hoidetaan, mutta he olisivat tarvinneet tukea asioiden loppuun hoitamiseen.

Naiset väsyivät byrokratian kanssa taistelemaan. Osittain ero omani ja Kankaanpään gradun välillä voi johtua siitä, että haastattelemistani naisista, oli suurin osa jo yli 50-vuotiaita, ja heille oli jo kertynyt monenlaista työ- ja elämäkokemusta, kun taas Kankaanpään haastattelemat henkilöt olivat ainakin osittain nuorempia.

Tietoa julkisista tai kolmannen sektorin palveluista kuuli muilta asunnottomuutta kokeneilta, puskaradion kautta.

Va: no kyllähän sossusta sai niitä uimahallilippujakin aina (.) kyllä ett kyllä sieltä sai, jos sä niinku osasit niinku hakee johonkin tommoseen niin kyllä sä sait (.) ett sekin on jo hirveetä. Että kun sä oot niinku puhtaana ja silleen, niin sulla on paljon parempi omanarvontunto

Ha: niin aivan joo (..) joo mutta se piti vaan niinku sitten osata pyytää että

Va: joo, sitä pitää osaa hakee vaan ja kaikista paremmin ne tulee tietoon tuolta puskaradion kautta.

Jo perushygienian ylläpito on asunnottomana vaikeaa. Puhdas olo vaikuttaa myös omaan mieleen, itsestä huolehtiminen nostaa mielialaa. Puhtaana olo vaikuttaa omanarvontuntoon, voi esiintyä edukseen, eikä kukaan heti arvaa naisen ulkonäöstä, että hän on asunnoton (Thörn, 2001, ss. 222–223). Haastateltava sai sosiaalisesta verkostostaan tietää, että sosiaalitoimistosta voi pyytää myös uimahallilippuja hygienian ylläpitoon. Tiedon jakaminen on yksi sosiaalisen pääoman funktio (Lin, 1999).

Monella naisista ei kuitenkaan ollut mitään kontaktia toisiin asunnottomiin tai aikaisemmin asunnottomuutta kokeneisiin. Myöskään kadulla ei ollut aina tietoa, tai tietoa ei aina haluttu jakaa.

Mä oon oppinut että näitä on ihan hirveesti näitä paikkoja mihin voi mennä tai mihin voi soittaa, mutta ennen mulla ei ollut niinku mitään tietoa, ja kuitenkin käytin päihteitä yli 10 vuotta, niin luulis että jossain vaiheessa olis tullut joku tieto jostain, mutta ei ollut ei niinku ei mitään tietoa ei mistään (.) että se olis hyvä, jos niinku noita (.) ja sitten ihmiset panttaa näitä tietoja, että jos sä saat ite apua jostain, niin ei toinen halua kertoa että on saanut sieltä apua.

Tiedon panttaaminen voi liittyä pelkoon resurssien riittävyydestä. Jos toiselle kertoo saamastaan palvelusta, voi resursseista tulla pula, jos moni hakee samaa palvelua.

Haastateltava oli saanut tietoa palveluista vasta raitistumisen kynnyksellä, etsiessään internetistä itse aktiivisesti tietoa tarjolla olevista palveluista.

Kaksi naisista oli kohdannut etsivän sosiaalityön työntekijöitä. Työntekijät olivat kertoneet tarjolla olevista palveluista. Yksi naisista kuuli juuri tällaisessa kohtaamisessa asunnottomien naisten asumisyhteisöstä, jossa hän nyt asuu. Tämän kohtaamisen inspiroimana nainen haki asuntoa asumisyhteisöstä ja vuoden odottamisen jälkeen sen saikin. Helsingissä tuettuun asumiseen pääsemistä joutuu odottamaan vuoden tai pidempään. Syksyllä 2018 jonossa oli yli 400 asunnotonta (Vailla vakinaista asuntoa ry, 2018).

Naiset saivat jonkin verran tukea asunnon etsimiseen sosiaalista verkostoistaan. Naiset saivat neuvoja, mistä asuntoa kannattaa hakea. Monella naisista ei ollut realistista mahdollisuutta saada asuntoa vapailta markkinoilta työttömyyden, vuokravelkojen tai muiden maksuhäiriömerkintöjen vuoksi. Moni naisista haki tavallista vuokra-asuntoa asuinkuntansa asuntotoimelta, mutta jonot niihin ovat pitkät. Osa naisista sai puoltavia lausuntoja eri asunnotomia tukevilta järjestöiltä, joissa perusteltiin hakijan asunnon tarvetta. Osalla naisista päihteiden käyttö oli sen verran hallitsematonta, että tavallisessa vuokra-asunnossa asuminen ei olisi välttämättä onnistunut.

5.2.4 Yhteenveto

Naisten kuvauksissa sosiaalisesta tuesta oli selkeä ristiriita havaittavissa. Naisilla oli melko negatiivinen kuva tuesta, jota he olivat saaneet. Kokemus tuesta oli, että sitä ei ollut saanut tai se oli riittämätöntä. Kuitenkin tarkemmin kysyttäessä, selkeitä positiivisia kokemuksiakin löytyy. Kysyttäessä kuka heitä auttoi, tai millaista apua he saivat, ensimmäinen vastaus oli lähes kaikilla, että kukaan ei auttanut, eikä mitään apua ollut saatavilla. Tarkemmin kyseltäessä kuitenkin tukea tarjoavia henkilöitä ja monenlaista tukea oli ollut saatavilla. Naisten odotukset tuen suhteen ja saatu tuki eivät kohdanneet. Tutkimuksissa on havaittu, että tieto tarvittaessa saatavilla olevasta tuesta (odotukset tuen suhteen) on hyvinvoinnin kannalta merkittävämpää kuin varsinainen tosiasiallisesti saatu tuki (Wethington & Kessler, 1986, s. 84). Odotukset tuen olemassa olosta toimivat kannattelevasti.

Joskus saatu oikein kohdennettukin tuki saattaa jopa heikentää tuen saajan kokemaa hyvinvointia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että todellisilla teoilla ei olisi merkitystä. Teot ja toimenpiteet muuttavat tilannetta, mutta niitä ei välttämättä koeta positiiviseksi tueksi. Tuen saaminen voi vaikuttaa heikentävästi erityisesti tuen saajan itsetunnon kokemukseen. Tämä saattaa johtua siitä, että tuen saaminen muistuttaa yksilöä siitä, että kaikissa tilanteissa hän ei pärjääkään yksin omilla avuilla. Tämä laskee tuen saajan itsearvostusta ja itsetuntoa. (Nadler, Fisher, & Streufert, 1976, s. 407.)

Odotukset tuen tarvittaessa saatavilla olemisesta usein jo riittävät edistämään yksilön hyvinvointia (Cohen, 1992). Toisaalta taas saatu tuki saattaa heikentää hyvinvointia. Selitykseksi on esitetty, että henkilöt, jotka saavat tukea, ovat vaikeammassa tilanteessa ja täten stressaantuneempia, kuin ne, jotka eivät saa tukea, vaikka sitä olisi saatavilla. Joskus taas tukitoimet epäonnistuvat ja aiheuttavat enemmän haittaa kuin hyötyä. (Bolger, Zuckerman, & Kessler, 2001.)

Amerikkalaisessa tutkimuksessa asunnottomien saamista sosiaalisesta tuesta, havaittiin, että asunnottomat olivat jonkin verran tyytymättömämpiä saamaansa tukeen kuin muu väestö. Syynä saattaa olla, että asunnottomilla oli vähemmän tukea antavia henkilöitä sosiaalisessa verkostossaan kuin muulla väestöllä. Tukea oli täten potentiaalisesti vähemmän tarjolla. Ne, joilla oli enemmän ystäviä ja tukijoita, joita he tapasivat säännöllisesti, olivatkin useammin tyytyväisiä saamaansa tukeen. (Solarz & Bogat, 1990.)

Naisilla oli sosiaalisissa verkostoissaan paljon sosiaalista pääomaa, jota he pystyivät hyödyntämään. Läheisiltä ystäviltä ja sukulaisilta useimmiten sai käyttöön sitovaa pääomaa henkisen tuen ja kannustuksen muodossa. Instrumentaaliseen toimintaan liittyvää sosiaalista pääomaa naiset ottivat käyttöön etsiessään yösijaa tai päihteitä ja muita hyödykkeitä. Näitä oli tarjolla erityisesti muiden päihteitä käyttävien ystävien ja tuttavien verkostoissa. Naiset onnistuivat saamaan käyttöönsä myös silloittavaa pääomaa, kun yösija löytyi oman verkoston ulkopuolelta, kaverin kaverilta.

5.3 Julkisen ja kolmannen sektorin tarjoama tuki

Esitän tässä luvussa minkälaista tukea naiset saivat julkiselta ja kolmannelta sektorilta, ja mitkä heidän kokemuksensa avusta olivat. Tämä auttaa ymmärtämään miten asunnottomuusuhan kokevia naisia voisi yrittää tavoittaa tehokkaammin, jo ennen kuin asunnottomuus toteutuu, ja miten palveluja ja kohtaamisia voisi parantaa.

5.3.1 Kokemuksia palvelujärjestelmästä

Pari naisista oli käynyt matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa tai asunnottomien päiväkeskuksissa. Tällaisia paikkoja ovat kaupungin asukastalot ja kolmannen sektorin päiväkeskukset tai kahvilat. Näistä naisilla oli hyviä kokemuksia. Näissä oli paljon relevanttia tietoa ja tukea tarjolla. Naiset saivat tietoa esimerkiksi erilaisista säätiöiden tarjoamista asumismahdollisuuksista. Naiset saivat tukea ja paikan erilaisten hakemusten tekemiseen, sillä monessa paikassa oli tietokone käytettävissä asioiden hoitamista varten. Matalan kynnyksen paikoissa naiset saivat hoitaa asioita, pestä pyykkiä, ruokailla ja levähtää. Tukea oli tarjolla sen verran, kun oli itse halukas ottamaan vastaan.

Osalla naisista oli hoitokontakteja päihdehoitoon jo ennen asunnottomuutta, mutta myös asunnottomuuden aikana ja sen jälkeen. Päihdehoidon aloittamista joutui joskus odottamaan. Erityisesti laitосkuntoukseen pääsyä joutuu odottamaan, koska naisille on paikkoja tarjolla vähemmän, ja naisten osuus asiakkaista on kasvanut (Kuljukka, Niskala, Partanen, & Vorma, 2014, ss. 64, 77–78). Yksi naisista odotti asunnottomana ollessaan katkolle ja huumekorvaushoitoon pääsyä vuoden verran.

Ha: se [yksi vuosi] on ihan liian pitkä aika [odottaa hoitoon pääsyä]

Va: niin on, on munkin mielestä, se on tosi väärin, että mun mielestä, kuukausikin on jo ihan liikaa, kun sä ehdit päivässäkin muuttaa mieltä viis kertaa

Ha: niin ((nauraa))

Va: että se on niinku ((nauraa)) ei oo kovin hyvä

Ha: no mutta sä olit kyllä sitkee sissi sitten että

Va: no kyllä mä päätin, ja mä aattelin, että nyt loppui tää oikeasti, että mä en halua enää ja sitten varsinkin kun se ”Irina” [säätion

sosiaalityöntekijä] soitti, että nyt sulla on asunto, okei se oli sen katkon jälkeen, mutt kuitenkin niin (.) sekin jo auttoi tsemppaan niin paljon se antoi semmosta enemmän puhtia tähän, kyllä mä pystyn tähän ((nauraa)).

Haastateltavalla oli vahva motivaatio jättää huumemaailma taakseen. Vuosien käytön jälkeen, hän on tehnyt päätöksen lopettaa huumeiden käytön, silti riippuvaisena motivaatio horjuu helposti. Haastateltava kuitenkin onnistui säilyttämään päätöksensä pitkästä odotuksesta huolimatta. Hän ottaa elämänsä haltuunsa ja löytää toimijuutensa. Katkaisuhoidon jälkeen hän onnistuu saamaan asunnon asunnottomia auttavan säätiön kautta. Asioiden järjestyminen auttaa haastateltavaa edelleen pysymään motivoituneena ja aloittamaan pitkän korvaushoidon.

Korvaushoidosta ei ole olemassa kattavaa rekisteriä, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kerää tietoja survey-kyselyillä muutaman vuoden välein. Kysely lähetetään sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköille ja vankiloiden terveydenhoitoyksiköille. Viimeisimmän kyselyn mukaan Suomessa oli vuonna 2015 yhteensä 3 329 henkilöä korvaushoidossa. (Partanen ym., 2017.) Jonoista korvaushoitoon ei kerätä säännöllistä tietoa, mutta vuonna 2011 suurimmissa kaupungeissa joutui yleisimmin odottamaan yli hoitotakuun takarajan eli yli kuusi kuukautta (Kuljukka ym., 2014, s. 60). Ylen uutisjutussa kerrotaan, että Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämispäällikkö Airi Partasen mukaan korvaushoitoon pääsyä ei tarvitse nopeuttaa tai helpottaa nykyisestä, koska korvaushoito vaatii pitkää sitoutumista hoitoon. Helsingin yliopiston päihdelääketieteen työelämäprofessori Kaarlo Simojoen mukaan vaatimukset muistuttavat vanhanaikaista ajatusta siitä, että hoito on ikään kuin ansaittava. Simojoen mielestä korvaushoito on tutkitusti toimiva hoito, ja sitä tulisi käyttää. Opioidiriippuvuus on sairaus, jossa on suuri kuolleisuus. Kuten muitakin sairauksia hoidetaan, myös riippuvuutta on hoidettava. (Hinkula, 2018.)

Alkoholiriippuvuuden hoidosta oli usealla naisella kokemuksia. Moni oli käynyt A-klinikalla, ja osa laitostuntoutuksessa. Naisten kokemukset hoidosta olivat melko positiivisia. Hoidossa sai puhua omista asioistaan ja reflektoida mennyttä. Moni kuitenkin jätti joskus hoidon kesken, ja palasi nopeasti entiseen päihteiden käyttötapaansa. Päihderiippuvuudesta toipuminen on hidasta ja vaatii usein monta hoitokertaa onnistuakseen. Täysraittius ei välttämättä ole realistinen tavoite kaikille,

vaan tärkeämpää on elämänlaadun parantaminen ja haittojen vähentäminen (Törmä, 2007, s. 87).

Lähes kaikki naisista olivat käyneet terveyskeskuksessa asunnottomuuden aikana. Naiset eivät kokeneet luontevaksi puhua asunnottomuudesta terveyskeskuksessa, vain yksi nainen oli hakenut apua jaksamiseensa terveyskeskuksesta. Naiset hoidattivat kulloistakin vaivaa, eivätkä puhuneet asunnottomuuteen liittyvistä ongelmistaan. Joillakin naisilla oli kokemuksia alkoholiksi leimatuksi tulemisesta. He kokivat, että heidän vaivojaan ei otettu vakavasti, vaan kaikki laitettiin alkoholin käytön syyksi.

Va: että kun oot itte kertonut omasta alkoholikäytöstä sinne, niin se jää kirjoihin, vielä tänä päivänäkin se on siellä, että alkoholisti (.) joo, tossa ((elehtii kädellään)) ulos! että älä tänne tuu lepäämään

Ha: niin niin, että se on yks semmoinen ikuinen leima sitten

Va: joo se on ikuinen leima, sua ei oteta vakavasti, kun sä kerrot jotain, niin ei.

Haastateltava kuvaa, että häntä tarkastellaan aina vain alkoholistin leiman läpi. Myös hoitohenkilökunnan käytös muuttuu töykeäksi ja epäempaattiseksi. Naisen vaivoja ei oteta vakavasti. Alkoholistin katsotaan itse aiheuttaneen sairautensa, eikä hän siksi ansaitse empatiaa. Elina Virokannas (2017) tutki huumeita käyttävien naisten kokemuksia palvelujärjestelmässä, muun muassa terveydenhoidossa. Naiset leimattiin ”nisteiksi”, jonka jälkeen kohtelu terveydenhoidossa muuttui kylmäkiskoiseksi ja vaivoja vähätteleväksi, joka johti joskus myös hoidon epäämiseen.

Sosiaalitoimistoon oltiin yhteydessä, kun toivottiin apua asunnon järjestämiseen, lisäksi toimeentulotukiasioissa. Vuonna 2017 perustoimeentulotuen järjestäminen siirtyi Kelan vastuulle ja sosiaalitoimistoista on ollut mahdollista saada täydentävää, harkinnanvaraista toimeentulotukea. Osa katkelmista kuvaa aikaa ennen tuota muutosta, osa muutoksen jälkeistä aikaa.

Kaksi naisista ei ollut sosiaalitoimeen yhteydessä lainkaan jäätyään asunnottomaksi. Kaksi naisista oli yhteydessä sosiaalitoimeen vasta asunnottomuuden jo jatkuessa pidempään. Näillä naisilla asunnottomuus venyi usean vuoden mittaiseksi. Osa naisista korosti itse pärjäämistä syyksi, sille miksi sosiaalitoimeen ei oltu yhteydessä.

Sosiaalitoimi myös koettiin arvostelevaksi ja tunkeilevaksi. Naiset kokivat häpeää ja syyllisyyttä asunnon menettämisestä.

Naiset ottivat vastuuta omasta tilanteestaan, vaikka aina asunnottomaksi joutuminen ei ollut suoraan naisen itse aiheuttamaa. Seuraavassa katkelmassa kysyin miksi haastateltava ei lähtenyt hakemaan apua sosiaalitoimistosta:

Ei kiinnostanut (.) oli niin jotenkin semmoista uhmaa ja semmoista että sillä mennään, kun tähän on kerran tultu, niin tällä mennäänkin sitten ((naurahtaa)).

Haastateltava kuvaa omaa uhmakkuuttaan ja sisukkuuttaan. Hän koki olevansa itse vastuussa tilanteestaan, ja itse sen myös halusi ratkaista. Hän ottaa vastuun omasta selviytymisestään ja aktiivisen toimijan roolin. Sama haastateltava jatkaa vielä haluttomuudestaan asioida sosiaalitoimistossa:

Että ei sitä (.) ei sitä niinku lähtenyt sitt mihkään oven taakse ruikuttaa, että kun sen tiesi, että toi fatta, kun alkaa laskee kato niinku niin juu, sullahan pitäis olla näin paljon rahaakin vielä, mutta kun ei ne laskenut sitä, että kun sä oot jonkun pari, kolme yötä jossain, niin sä viet ruuat sinne mukana, niin sä maksat kolmen ihmisen eväät yhden ihmisen rahoilla, niin eihän ne riitä mihinkään, että se on ihan (.) niin ei sitä jaksanut päivän selvää asiaa sitten tolkuttaa että.

Haastateltava ei halunnut mennä sosiaalitoimistoon, ”fataan”, selittelemään tekemisiään tai tekemättä jättämisiään. Hän ei uskonut saavansa apua sosiaalitoimistosta. Monet naisista kokivat sosiaalitoimistossa asioimisen kerjäämisenä ja ruikuttamisena. Jo sanavalinta *fatta*, joka viittaa ruotsinkieliseen sanaan köyhästä tai köyhäinhuoltolaitoksesta, kertoo sosiaalitoimistoon liittyvästä mielikuvasta köyhistä asiakkaista ruikuttamassa rahaa. Naiset joutuivat monesti maksamaan yösiijasta, tavalla tai toisella. Sosiaalitoimistossa ei riittänyt ymmärrystä asunnottomuutta kokevan naisen erityistilanteelle.

Yllä olevissa kahdessa katkelmassa haastateltava kuvaa vetäytymistä palvelujen piiristä. Haastateltava jättäytyy palveluista ja samalla myös niiden harjoittamasta kontrollista pois (Valokivi, 2004, ss. 120–121). Valokivi (2008) tutki minkälaisia sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkaiden osallisuus ja kansalaisuus olivat. Valokivi totesi, että asiakkaan asemassa oleva kansalainen voi vaihdella osallisuuttaan palvelujärjestelmässä jatkumossa, jonka aktiivisimmassa päässä on palveluja vaativa

asiakas, ja passiivisimmassa päässä on palvelujärjestelmästä irtisanoutunut, palvelujen ulkopuolella oleva asiakas. Valokivi huomauttaa, että sama asiakas voi vaihdella toimintaansa eri kohtaamistilanteissa, ja että, kyseessä on yhteiskunnallisen, asiakkuuteen liittyvän ilmiön, ei yksilön määrittely. (mts. 62–63.)

Monen naisen kokemus oli, että heitä ei kuultu, tai otettu vakavasti. Naiset vaikuttivat hämmentyneiltä siitä, että heidän hätäänsä ei kuultu. Moni koki, että apua joutui vaatimaan. Edellä olevaa vetäytyvän asiakkaan roolin vastakkainen rooli taas on vaativa asiakas (Valokivi, 2008, ss. 63–64). Seuraavassa katkelmassa on esimerkki vaativasta asiakkaasta. Haastateltava vastaa kysymykseen, oliko hän ottanut yhteyttä sosiaalitoimistoon jäätyään asunnottomaksi:

Otin joo silloin, joo otin [yhteyttä sosiaalitoimistoon] ja ne ei pystynyt auttaa paitsi sitten silloin oli siis kesä, pysty hyvin olee ulkona ja olinkin ulkona aika paljon, mutta sitten kun alkoi tulee noi kylmät, niin mä menin siis aamulla, mun kaikkien tavaroita, mulla oli yksi semmoinen laukku, mistä mä olin saanut vaatteita, niin menin tonne sossuun ja sanoin että ihan oikeasti, ei ole paikkaa minne mennä, että nyt niinku auttakaa, niin ne sitten laittoi mut semmoiseen (.) hätämajoitukseen.

Nainen sai vihdoin paikan hätämajoituksesta. Nainen asui pääkaupunkiseudun ulkopuolella, eikä hänen asuinkunnassaan ollut ensisuojaa. Siltikään kunta ei ollut tarjonnut hänelle hätämajoitusta jo ensimmäisestä asunnottomuuspäivästä lähtien. Nainen oli käynyt kokeilemassa päästä Helsingin Hietaniemenkadun ensisuojaan, mutta se on tarkoitettu vain helsinkiläisille, joten hänet oli ulkopaikkakuntalaisena käännytetty pois. Asunnottomat eivät myöskään voi täysin vapaasti vaihtaa asuinkuntaansa, joten hän ei olisi voinut vaihtaa Helsinkiä asuinkunnakseen. Asunnottoman on erikseen haettava kotikunnan muutosta ja täten oikeutta tulevan kotikunnan sosiaali- ja terveystaloihin (Kotikuntalaki, 1994; Sosiaalihuoltolaki, 2014). Ylläolevassa katkelmassa haastateltava on vaativa asiakas ja osoittaa päättäväistä toimijuutta.

Ylläolevan katkelman nainen käännytettiin pois palvelun piiristä kotikuntaan vedoten. Sakari Hänninen katsoo poiskäännyttämisen olevan aktiivista sosiaalista syrjäytymistä, joka liittyy institutionaalisiin käytäntöihin. Apua hakeva poiskäännytetty ihminen voidaan suoraan tai epäsuorasti torjua kokonaan tai ohjata muualle, esimerkiksi vapaaehtoisjärjestöjen pariin. Poiskäännyttämistä voidaan

perustella ihmisten aktivoimisella, ihmisen on itse autettava itseään. (Hänninen, 2007, s. 9.) Seuraavassa haasteltava kuvaa poiskäännyttämistä sosiaalitoimistossa:

Aina sanottiin vaan että sun pitää soitella sinne vuokranantajille ja sitten se tuli silloinkin, mikä tuli nytkin ilmi, että mistä mä olin aika katkera, että joka paikkaan kun menit pyytämään apua, niin ensimmäinen kysymys oli onks sulla päihdeiden kanssa ongelmia, kun mä vastasin, että ei, niin kyllä sun sittä pitää ihan itse hakee sitä asuntoa. Mitäs luulet, että mä oon tehnyt, ja mä en saanut niinku mitään apua, koska mä en ollut päihdeongelmainen.

Haastateltava oli ollut kaksi kertaa asunnoton ja kummallakin kerralla naisen avun hakemiseen suhtauduttiin torjuvasti, koska hänellä ei ollut päihdeongelmaa. Tämän vuoksi naiselta odotettiin aktiivisempaa toimijuutta kuin henkilöltä, jolla on päihdeongelma, ja asunnottomuuden ratkaisemista omin avuin. Hänen hätäänsä ei oteta tosissaan, ja hänet käännytetään palvelujen piiristä pois.

Anne Määttä (2012, s. 33) katsoo, että poiskäännyttäminen eroaa väliinpuotoamisesta, koska poiskäännyttäminen on aktiivista toimintaa. Väliinpuotoaminen viittaa haetun tukimuodon ulkopuolelle jäämistä esimerkiksi ristiriitaisten säännösten takia, vaikka se henkilölle lakien, säädösten ja yleisen käytännön mukaan kuuluisi (Metteri, 2012, ss. 53, 76). Haastattelemani naisilla oli kokemuksia poiskäännyttämisestä muun muassa asunnottomien palveluista, koska ne oli tarkoitettu pitkäaikaisasunnottomille, eikä niitä ollut tarjolla kuin vasta vuoden asunnottomana olon jälkeen. Naiset myös joutuivat odottelemaan luvattua yhteydenottoa sosiaalitoimistosta, jota ei koskaan tullut.

Aina kohtaamiset sosiaalitoimistossa eivät olleet onnistuneita. Naiset kokivat jo paljon syyllisyyttä omasta tilanteestaan. Sosiaalitoimistosta odotettiin apua ja empatiaa, mutta naiset kokivatkin saaneensa syyllistämistä.

Mä oon kanssa käynyt siellä aika paljon itkemässä ja näin, sittä ett siellä on paljon valitettavasti, ett semmosta vähän niinku syyllistävääkin, vähän niinku, ett joo sä oot ihan nyt itte kyllä oot vastuussa tästä näin, että kun näin on käynyt ja mihin sun rahat on mennyt (.) että okei, ett joo, ett nyt kun sitten on ollut se työmarkkinatuki, jos saa sen 518 euroa ja näin, niin mihin sun rahat on mennyt (.) mihin ne nyt menee (.)

En ole varma tarkoittaako haastateltava kirjaimellisesti vai kuvaannollisesti itkemistä. Haastateltava kokee, että häntä vastuutetaan kohtuuttomasti omasta tilanteestaan, eikä sosiaalityöntekijä osoita empatiaa naisen vaikeaa tilannetta kohtaan. Vähäisen rahan

kuluminen elämiseen kyseenalaistetaan. Tivaamiseen rahan kulumisesta, toteaa haastateltava sarkastisesti ”mihin ne nyt menee”.

Asunnottomuutta kokeneet odottavat sosiaalityöltä kahta asiaa, sosiaaliasioiden hoitamista ja vuorovaikutuksellista sosiaalista kanssakäymistä. Onnistuneelta kohtaamiselta, kanssakäymiseltä odotetaan keskustelua, kuulluksi tuleamista ja kiireettömyyttä. (Kulmala ym., 2003, ss. 127, 130.) Ylläolevassa katkelmassa haastateltava ei saa oikein kumpakaan, vaan kokee saaneensa syyllistämistä ja ymmärtämättömyyttä.

Palvelujärjestelmän monimutkaisuuden lisäksi myös työntekijöiden vaihtuminen turhautti. Moni naisista kävi sosiaalitoimistossa useamman kerran ja kohtasi monia eri sosiaalityöntekijöitä. Työntekijän vaihtuessa joutui selittämään oman tilanteensa uudelle työntekijälle uudestaan. Asiat eivät edisty, jos luottamuksellista yhteistyösuhdetta ei ehdi syntymään, kun taas työntekijä vaihtuu (T. Immonen & Kiikkala, 2007, s. 82). Itse yllätyin haastatteluja tehdessä siitä, että moni haastateltavista kertoi, ettei heti hakenut apua sosiaalitoimistosta. Seuraavassa kysyn perustuen omaan pohdintaani avun hakemisen vaikeudesta, haastateltavan näkemystä siihen miksi apua ja tukea ei lähdetä hakemaan:

Ha: kun mä vähän oon niinku itte miettinyt sitä tai sillai, että mikä siinä on sitten niinku, että ei sitten lähe hakee sitä apua niinku tai-

Va: no siinä on varmaan hyvin paljon sitä justiin se häpeä ja syyllisyys (.) ja sitten tietenkkin se että niinku ainakin tuolla sosiaalitoimen puolella, että työntekijät vaihtuu koko ajan, että tosiaan kun sä joudut aina avaa omaa, sen oman elämäs ja sitten vastata taas niihin samoihin kysymyksiin että miksi, miksi ja mitä ja kun ei niinku ei varmaan ei kukaan jaksais eikä kiinnostais, sehän on sama kun sä meet lekuriin, jos sulla on aina joku uusi tyyppi siellä, niin sitt sä avaat koko sen historian sieltä jostain, ett mistä asiat johtuu, ja sitten tietenkkin toi byrokratian pelko ja sitten se että sekin pelko ja häpeä, että kun ei jaksaa eikä uskalla avata posteja eikä uskalla vastata puhelimeen.

Haastateltava mainitsee ensin syyksi syyllisyyden ja häpeän, sille, ettei hakeudu avun piiriin. Toiseksi hän mainitsee, että sosiaalitoimistossa työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Samat asiat joutuu selittämään moneen kertaan, asiat, joita ei ole helppo todeta ääneen. Kolmanneksi haastateltava mainitsee byrokratian pelon. Kelasta tai muilta

viranomaisilta voi tulla ikävää postia, kielteisiä päätöksiä, eikä postia siksi halua avata. Asioiden hoitamatta jättäminen ruokki lisää häpeää ja huonommuuden tunnetta.

Moni haastateltava mainitsi häpeän ja syyllisyyden esteeksi avun hakemiselle. Syyllisyyden ja häpeän tunnetta lisäsi vielä se, että oli nainen. Seuraavassa katkelmassa haastateltava sanoittaa erinomaisesti naisen asunnottomuuteen ja päihderiippuvuuteen liittyvää stigmaa:

Mutta kyllähän se niinku varmaan on se häpeä ja syyllisyys se niinku (.) se on varmaan niinku se pahin, sitt jotenkin vielä, että joo nainen, nainen jotenkin niinku, se stigmatisoidaan ihan eri tavalla kuin mies, ett kun naisen pitäis olla jotenkin se, että se hoivaa ja kannattelee ja kaikkee tällästä näin, ja nainen jotenkin se leimataan sitten tosiaan niinku eri tavalla ja sitten, ett joo se on sitten vielä jotenkin huonompi, että joo, niin sen ymmärtää, jos niinku äijät tuolla spukeilee tai tota niin hölmöilee tai jotain muuta, mutta sitten että nainen asetetaan sitten heti sitten niinku, jotenkin semmoseen kyseenalaiseen (.).

Haastateltava kuvaa samalla kertaa sekä omaa, että yhteiskunnan asennetta asunnottomaan naiseen. Vaikka leiman torjuisi, se kuitenkin kantautuu omaan mieleen häpeänä ja syyllisyytenä. Naisen kuuluu käyttäytyä kunnolla ja hoivata muita, eikä nainen saa ”spukeilla”, eli käyttäytyä kuin ”puliukko”. Nainen asetetaan kyseenalaiseen asemaan, moraalittomaksi, jos hän elää elämäänsä omilla ehdoillaan.

Arja Jokinen tutki asunnottomuuden sukupuolisidonnaisia tulkintoja. Naiset joutuvat selittelemään asunnottomuuttaan, kun miehiin suhtaudutaan enemmän ymmärtävästi, säälien ja myötätuntoisesti. Asunnottoman naisen on selitettävä itsensä ja elämäntilanteensa moraalisesti kestäväksi. Heidän on miehistä poiketen seliteltävä perhetilannettaan ja alkoholinkäyttöään. Jos he eivät tässä onnistu tai siihen suostu, piirtyy asunnottoman naisen kohtaloksi ”moraalisesti todella arveluttavan poikkeavan ura.” (Jokinen, 1996, ss. 112–114.)

Naiset saivat monenlaista apua sosiaalitoimistosta, mutta myös muualta. Osa sai apua kirkon diakoniatyön kautta, osa sai apua erilaisilta säätiöiltä. Naiset saivat toimeentulotukea ja myös harkinnanvaraista toimeentulotukea. Naiset saattoivat saada maksusitoumuksia ruokakauppaan, matkalippuja, vaaterahaa ja lippuja uimahalliin, jotta pääsivät uimahalliin pesulle. Osa naisista oli käynyt leipäjonossa hakemassa ruokakassin. Vaikka naiset olivat kiitollisia ruoka-avusta, ongelmaksi muodostui

ruoan laittaminen. Osa saadusta ruoasta vaati kypsentämisen, joten ruoan hyödyntäminen vaati, että voi mennä jonkun ystävän kotiin sitä laittamaan.

Tärkein tuki naisille oli tietenkin asunnon hakeminen. Asunnon hakemisessa autettiin sekä sosiaalitoimistossa, järjestöissä, että diakoniatyössä. Moni koki, että käänteentekevää asunnon saamisessa oli oikean työntekijän osuminen kohdalle, joka oli valmis tekemään työtä naisen tilanteen korjaamiseksi ja näkemään vaivaa.

Ja tuota sitt vaihtu sosiaalityöntekijä ja tuota osuikin sitten sellainen sosiaalityöntekijä, jolla oli oikeesti niinku älliiä ja sydäntä samassa paketissa, ett hänhän oli ihan kauhuissaan, että miten niin et oo saanut apua, ja mä kävin silloin töissä koko ajan ja näin, ja tota olin just saanut työpaikan silloin kun se häätöuhka oli, että mä olisin tarvinnut puoleksitoista kuukaudeksi apua, niin mä en saanut sitä, sehän oli ihan, että hän on samassa laitoksessa töissä, ja hän ei voi ymmärtää tätä tilannetta, että ne ei oo auttanut sua, ja sitten kun hän pisti hihat heilumaan, niin alle kuukausi, niin mä olin omassa kodissa.

Haastateltava sai sosiaalityöntekijän, joka otti naisen tilanteen vakavasti. Työntekijällä oli oikeassa suhteessa sekä ”älliiä ja sydäntä”, työntekijä hoiti naisen asioita, mutta osoitti myös empatiaa, olemalla kauhuissaan siitä, että nainen ei ollut saanut tarvittavaa apua ajallaan. Ällinsä eli ammattitaitonsa avulla työntekijä ”pisti hihat heilumaan” ja järjesti naiselle asunnon alle kuukaudessa, kun muut työntekijät eivät olleet naisen tuossa vaiheessa jo vuoden kestäneen asunnottomuuden aikana siihen pystyneet.

Naisille oli tärkeää tulla kuulluksi. Myös luottamus siihen, että apua oli tarvittaessa tarjolla, auttoi.

[...] mulla oli Helsingissä semmoinen aivan mahtava sossu ja se niinku siis se, se kyllä, ei se, että auttaa rahallisesti, mutta se antoi semmoisen tuen siihen, että tiesi, että hänelle voi soittaa, jos jotain tapahtuu [...].

Haastateltavalla oli luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijän kanssa, hän luotti siihen, että sosiaalityöntekijä oli hänen tukenaan vaihtelevissa elämäntilanteissa. Sopivan sosiaalityöntekijän osuessa kohdalle, tästä muodostui naisille tärkeä kontakti.

Kun kysyin naisilta, oliko joku henkilö, joka muodostui heille erityisen tärkeäksi suhteeksi asunnottomuuden aikana, joka auttoi häntä, suurin osa mainitsi joko sosiaalityöntekijän tai säätiön työntekijän. Tämä oli usein henkilö, joka oli onnistunut

saamaan naiselle asunnon. Asunnon hankkimisessa auttaneelle työntekijälle oltiin kiitollisia. Moni muisti häntä auttaneen työntekijän nimen, vaikka osalla asunnon saamisesta oli jo useampi vuosi. Kulmala ym. (2003) haastattelivat muun muassa asunnottomuutta kokeneita heidän suhteestaan sosiaalityöhön. He totesivat, että jo se, että tietystä työntekijästä puhutaan, kertoo, että tuo suhde on ollut asiakkaalle merkityksellinen, joko hyvänä tai huonona suhteena työntekijään (mts. 126).

Naisilla ei ollut luottamusta sosiaalitoimea kohtaan, vaikka saattoivat yksittäiseen työntekijään luottaa. Mahdollinen tulkinta naisten kokemukselle voisikin olla annettu ja ansaittu luottamus (Harré, 1999; ref. Ilmonen, 2002, s. 139). Sosiaalitoimen ja sosiaalityöntekijöiden on ansaittava luottamus, osoitettava olevansa luottamuksen arvoisia.

5.3.2 Yhteenveto

Kaikki naiset eivät olleet sosiaalitoimeen yhteydessä lainkaan jäätyään asunnottomaksi. Näillä naisilla asunnottomuus venyi usean vuoden mittaiseksi. Sosiaalitoimi koettiin arvostelevaksi ja tunkeilevaksi. Naiset kokivat häpeää ja syyllisyyttä asunnon menettämisestä.

Naiset eivät luottaneet sosiaalitoimen kykyyn auttaa heitä. Myös naiset, jotka olivat heti asunnottomaksi jäätyään yhteydessä sosiaalitoimeen, olivat monin osin pettyneitä sosiaalitoimiston tarjoamaan tukeen. Naiset kokivat, että heidän hätäänsä ei otettu tosissaan. Kuitenkin lähes kaikille naisille muodostui yksi sosiaalityöntekijä tai diakoniatyöntekijä tärkeäksi kontaktiksi. Tämä kontakti kuunteli empaattisesti ja laittoi pyörät pyörimään. Työntekijä onnistui järjestämään asiakkaalleen asunnon. Naiset olivat hyvin kiitollisia tälle yksittäiselle työntekijälle, mutta virasto kokonaisuudessaan koettiin kylmäksi ja byrokraattiseksi.

Julkisen ja kolmannen sektorin tarjoama tuki osoittautui ratkaisevaksi asunnon saamisen suhteen. Yksikään naisista ei kyennyt ratkaisemaan asunnottomuuttaan pysyvästi ilman sosiaalitoimen tai järjestöjen apua. Puolet naisista sai asunnon Asunto ensin- periaatteella toimivalla naisten asumisyhteisöstä. Lopuista naisista kaksi sai vuokra-asunnon, johon he saavat tarvittaessa kotiin vietävää monialaista tukea Asunto ensin -periaatteen mukaisesti. Kaksi sai kaupungilta tilapäisen vuokra-asunnon, johon

ei liity erityistä tukea. Heillä on kuitenkin vielä asunnon etsiminen ja muutto edessä, sillä kaupunki purkaa talot, joissa he nyt asuvat.

Eveliina Heino (2016) tutki Suomessa asuvien venäläistaustaisten maahanmuuttajien luottamusta suomalaisiin peruspalveluihin. Artikkelissaan Heino tutki millaista institutionaalista luottamusta ja epäluottamusta maahanmuuttajat kokivat. Artikkelissa luottamus oli määritelty Claus Offen (1999, s. 47) tarjoaman määritelmän mukaan. Luottamus on uskoa siihen, että toiset tekevät asioita, jotka edistävät luottajan hyvinvointia, tai jättävät tekemättä asioita, jotka olisivat omiaan heikentämään luottajan hyvinvointia. Heino ulottaa tämän luottamuksen koskemaan myös instituutioita, ja kutsuu sitä institutionaaliseksi luottamukseksi. Institutionaalinen epäluottamus on taas uskoa siihen, että luottamuksen kohde ei pyri edistämään luottajan hyvinvointia, ja saattaa toimia luottajan etujen vastaisesti (Zechner, 2007, s. 140). Luottamuksen kohde saattaakin pyrkiä edistämään instituution etua.

Haastattelemillani naisilla ei ollut suurta luottamusta sosiaalitoimen kykyyn auttaa heitä. Negatiiviset kokemukset synnyttivät epäluottamusta, jota yksittäiset positiiviset kokemukset eivät pystyneet muuttamaan. Naisilla oli institutionaalista epäluottamusta sosiaalitoimea kohtaan. He kuitenkin saattoivat luottaa yksittäiseen työntekijään. Tämä luottamus ei kuitenkaan kantanut yksittäistä työntekijää pidemmälle, eikä yleistynyt koskemaan sosiaalitoimea, eli koko instituutiota.

6 Johtopäätökset

Tutkimuskysymyksenä oli tutkia miten naiset hyödyntävät sosiaalista pääomaansa asunnottomuuden aikana. Tarkastelin minkälaista sosiaalista tukea naiset sosiaalisista verkostoistaan saivat. Havainnoin myös naisten toimijuuden muotoutumista asunnottomuuden polulla.

Naiset kykenivät saamaan sosiaalisista verkostoistaan monenlaista tukea päivittäiseen selviytymiseensä. Naisten sosiaalisiin verkostoihin kuului sukulaisia, kuten omat vanhemmat ja omat aikuiset lapset, seurustelukumppaneita, läheisiä ystäviä, tuttavuuksia ja päihteitä käyttäviä kavereita. Naiset saivat sosiaalisista verkostoistaan henkistä tukea ja kannustusta. Tärkein materiaallinen sosiaalinen tuki oli yösijan tarjoaminen.

Toisaalta naiset myös joutuivat maksamaan yösijasta ruoan tai viinan avulla, joskus yösijasta maksettiin siivoamalla.

Kaikkein läheisimpiin ystäviin ei haluttu tukeutua yösijan suhteen, koska se koettiin epäsovivaksi. Läheisiä ystävyys-suhteita ei haluttu pilata vaatimalla suhteelta liikaa. Läheisiltä ystäviltä toivottiin ja saatiinkin enemmän henkistä tukea, kuin konkreettista apua. Läheisten ystävien verkostosta aktivoitiin sitovaa sosiaalista pääomaa. Tämä toimi juuri tässä merkityksessä, sitovana, eli lähensi ystäviä toisiinsa, ja tarjosi naisille henkistä tukea jaksamiseen vaikeassa elämäntilanteessa.

Naisten suhde saamaansa sosiaaliseen tukeen oli monella tapaa ristiriitainen. Naiset kokivat olevansa yksin ongelmiansa kanssa, eikä apua tuntunut olevan tarjolla. Kuitenkin tarkemmin asiaa mietittäessä, he olivat saaneet monenlaista apua ja tukea. Läheisiltä ja ystäviltä oltiin valmiita ottamaan apua vastaan, mutta saman aikaan piti varoa olla pyytämästä liikaa. Naiset joutuivat pohtimaan kuinka paljon voivat lähipiiriään rasittaa. Myöskään ryyppykavereita ei sopinut vaivata liikaa, vaikka heille avusta joutui maksamaan. Naiset kokivat olevansa yksin ongelmiansa kanssa. Naiset taiteilivat avun tarpeen ja itsenäisyyden välillä. Naiset halusivat pitää kiinni mielikuvasta itse pärjäävinä. Avun tarpeen myöntäminen saattaisi olla kolaus itsetunnolle.

Naiset joutuvat eräänlaiseen noidankehään (Katsui, 2005, s. 90). Ongelmat alkavat kasautua. Päihteet haittaavat normaalista arjesta huolehtimista, ja saattavat johtaa työttömyyteen. Asiat jäävät hoitamatta, ja lopulta naiset saavat hädän. Moni naisista ei hae apua sosiaalitoimesta, vaan jättäytyy häpeän vuoksi avun piiristä pois. He ajautuvat syvemmälle päihteiden käyttöön ja ryyppyporukoihin. Tämä saattaa vahvistaa heidän minäkuvaansa asunnottomana. Myös kielteiset kokemukset palvelujärjestelmässä vahvistavat asunnottomuuden leimaa. Omat ponnistelut asunnon saamiseksi eivät tuota tulosta. Noidankehän katkaisee, kun sosiaalitoimistosta tai kolmannen sektorin järjestöstä löytyy naisille sopiva työntekijä, joka ottaa naisen tilanteen vakavasti ja yhteistyössä naisen kanssa etsii sopivan asumismuodon ja asunnon.

Naiset saivat käyttöönsä silloittavaa sosiaalista pääomaa, kun saivat yösijan tai asunnon käyttöönsä joltakulta omaan sosiaalisen verkostoonsa kuulumattomalta.

Oman sosiaalisen verkoston jäsen esitteli naisille ennestään tuntemattoman henkilön, jolla oli asunto tyhjillään, jota naiset saivat käyttää eripituisia aikoja. Joskus myös yösiija löytyi tällä tavalla, nainen ohjattiin hänelle tuntemattoman henkilön luokse, joka oli valmis antamaan yösiijan. Näissä tapauksissa naisen oli luotettava ystävänsä arvioon yösiijan tarjoajan turvallisuudesta ja motiiveista.

Naiset yöpyivät harvoin ulkona tai ensisuojoissa. Naiset olivat haluttomia käyttämään ensisuojoa, koska ne koettiin turvattomiksi ja levottomiksi. Asunnottomat naiset kuitenkin käyttävät myös ensisuojoja. Niiden turvallisuuteen naisille on kiinnitettävä erityistä huomiota. Ensisuojista tuskin päästään kokonaan eroon, sillä asunnottomuus saattaa kohdata yllättäen, eikä talvipakkasella voi ketään jättää ulos yöksi. Ensisuojan kautta pääsee myös palvelujen piiriin, ja täten pois asunnottomuudesta.

Naiset pääosin välttelivät sosiaalitoimiston palvelujen käyttämistä, joko jättäytymällä palvelujen piiristä pois tai viivyttämällä sosiaalitoimistoon yhteydenottamista. Tähän vaikutti monet syyt. Naisilla oli elämän hallinnan puutetta, useimmiten liiallisesta päihdeiden käytöstä johtuen. Asioiden hoitamatta jättäminen aiheutti syyllisyyden ja häpeän tunteita. Byrokratia myös uuvutti osaa naisista. Omat aikaisemmat ja vertaisilta kuullut negatiiviset kokemukset vaikuttivat haluttomuuteen olla yhteydessä sosiaalitoimistoon. Naiset halusivat välttää asunnottomaksi ja päihdeongelmaiseksi leimautumista. Naiset myös kantoivat omaa vastuutaan tapahtumien kulusta, ja kokivat, että heidän on pärjättävä itse.

Tärkeä syy sosiaalipalvelujen käyttämättömyyteen oli myös se, että naiset pärjäsivät ilman sosiaalitoimen tukea. Naiset kykenivät hyödyntämään sosiaalisia verkostojaan monin tavoin, ja luomaan uusiakin kontakteja. Yhteistä kaikille naisille oli se, että yksikään ei kyennyt ratkaisemaan asunnottomuuttaan pysyvästi vapaiden asuntomarkkinoiden kautta. Kaikki saivat asunnon joko sosiaalitoimen tai kolmannen sektorin tuen avulla.

Sosiaalisen pääomansa avulla naiset kykenivät tyydyttämään tarpeitaan, silloin kun sosiaalitoimesta ei ollut apua saatavilla. Monet naisista luottivat ensisijaisesti omiin verkostoihinsa, ja vasta toissijaisesti sosiaalitoimeen. Riittämätöntä sosiaalitoimen apua paikattiin sosiaalisen verkoston tuella.

Naiset kokivat, että sosiaalitoimistossa heidän hätäänsä ei otettu tosissaan, että heihin suhtauduttiin välinpitämättömästi. Naiset kokivat, että he eivät tulleet kuulluksi. Tämä aiheutti vilpittömää hämmästyksiä, mutta myös vihan tunteita. Naiset kokivat tulleen tulkituksi asunnottoman naisen stereotypian kautta, eikä heitä kohdattu omana, ainutlaatuisena itsenään. Naiset eivät halunneet samastua mielikuvaan köyhästä asunnottomasta. Sosiaalitoimistoon liitetyt mielikuvat köyhäinavusta vaikuttivat siten, että sosiaalitoimiston tarjoamaan apuun liittyi vastenmielisyyttä. Aineistossani vain kaksi naista oli valmis melko ennakkoluulottomasti ottamaan apua vastaan sosiaalitoimistosta.

Naisilla oli ehkä vanhentunut mielikuva sosiaalitoimistosta köyhäinapuna. Sosiaalitoimisto nähtiin lähinnä rahallisen tuen antajana. Naisilla ei ollut tietoa, miten sosiaalitoimisto voisi muutoin auttaa asumisen jatkumisen tukemisessa ja asunnon hakemisessa. Isoimmat kaupungit tarjoavat asumisneuvontaa, jossa voidaan selvittää vuokranmaksuvaikeuksia ja muita asumisen ongelmia. Paikat tuettuun asumiseen on käsiteltävä sosiaalitoimiston kautta, sillä sosiaalitoimi osallistuu tarpeen arviointiin ja antaa asiasta päätöksen (Sosiaalihuoltolaki, 2014). Asunnottomuuden kesto pitkitti tuetun asumisen pitkät jonot. Tuettua asumista tarvitsevat henkilöt, joilla on vakavia, kasautuneita ongelmia. Haastattelemistani naisista kuusi päätyi eriasteisesti tuettuun asumiseen.

Helsingissä on sosiaalineuvontaa tarjolla muutamassa toimipisteessä, joista osa on terveysaseman yhteydessä. Netissä on myös chat-palvelu. Asumisneuvonnalla on myös chat-palvelu tarjolla toimipisteiden lisäksi. Kynnyksen madaltamista sosiaalipalveluihin on syytä jatkaa. Perustoimeentulotuen siirto Kelaan antaa sosiaalitoimistoille mahdollisuuden aikaisempaa enemmän keskittyä sosiaalityön tekemiseen rahan jakamisen sijaan. Profiloituminen sosiaalityön asiantuntijaksi voi poistaa mielikuvaa ”fattasta”.

Kelan ja sosiaalitoimiston välistä pompottelua naiset kohtasivat myös. Perustoimeentulotuen siirtyminen Kelalle on vielä melko tuore tapahtuma, joten yhteistyön tehostaminen näiden kahden välillä vaatii vielä paljon työtä. Sosiaalibarometrin mukaan kummankin instanssin työntekijät tunnustavat tämän kehittämistarpeen, mutta myös syyttelevät toinen toisiaan (Näätänen & Londén, 2018, ss. 54–62).

Naiset kohtasivat jonkin verran palveluista poiskäännyttämistä. Nämä tilanteet naiset kokivat erityisen raskaina ja hämmentävinä. Poiskäännyttämistä tapahtui käytäntöihin vedoten. Palvelut saattoivat olla tarkoitettu vain kuntalaisille tai pitkäaikaisasunnottomille. Naiset myös jäivät odottamaan luvattua yhteydenottoa sosiaalitoimistosta, jota ei koskaan kuulunut. Vakavasti päihderiippuvaisilla henkilöillä on rajalliset kyvyt ja jaksaminen saada heille kuuluvia palveluja. Heidän kanssaan työskenteleminen vaatii erilaista työtettä. He tarvitsevat puolestapuhujaa ja konkreettista tukea asioiden hoitamiseen, jotta heidän perusoikeutensa toteutuvat. (Nuorvala, Halmeaho, & Huhtanen, 2007, s. 151.)

Lähes kaikki naiset kuitenkin muistivat kiitollisuudella ja lämmöllä sosiaalityöntekijää tai diakoniatyöntekijää, joka oli ollut ratkaisevassa roolissa asunnon saamisen kannalta. Kun asunnon nainen hakeutuu avun piiriin, tulisi hänet kohdata aidosti ja tehdä voitava. Jo se, että tulee aidosti kuulluksi, antaa tunteen siitä, että asiat voivat järjestyä. Tämä on tärkeää naisten jokapäiväiselle jaksamiselle, tunne siitä, että edes joku välittää, puutteista huolimatta.

6.1 Pohdinta

Osoitin pro gradussani, että naiset kykenivät käyttämään hyväkseen sosiaalista pääomaansa. Erityisesti naiset kykenivät saamaan käyttöönsä sitovaa pääomaa. Silloittavaa pääomaa ei ollut niin paljon käytettävissä, sen aktivoiminen onkin vaikeampaa. Kuitenkin myös esimerkkejä tästäkin löytyi.

Syrjäytyminen ei analyysissa tullut kovin voimakkaasti esille. Se on kuitenkin tärkeä käsite myös oman graduni kannalta. Naisilla oli monia syrjäytymisen riskitekijöitä elämässään ja osan aikaa elämästään naiset olivat eläneet hyvinkin marginaalissa. Ehkä minun olisi pitänyt enemmän nostaa käsitettä esille tekstissä. Perinteiset syrjäytymisen merkit näkyivät enemmän taustatiedoissa. Syrjäytymiseen liittyviin tekijöihin on sosiaalipolitiikassa kiinnitettävä huomiota, jotta asunnottomuutta voidaan paremmin ehkäistä jo ennalta. Aihetta on syytä tutkia myös jatkossa.

Naisten kokemukset sosiaalitoimistossa asioimisesta olivat pääosin epätydyttäviä. He kertoivat paljon huonoista kokemuksistaan, vaikka hyviäkin kokemuksia oli. Mietin, että houkutteliko kysymyksen asetteluni tuomaan esille negatiivisia kokemuksia, mutta kysymykseni olivat neutraaleja. Kysyin useimmiten ”olitko yhteydessä

sosiaalitoimistoon”, ”missä vaiheessa olit yhteydessä sosiaalitoimistoon” tai ”minkälaisia kokemuksia sinulla oli sosiaalitoimistosta”. Haastattelutilanne antoi naisille mahdollisuuden kertoa huonoista kokemuksistaan. Haastattelijana olin aidosti kiinnostunut naisten kokemuksista, enkä tuominnut tai arvioinut heitä.

Onko sukupolvikysymys, että vanhemmat (naiset) eivät halua olla yhteydessä sosiaalitoimeen? Onko nuorilla kenties myönteisempi kuva sosiaalitoimistosta ja täten matalampi kynnyks sosiaalipalveluihin? Tätä olisi hyvä tutkia, jotta sosiaalipalvelujen tavoitavuutta voisi eri ryhmissä parantaa.

Maksuhäiriömerkintöjä on 382 000 suomalaisella (Suomen Asiakastieto oy, 2019). Vuonna 2017 ulosottoon päätyi 350 000 kappaletta terveydenhoitoon liittyviä maksuja. Vähäiset julkisen terveydenhuollon asiakasmaksut kuuluvat toimeentulotuen perusosaan, eikä niitä hyväksytä erikseen menoina (KELA, 2019). Miksi ulosottoon päätyy niin paljon terveydenhoidon maksuja? Ohjeistaako Kela ja sosiaalitoimisto jättämään terveydenhoitomaksut maksamatta, jotta ne päätyvät ulosottoon ja maksetaan mahdollisesti tämän jälkeen toimeentulotuessa? Maksuhäiriömerkintä vaikeuttaa elämää merkittävästi, sillä se voi estää muun muassa asunnon, vakuutuksen ja puhelinliittymän saamisen. Terveydenhoitomaksut olisi syytä hyväksyä toimeentulotukea saavilla aina menoina, eikä sisällyttää niitä perusosaan. Vuokranantajien ei tulisi suhtautua maksuhäiriömerkintöihin liian vakavasti, jos ne eivät ole vuokravelkoja. Julkisessa ja poliittisessa keskustelussa joskus myös pohditaan olisiko kaikkien maksuhäiriömerkintöjen syytä poistua rekisteristä heti kun velka on maksettu (Eduskunta, 2018). Nyt merkintä voi säilyä 2-4 vuotta velan maksamisen jälkeenkin.

Monissa graduissa keskitytään asunnottomuuden kokemuksen kuvaukseen. Myös Granfeltin (1998) klassikkotutkimus kuvaa rikkaasti naisten kokemuksia ja tunteita. Omassa gradussani asunnottomuuden arjen kuvaus jäi pienemmälle osalle, kun keskityin enemmän naisten saamaan sosiaaliseen tukeen. Vaikka naisilla oli pettymystä saamaansa tukeen, he olivat kiitollisia saamastaan tuesta. Graduni kertoo asunnottomuutta kokeneista naisista, mutta myös heidän läheisistään ja auttavista tahoista.

Toivoin työlläni tuovan esille naisten erityistä kokemusta asunnottomuudesta esille. Naisnäkökulmaa olisi voinut korostaa enemmän. Mikä sitten on naisnäkökulma? Riittääkö naisnäkökulmaksi se, että kaikki haastateltavat ovat naisia? Asunnottomuuden ilmiötä tuntemattomalle työntekijälle naisnäkökulma ei ehkä ole kovin ilmeinen. Ilmiötä tuntevalle kuitenkin moni kuvaamani seikka kuitenkin on tuttu aikaisemmista tutkimuksista. Tällaisia ovat avun hakemisen viivästyminen, piiloasunnottomuus, stigmatisoituminen, väkivallan kokemukset ja äitiys. Näitä ilmiöitä kuvasin gradussani.

Ehkä liian pienelle huomiolle jäi asunnottomuuden aiheuttama traumatisoituminen. Asunnottomuus jo sinällään on epävarmaa ja turvatonta elämistä, jossa ollaan kanssaihminen hyväntahtoisuuden varassa. Asunnottomuus altistaa monenlaisen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi joutumiselle. Omassa aineistossani näitä aiheita sivuttiin myös, mutta yleensä lyhyesti. Tuore kuvaus aiheesta löytyy Viisasen pro gradusta, joka kuvasi aihetta ansiokkaasti (2019).

En käsitellyt gradussani naisten elämää asunnottomuuden jälkeen. Naiset olivat haastattelutilanteessa päässeet omaan asuntoon, ja moni suunnitteli ja toteuttikin tulevaisuuttaan omilla ehdoillaan. Puolet naisista asui asumisyhteisössä. Naiset puhuivat elämästään yhteisössä, ja siihen liittyvistä hyvistä ja huonoista puolista. Asuminen yhteisössä ja asumissosiaalinen työ, jonka piirissä naiset olivat, on niin laaja aihe ja kokonaisuus, että se vaatisi jo toisen gradun tullakseen käsiteltyä kunnolla. Tästä syystä päädyin rajaamaan graduni koskemaan asunnottomuuden aikaa.

Lähdeluettelo

- Aaltonen, T., Ruusuvoori, J., & Tiittula, L. (2005). *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Ala-Kauhaluoma, M., & Notkola, V. (2013). *Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa, tuloksia?* Helsinki: Eduskunta.
- Alasuutari, P. (2001). *Laadullinen tutkimus* (3. uudistettu painos). Jyväskylä: Vastapaino.
- ARA. (2002). *Asunnottomat 2001* (Selvityksiä Nro 8/2002). Valtion asuntorahasto ARA.
- ARA. (2004). *Asunnottomat 2003* (Selvityksiä Nro 6/2004). Valtion asuntorahasto ARA.
- ARA. (2009). *Asunnottomat 2008* (Selvityksiä Nro 3/2009). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- ARA. (2018). *Asunnottomuus 2017* (Selvitys Nro 2/2018). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- ARA. (2019). *Asunnottomat 2018* (Nro 3/2019). Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- Atherton, I., & McNaughton-Nicholls, C. (2008). Housing First as a Means of Addressing Multiple Needs and Homelessness. *European Journal of Homelessness* 2, 2008, 289–303.
- Atkinson, P., & Silverman, D. (1997). Kundera's Immortality: The Interview Society and the Invention of the Self. *Qualitative Inquiry*, 1997(3), 304–325.

- Bandura, A. (2006). Toward a Psychology of Human Agency. *Perspectives on Psychological Science*, 2006(2), 164–180.
- Barker, J. D. (2012). Social capital, homeless young people and the family. *Journal of Youth Studies*, 2012(6), 730–743.
- Barman-Adhikari, A., Bowen, E., Bender, K., & Rice, E. (2016). A Social Capital Approach to Identifying Correlates of Perceived Social Support Among Homeless Youth. *Child Youth Care Forum*, 2016(45), 691–708.
- Barrera, M. (1986). Distinctions Between Social Support Concepts, Measures, and Models. *American Journal of Community Psychology*, 1986(4), 413–445.
- Biederman, D. J., Nichols, T. R., & Lindsey, E. W. (2013). Homeless women's experiences of social support from service providers. *Journal of Public Mental Health*, 2013(3), 136–145.
- Bolger, N., Zuckerman, A., & Kessler, R. (2001). Invisible Support and Adjustment to Stress. *Journal of personality and social psychology*, 2001(6), 953–961.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa Richardson, J. (toim.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (ss. 280–291). Westport: Greenwood.
- Bretherton, J. (2017). Reconsidering Gender in Homelessness. *European Journal of Homelessness*, 2017(1), 1–22.
- Carton, A. D., Young, M. S., & Kelly, K. M. (2010). Changes in Sources and Perceived Quality of Social Supports Among Formerly Homeless Persons Receiving Assertive Community Treatment Services. *Community Mental Health Journal*, (46), 156–163.

- Cheung, A. M., & Hwang, S. W. (2004). Risk of death among homeless women: A cohort study and review of the literature. *Canadian Medical Association Journal*, 2004(8), 1243–1247.
- Cohen, S. (1992). Stress, Social Support, and Disorder. Teoksessa *H.O.F. Veiel ja U. Baumann (toim.), The Meaning and Measurement of Social Support* (ss. 109–124). New York: Hemisphere Press.
- Coleman, J. (1994). *Foundations of social theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2012). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (3. painos). Thousand Oaks: Sage.
- Drisko, J., & Maschi, T. (2015). *Content Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Dunn, J. (2000). Housing and health inequalities: Review and prospects for research. *Housing Studies*, 2000(3), 341–366.
- Edgar, B. (2009). *European Review of Statistics on Homelessness* (Vsk. 2009). Brussels: FEANTSA.
- Edgar, B., & Doherty, J. (2001). *Women and Homelessness in Europe*. Bristol: Policy Press.
- Eduskunta. (2018, marraskuuta 16). *Lakialoite laiksi luottotietolain 33 §:n muuttamisesta LA 83/2018*. Eduskunta.
- Elder, G. H. Jr., & Kirkpatrick Johnson, M. (2003). The Life Course and Aging: Challenges, Lessons and new Directions. Teoksessa *Settersten, R. A., Jr.*

(Toim.), *Invitation to Life Course. Toward New Understandings of later Life*. Amityville, NY: Baywood Publishing Company.

Erkkilä, E., & Stenius-Ayoade, A. (2009). *Asunnottomat vastaanottoyksiköissä—Pääkaupunkiseudun vastaanottoyksiköiden asunnottomien sosiaalinen tilanne ja terveydentila* (Nro 2009:2). Helsinki: Socca.

Eskelinen, K. (2009). *Naisten kodittomuus ja siitä selviytymisen polku* (Pro Gradu - tutkielma). Helsingin yliopisto, Helsinki.

Eskola, J. (2018). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa *Aaltola, J., Valli, R. & Herkama, S. (toim.), Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). Jyväskylä: PS-kustannus.

European Committee of Social Rights. (2017, toukokuuta 5). *DECISION ON ADMISSIBILITY AND MERITS*. European Committee of Social Rights.

FEANTSA. (2006). *European Typology of Homelessness and housing exclusion (ETHOS)*.

Ferguson, K. M., Kim, M. A., & McCoy, S. (2011). Enhancing Empowerment and Leadership Among Homeless Youth in Agency and Community Settings: A Grounded Theory Approach. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 2011(28), 1–22.

Fitzpatrick, S. (2005). Explaining Homelessness: A Critical Realist Perspective. *Housing, Theory and Society*, 2005(1), 1–17.

- Fröjd, S., Marttunen, M., & Kaltiala-Heino, R. (2012). Nuorten aikuisten asunnottomuutta ennustavat tekijät peruskoulun viimeisellä luokalla. *Sosiaalilääketieteellinen aikauslehti*, 2012(3), 232–246.
- Gibbs, G. R. (2010). *Grounded Theory—Axial Coding*. Noudettu osoitteesta https://www.youtube.com/watch?v=s65aH6So_zY&list=PL8CB91CC62C1C2C7E&index=8&t=0s
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 1973(6), 1360–1380.
- Haahtela, R. (2015). *Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä*. Tampere: Tampere University Press.
- Hansen Lofstrand, C., & Quilgars, D. (2017). Cultural Images and Definitions of Homeless Women: Implications for Policy and Practice at the European Level. Teoksessa *Women's Homelessness in Europe* (ss. 41–74). Noudettu osoitteesta <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi>
- Harré, R. (1999). Trust and its Surrogates: Psychological foundations of political process. Teoksessa *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heino, E. (2016). Ymmärrystä ja tukea – kohtaamattomuutta ja vääryyttä. Venäläistaustaisten perheiden institutionaalisen luottamuksen ja epäluottamuksen rakentuminen suomalaisia peruspalveluita kohtaan. *Yhteiskuntapolitiikka*, 2016(2), 127–137.

- Hinkula, E. (2018, lokakuuta 5). ”Onko oikein, että meillä on tehokas hoito ja annamme ihmisten kuolla?” – Janne käytti huumeita vuosia ja sai elämänsä takaisin vasta korvaushoidossa. *Yle uutiset*.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hoggett, P. (2001). Agency, Rationality and Social Policy. *Journal of Social Policy*, (1), 37–56.
- Holmila, M. (1992). Runsas juominen naisten poikkeavana käyttäytymisenä. *Alkoholipolitiikka*, 1992(2), 95–106.
- Hänninen, S. (2007). Johdanto. Teoksessa *Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.), Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva* (ss. 5–22). Helsinki: Stakes.
- Ilmarinen, K., Aalto, A.-M., & Muuri, A. (2019). Sosiaalipalvelujen saatavuus ja asiakaskokemukset. Teoksessa *Karvonen, S. & Kestilä, L. (toim.), Suomalaisten hyvinvointi 2018* (ss. 216–227). Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Ilmonen, K. (2000). Sosiaalinen pääoma: Käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa *Ilmonen, K. (toim.), Sosiaalinen pääoma ja luottamus* (ss. 9–38). Jyväskylä: Kampus kirja.
- Ilmonen, K. (2002). Luottamus paikallisiin instituutioihin ja sosiaalisiin verkostoihin. Teoksessa *Ruuskanen, P. (toim.), Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi* (ss. 136–160). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ilmonen, K. (2005). Luottamuksen operationalisoinnista. Teoksessa *Sosiaalisen pääoman kentät* (ss. 45–68). Jyväskylä: Minerva Kustannus.

- Immonen, K., Lassy, J., Liukkonen, P., Petrovskaja, V., Rusi, L., Saaristo, S., & Turk, J. (2019). *Toimittaja, sinua tarvitaan muutoksessa! -Opas asunnottomuudesta viestimiseen*. Y-säätiö.
- Immonen, T., & Kiikkala, I. (2007). Sopimaton systeemiin. Teoksessa *Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toim.), Pääsy kielletty! Poiskäännynnäytämisen politiikka ja sosiaaliturva* (ss. 55–85). Helsinki: Stakes.
- Ivana, G.-I. (2017). Fake it till you make it: Imagined social capital. *The Sociological Review*, 2017(1), 52–66.
- Jackson, A., & Shannon, L. (2014). Examining Social Support in a Rural Homeless Population. *Journal of Rural Social Sciences*, 2014(1), 48–74.
- Johnsen, sara, & Teixeira, L. (2012). “Doing It Already?” Stakeholders Perceptions of “Housing First” in the UK. *International Journal of Housing Policy* 12, 2012(2), 182–203.
- Jokinen, A. (1996). Asunnottomat miehet ja kodittomat naiset. *Janus*, 1996(2), 97–117.
- Jyrkämä, J. (2008). Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä—Hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. *Gerontologia*, 2008(4), 190–203.
- Järvinen, M. (1992). On Homeless Women in Copenhagen. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 1992(2), 117–130.
- Järvinen, M. (1993). *The new Homeless: Women, poverty and violence*. Holte: SOCPOL.

- Kaakinen, J. (2012). *Loppuraportti: Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008–2011*. Ympäristöhallinto.
- Kabeer, N. (1999). Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women's Empowerment. *Development and Change*, 1999(3), 435–464.
- Kajanoja, J. (2009). Sosiaalinen pääoma: Yhteisöllisyyden paluu vai henkistä väkivaltaa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 2009(1), 72–79.
- Kankaanpää, M. (2016). *Kokemuksia asunnottomuudesta pääkaupunkiseudulla* (Pro Gradu -tutkielma). Jyväskylän yliopisto, Kokkolan Yliopistokeskus Chydenius.
- Kantoluoto, A. (2011). *Kertomuksia asunnottomuudesta*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Karjalainen, J. (2010). Lainrikkajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla. Teoksessa *Hänninen, S., Kaivonurmi, M. & Palola, E. (toim.), Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikka kilpailuvaltiossa* (ss. 138–161). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karjalainen, K., Savonen, J., & Hakkarainen, P. (2016). *Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992-2014* (Nro 2/2016). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karppinen, J. (2017). *Asunto ensin -laatusuosituksset*. Y-säätiö.
- Karppinen, J., & Fredriksson, P. (2016). *LOPPURAPORTTI Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012 – 2015 PAAVO 2*. Ympäristöministeriö.

- Katsui, H. (2005). *Towards Equality. Creation of the Disability Movement in Central Asia*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kaunismaa, P. (2000). Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa *Ilmonen, K. (toim.), Sosiaalinen pääoma ja luottamus* (ss. 119–143). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto: Kampus kirja.
- KELA. (2019, heinäkuuta 11). Terveystuettujen perustoimeentulotuessa. Noudettu 11. heinäkuuta 2019, osoitteesta KELA toimeentulotuki website: <https://www.kela.fi/toimeentulotuki-terveydenhuoltomenot>
- KHO. (2002, marraskuuta 6). *KHO:2002:75*. Korkein hallinto-oikeus.
- Kinnunen, P. (1999). Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori. Teoksessa *Hokkanen, L., Kinnunen, P. & Siisiäinen, M. (toim.), Haastava kolmas sektori: Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Kopomaa, T. (1997). *Tori-marginaali-haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kostiainen, E., & Laakso, S. (2015). *Helsingiläisten asunnottomuuspolut* (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskusraportteja Nro 1/2015). Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus.
- Kotikuntalaki. , 201 201/1994 § (1994).
- Kovalainen, A., & Österberg, J. (2000). Sosiaalinen pääoma, luottamus ja julkisen sektorin restrukturaatio. Teoksessa *Kaj Ilmonen (toim.), Sosiaalinen pääoma ja luottamus* (ss. 69–92). Jyväskylä: Kampus kirja.

- Kuljukka, L., Niskala, M., Partanen, A., & Vormaa, H. (2014). *Päihdepalveluihin pääsy suurissa kunnissa vuosina 2011 ja 2012*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kulmala, A., Valokivi, H., & Vanhala, A. (2003). Sosiaalityön kohtaamia asiakkaiden kertomana. Teoksessa *Pohjola, A., Rajavaara, M. & Satka, M. (toim.), Sosiaalityö ja vaikuttaminen* (ss. 125–146). Jyväskylä: Minerva : Jyväskylän yliopisto.
- Kärkkäinen, S.-L. (2001). Substance abuse problems and women's homelessness in Finland. Teoksessa *Doherty, J. & Edgar, B. (toim.), Women and homelessness in Europe: Pathways, services and experience* (ss. 183–193). Bristol: Policy.
- Lastensuojelulaki 417/2007.* , Pub. L. No. 417/2007.
- Lee, R. M. (1993). *Doing research on sensitive topics*. London: Sage.
- Lehtonen, H., & Kääriäinen, J. (2005). Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa *Pertti Jokivuori (toim.), Sosiaalisen pääoman kentät* (ss. 293–312). Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Lin, N. (1999). Building a Network theory of Social Capital. *Connections, 1999*(1), 28–51.
- Lindblom-Ylänne, S., Paavilainen, E., Pehkonen, L., & Ronkainen, S. (2011). *Tutkimuksen voimasanat*. Helsinki: WSOYPro.
- Luhmann, N. (1979). *Trust and power*. Chichester: Wiley.

- Luhmann, N. (2000). Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. Teoksessa *Diego Gambetta (toim.), Trust: Making and Breaking Cooperative Relations* (ss. 94–107). Oxford: University of Oxford.
- Löfstrand, C. (2005). *Hemlöshetens politik. Lokal policy och praktik*. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Mayock, P., & Bretherton, J. (2017). *Women's Homelessness in Europe*. London: Macmillan.
- Mayock, P., Bretherton, J., & Baptista, I. (2017). Women's Homelessness and Domestic Violence: (In)visible Interactions. Teoksessa *Bretherton, J. & Mayock, P. (toim.), Women's homelessness in Europe* (ss. 127–154). London: Palgrave Macmillan.
- Metteri, A. (2012). *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mikkonen, I. (2009). *Sairastuneen vertaistuki*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Mina-Coull, A., & Tartinville, S. (2001). Homeless Women in France. Teoksessa *Bill Edgar & Joe Doherty (toim.), Women and Homelessness in Europe* (ss. 141–152). Bristol: Policy Press.
- Moisio, P. (2004). Köyhyyden pitkittäinen rakenne. *Yhteiskuntapolitiikka*, 2004(4), 341–359.
- Morgan, C., Burns, T., Fitzpatrick, R., Pinfold, V., & Priebe, S. (2007). Social Exclusion and Mental Health. *British Journal of Psychiatry*, 2007, 477–483.
- Moss, K. (2018). A Study of Women Rough Sleepers in Four European Countries. *Wolverhampton Law Journal*, 2018(1), 41–58.

- Mäkelä, K., & Laanti, T. (2019). *MAL-sopimukset 2016-2019*. Noudettu osoitteesta Ympäristöministeriö website:
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2016-AK-78062.pdf>
- Mäntysaari, M. (2006, syyskuuta). *Kasautuva tieto sosiaalityössä*. Esitetty tilaisuudessa SOSnet metodologinen kesäkoulu, Jyväskylä.
- Määttä, A. (2012). *Perusturva ja poiskäännyttäminen*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Nadler, A., Fisher, J. D., & Streufert, S. (1976). When Helping Hurts: Effects of Donor-Recipient Similarity and Recipient Self-Esteem on Reactions to Aid. *Journal of Personality*, 1976(3), 392–409.
- Noponen, K. (2013). *Tila, paikka ja identiteetti Helsingin Sanomien asunnottomuuskeskustelussa. Diskurssianalyysi vuosien 2010–2013 artikkeleista ja mielipidekirjoituksista*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Noponen, T. (2006). Juoppoputkan kanta-asiakkaat 2000-luvun Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 2006(3), 288–296.
- Nuorvala, Y., Halmeaho, M., & Huhtanen, P. (2007). Verukkeiden verkossa. Teoksessa Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehetelä (toimi.), *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva* (ss. 116–156). Helsinki: Stakes.
- Näätänen, A.-M., & Londén, P. (2018). *Sosiaalibarometri 2018*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.

- Offe, C. (1999). How Can We Trust Our Fellow Citizens? Teoksessa *Mark E. Warren (toim.), Democracy and Trust* (ss. 42–87). Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliver, V., & Cheff, R. (2014). The Social Network: Homeless Young Women, Social Capital, and the Health implications of Belonging Outside the Nuclear Family. *Youth & Society*, 2014(5), 642–662.
- Partanen, A., Alho, H., Forsell, M., Kotovirta, E., Kuussaari, K., Mäkelä, N., ... Vormaa, H. (2017). Opioidi-korvaus-hoito on laajentunut ja moni-muotois-tunut. *Lääkärilehti*, 2017(50–52), 2981–2985.
- Piispa, M. (2004). *Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa* (Nro 241). Helsinki: Tilastokeskus.
- Pitkänen, S. (2010). *Selvitys pitkäaikaisasunnottomuuden määrittelystä ja tilastoinnista* (Selvitys Nro 2). ARA.
- Pleace, N., Culhane, D., Granfelt, R., & Knutagård, M. (2015). *The Finnish Homelessness Strategy An International Review* (International Review Nro 3en). Ministry of the Environment.
- Pohjola, A. (1997). Asiaa asiakkaalta. Teoksessa *Tuula Salmela (toim.), Autetaanko asiakasta—Palvellaanko potilasta* (ss. 168–186). Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Portes, A., & Landolt, P. (1996). The Downside of Social Capital. *The American Prospect*, 1996(26), 18–21.
- Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 1995(1), 65–78.

- Raitakari, S., & Juhila, K. (2014). Asunto ensin -julkaisujen suuntaukset, pääargumentit ja käytännöllis-poliittiset tavoitteet. *Yhteiskuntapolitiikka*, (2), 185–196.
- Raunio, K. (2006). *Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Ruuskanen, P. (2002). Sosiaalinen pääoma hyvinvointipoliittisessa keskustelussa. Teoksessa *Ruuskanen P.(toim.), Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille* (ss. 5–27). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruuskanen, P. (2015). *Asunnottomuuteen yhteydessä olevat kasvuolosuhteet ja yksilölliset tekijät lapsuudessa ja nuoruudessa*. Itä-Suomen yliopisto, Itä-Suomen yliopisto.
- Saaranen-Kauppinen, A., & Puusniekka, A. (2006). Kvalimotv: Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien oppimisympäristö [Verkkójulkaisu]. Noudettu 24. tammikuuta 2019, osoitteesta Kvalimotv website:
<https://www.fsd.uta.fi/metelmaopetus/kvali/index.html>
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.
- Salo, U.-M. (2015). Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa *Aaltonen, S. & Högbäck, R. (toim.), Umpikujasta oivallukseen: Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sarnola, E. (2013). *Kodittomat naiset ja heidän suhteensa työhön* (Pro Gradu -tutkielma). Tampereen yliopisto, Tampere.
- Seale, C. (1999). *The Quality of Qualitative Research*. London: Sage.

- Seitamaa-Hakkarainen, P. (2018). Kvalitatiivinen sisällönanalyysi. Noudettu 14. marraskuuta 2018, osoitteesta Metodix website:
<https://metodix.fi/2014/05/19/seitamaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/>
- Solarz, A., & Bogat, G. A. (1990). When Social Support Fails: The Homeless. *Journal of Community Psychology, 1990*, 79–96.
- Sosiaalihuoltolaki. , 1301/2014 § (2014).
- Stablein, T. (2011). Helping Friends and the Homeless Milieu: Social Capital and the Utility of Street Peers. *Journal of Contemporary Ethnography, 2011*(3), 290–317.
- Stenius-Ayoade, A., Haaramo, P., Kautiainen, H., Gissler, M., Wahlbeck, K., & Eriksson, J. G. (2017). Mortality and causes of death among homeless in Finland: A 10-year follow-up study. *Epidemiol Community Health, 2017*(71), 841–848.
- STM. (2019). *Lastensuojelun jälkihuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti* (Nro 2019:43). Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Sunikka, S. (2016). *Hietsussa yöpyneiden asunnottomuuspolut. Liikkuvuus asunnottomuuden ja asuntoväestön välillä* (Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus). Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Suomen Asiakastieto oy. (2019, tammikuuta 9). Kuluttajien maksuhäiriöissä vaikea vuosi: Tuomiomerkinnät lisääntyivät ja summat kasvoivat. Noudettu 11. heinäkuuta 2019, osoitteesta Asiakastieto media website:
<https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/kuluttajien->

maksuhairioissa-vaikea-vuosi-tuomiomerkinat-lisaantyivat-ja-summat-
kasvoivat.html

Suomen Sosiaalioikeudellinen Seura ry. (2015). *Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea: Minimitoimeentulon taso on Suomessa riittämätön*. Noudettu osoitteesta Suomen Sosiaalioikeudellinen Seura ry website:
<http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2015/02/SSOS-tiedote.doc>

Tardy, C. H. (1985). Social Support Measurement. *American Journal of Community Psychology*, 1985(2), 187–202.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2018, maaliskuuta 23). Asunnottomuus nostaa kuolemanriskin viisinkertaiseksi. Noudettu 9. heinäkuuta 2019, osoitteesta THL website: <https://thl.fi/fi/-/asunnottomuus-nostaa-kuolemanriskin-viisinkertaiseksi>

THL. (2018). *Turvakotipalvelut 2017* (Tilastoraportti Nro 15/2018). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Thörn, C. (2001). (In-)visibility and Shame: The Stigma of Being a Woman and Homeless in Sweden. Teoksessa *Bill Edgar & Joe Doherty (toim.), Women and Homelessness In Europe. Pathways, Services and Experiences* (ss. 219–229). Bristol: Policy Press.

Tilastokeskus. (2018). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto* (Nro ISSN=1795-8121). Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus. (2019). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus*.
Tilastokeskus.

Townsend, P. (1979). *Poverty in United Kingdom*. Middlesex: Penguin Books ltd.

- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2009). *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Törmä, S. (2007). Sopimaton hoitojärjestelmälle. Teoksessa *Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen & Kirsi-Marja Lehtelä (toimi.), Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva* (ss. 86–115). Helsinki: Stakes.
- Vailla vakinaista asuntoa ry. (2018, elokuuta 22). Sadat asunnottomat jonottavat Helsingissä tuettua asumista – kaupungin toimittava heti. Noudettu 5. heinäkuuta 2019, osoitteesta VVA ry website: <https://vvary.fi/sadat-asunnottomat-jonottavat-helsingissa-tuettua-asumista-kaupungin-toimittava-heti/>
- Valokivi, H. (2004). Lainrikkojan ääni auttamisjärjestelmissä. Teoksessa *Huttunen, L., Jokinen, A. & Kulmala, A. (toim.), Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista* (ss. 115–133). Helsinki: Gaudeamus.
- Valokivi, H. (2008). *Kansalainen asiakkaana: Tutkimus vanhusten ja lainrikkojen oikeuksista ja velvollisuuksista*. Tampere: Tampere University Press.
- Valtioneuvoston kanslia. (2018). *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti* (Nro 1/2018). Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Vanhala, A. (2005). *Paikka ja asiakkuus. Etnografia naisten Asuntolasta*. (Väitöskirja). Tampereen yliopisto, Tampere.

- Viisanen, M. (2019). *"Se on ihan kaikki kaikessa, että on koti"* Nuorten naisten kokemuksia kodittomuudesta ja sen merkityksistä. Lapin yliopisto.
- Virokannas, E. (2003). Käytön ja käyttämättömyyden merkityksellinen raja. Nuorten välisten suhteiden rakentuminen huumehoitoyksikön asiakkaiden puheessa. *Sosiaalilääketieteellinen aikauslehti*, 2003(4), 193–207.
- Virokannas, E. (2017). Eriarvoisuuden kokemuksia ja hallinnan suhteita hyvinvointipalvelujärjestelmässä. Huumeita käyttävien naisten ”standpoint”. *Yhteiskuntapolitiikka*, 2017(3), 274–283.
- Virtanen, E. (2014). *Nuorten asunnottomien naisten elämä dokumenttien kuvaamana*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Watson, J. (2011). Understanding survival sex: Young women, homelessness and intimate relationships. *Journal of Youth Studies*, 2011(6), 639–655.
- Watson, J. (2016). Gender-based violence and young homeless women: Femininity, embodiment and vicarious physical capital. *The Sociological Review*, 2016, 256–273.
- Wethington, E., & Kessler, R. C. (1986). Perceived Support, Received Support, and Adjustment to Stressful Life Events. *Journal of Health and Social Behavior*, 1986(1), 78–89.
- Williams, P., Barclay, L., & Schmied, V. (2004). Defining Social Support in Context: A Necessary Step in Improving Research, Intervention, and Practice. *Qualitative Health Research*, 2004(7), 942–960.
- Ympäristöministeriö. (2007). *Nimi ovelsa*. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö. (2008). *Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma.*

Ympäristöministeriö.

Ympäristöministeriö. (2011). *Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset* (Ympäristöministeriön raportteja Nro 7/2011).

Ympäristöministeriö.

Y-säätiö. (2017). *A Home of your own. Housing First and ending homelessness in Finland.* Keuruu: Y-säätiö.

Y-säätiö. (2018). NEA-naiserityisyys asunnottomuustyössä. Noudettu 14. marraskuuta 2018, osoitteesta <https://ysaatio.fi/y-saatio/hankkeet/nea-naiserityisyys-asunnottomuustyossa>

Zechner, M. (2007). Puolisoitaan hoivaavien luottamus vanhuspalveluihin.

Teoksessa *Hakonen, S., Karisto, A., Kröger, T. & Seppänen, M. (toim.), Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä.*

Jyväskylä: PS-kustannus.

Liitteet

Liite 1. Saatekirje tutkimukseen osallistuvalla

Haastattelututkimus naisten asunnottomuudesta

Hei!

Olen opiskelija Helsingin yliopistossa. Teen pro graduni naisten asunnottomuudesta. Minua kiinnostaa erityisesti asunnottomuutta kokeneiden naisten läheisiltään ja ystäviltään saama tuki.

Tulisitko haastateltavakseni? Etsin naisia, jotka ovat jossain vaiheessa elämäänsä kokeneet asunnottomuutta. Sinun ei tarvitse tällä hetkellä olla asunnoton. Haastattelussa kysyn muun muassa kuka sinua auttoi asunnottomuuden aikana, millaista tukea olet saanut läheisiltäsi, ja millainen tuki on ollut erityisen tärkeää. Myös erilaisten järjestöjen ja yhteisöjen antama tuki kiinnostaa minua.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelu on ehdottoman luottamuksellinen. Nauhoitan haastattelut, mutta hävitän nauhoitukset, kun olen saanut kirjoitettua haastattelut ylös, kevään 2019 aikana. Haastatteluista tehdyt litteraatiot hävitän tutkimuksen valmistuttua, vuoden 2019 loppuun mennessä. Raportoin haastattelussa kerrotut asiat niin, että haastateltavaa tai hänen mainitsemiaan tapahtumia tai henkilöitä on mahdoton tunnistaa.

Voit halutessasi keskeyttää tutkimukseen osallistumisen koska tahansa ilman, että sinun täytyy perustella keskeyttämistäsi. Keskeyttämisestä ei ole mitään vaikutuksia asiakassuhteeseesi XXX:ään.

Haastattelun voimme tehdä esimerkiksi jossain lähelläsi olevassa kirjastossa, jossa on varattava työhuone. Haastattelu tapahtuisi tammi- tai helmikuussa 2019.

Jos kiinnostuit, minuun voi ottaa yhteyttä sähköpostilla xxx tai puhelimitse xxx.

Ystävällisin terveisin Helena Aaltonen

Liite 2: Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimuksen nimi: Asunnottomien naisten sosiaalisista verkostoista saama tuki

Tutkimuksen tekijä: Helena Aaltonen

Pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto. Tutkimuksen tulokset julkaistaan Helsingin yliopiston E-thesis-nettipalvelussa, jossa tutkielman voi lukea ja Helsingin Diakonissalaitoksen internetsivuilla.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen ei aiheuta minulle minkäänlaisia kustannuksia, henkilöllisyyteni jää vain tutkijan tietoon, minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen ja aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja antamiani tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Voin halutessani keskeyttää tutkimukseen osallistumiseni milloin tahansa ilman, että minun täytyy perustella keskeyttämistäni tai että se vaikuttaa minun asiakassuhteeseen.

Päiväys

Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3: Haastattelurunko

Taustatiedot, asunnottomaksi joutuminen

Syntymävuosi, ammatti, koulutus, toiminta, perhetilanne

Mitä teit asunnottomuuden aikaan/alkaessa, olitko työssä, työtön?

Kertoisitko, miten jouduit asunnottomaksi? Mitkä tilanteet johtivat asunnon menettämiseen? Kauanko olit asunnoton ennen kuin sait asunnon?

Asunnottomuuden aika, lähipiiri asunnottomuuden aikana

Keitä ihmisiä kuului lähipiiriisi tuolloin, ketkä ihmiset olivat sinulle tärkeitä? Keitä tapasit? Keneltä sait apua asunnottomuuden aikana? Olitko valmis ottamaan apua vastaan? Kenen luona yövyit, mistä löysit yösijan? Yövyitkö asuntoloissa tai kriisimajoituksessa? Millaista se oli? Jos et, niin miksi et?

Millaista apua sait? Yösijan, taloudellista tukea, henkistä tukea, tietoa, apua asioiden hoitoon? Minkälainen apu oli mielestäsi erityisen tärkeää?

Katosiko sinulta ihmissuhteita asunnottomuuden aikana, muodostuiko sinulle uusia ihmissuhteita?

Tutustuitko muihin asunnottomiin? Millaista tukea sait muilta asunnottomilta?

Julkisen ja kolmannen sektorin tarjoama tuki asunnottomuudessa

Mistä sait tietoa asunnottomien palveluista ja järjestöistä? Kävitkö matalan kynnyksen paikoissa? Millaisia kokemuksia?

Minkälaista tukea sait sosiaalitoimesta? Minkälaisia kokemuksia? Miten sinuun suhtauduttiin?

Minkälaista tukea sait päihdehoitopaikoista? Minkälaisia kokemuksia?

Saitko hoitoa terveydenhuollon paikoista kuten terveysasema tai sairaala? Minkälaisia kokemuksia?

Muodostuiko jokin kontakti tai ihminen (ystävä, läheinen, sossu, muu työntekijä) erityisen tärkeäksi? Minkä takia? Millaista tukea tältä taholta sait?

Asunnottomuuden jälkeen, paremmat palvelut

Miten sait asunnon/paikan asumisyksiköstä? Millä seikalla oli suurin merkitys, oma aktiivisuus, sosiaalitoimen, järjestöjen tuki?

Miten elämä alkoi sujumaan, kun sait oman asunnon? Miten elämäsi muuttui? Mitä teet nyt? Käytkö työssä, opiskeletko, osallistutko päivätoimintaan?

Miten asunnottomia naista voisi mielestäsi parhaiten auttaa ja tukea? Miten ystävä tai läheinen, sosiaalitoimi, päihdehoito, järjestöt voisi parhaiten tukea?

Minkälaista tukea olisit kaivannut enemmän? Keneltä?

Miten asunnottomuuden kokeminen on mielestäsi muuttanut sinua?

Mitä odotat tulevaisuudelta, vuoden kuluttua, viiden vuoden kuluttua?

Haluatko vielä sanoa jotain muuta, mitä tässä ei ole tullut ilmi?